A LUTHER-TÁRSASÁG XXIII. KIADVÁNYA

AZ ÁGOSTAI HITVALLÁS

Latinból fordította, bevezetéssel s jegyzetekkel ellátta

PAULIK JÁNOS,
ev. lelkész, fõv. vallástanár.

MÁSODIK JAVÍTOTT KIADÁS.

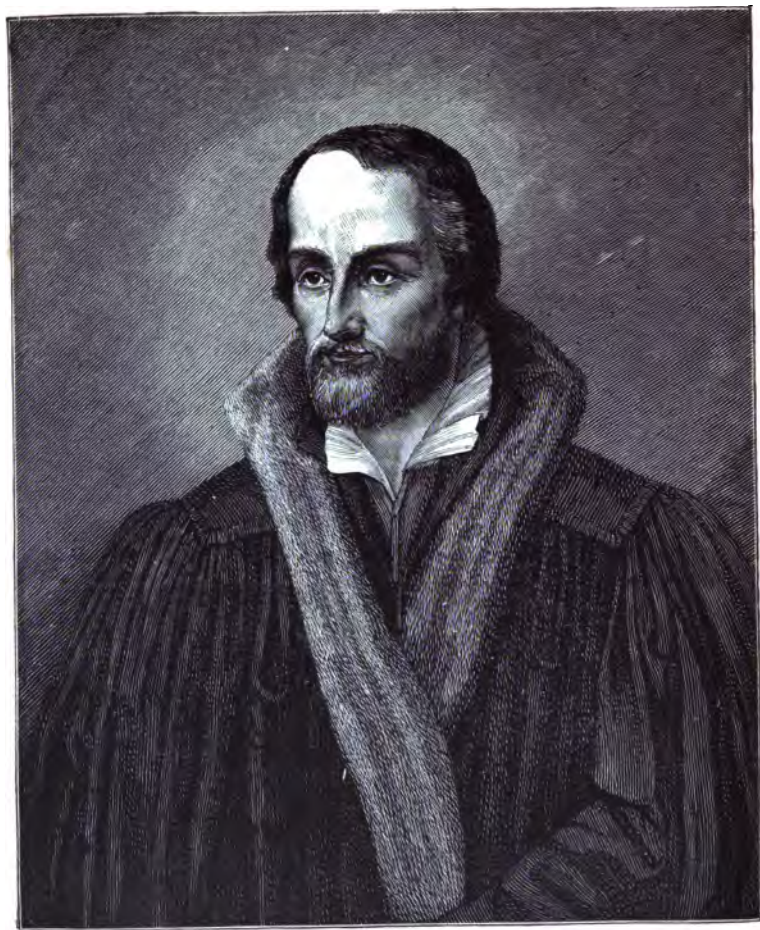
6 KÉPPEL.

BUDAPEST, 1900.
HORNYÁNSZKY VIKTOR
cs. és kir. udvari könyv-
nyomdája.

Ára 50 fillér.

[redacted]

Melanchton Fülöp.

AZ

ÁGOSTAI HITVALLÁS.

LATINBÓL FORDÍTOTTA, BEVEZETÉSSEL S JEGYZETEKKEL ELLÁTTA

PAULIK JÁNOS,
EV. LELKÉSZ, FŐV. VALLÁSTANÁR.

MÁSODIK JAVÍTOTT KIADÁS.

6 KÉPPEL.

BUDAPEST,
LUTHER-TÁRSASÁG KÖNYVKIADÓHIVATALA
1900.

HORNYÁNSZKY VIKTOR CS. ÉS KIR. UDVARI KÖNYVNYOMDÁJA.

ELŐSZÓ.

ÖRÖMMEL vettem a Luther-társaság intéző bizottságának értesítését, illetve megbízását, hogy e munkát — miután első kiadása elfogyott — második kiadás alá rendezzem. Örömmel vettem e hírt egyrészről azért, mivel az első kiadásnak aránylag rövid időn belül való elkelése beigazolta azon feltevésemet, a melylyel kidolgozásához hozzá fogtam, hogy t. i. magyar evangélikus hiveink bizonyára szivesen veszik, ha ezen egyik legfőbb hitvallási iratunkat saját anyanyelvükön olvashatják; de másrészről és különösen azért vettem örömmel e hírt, mivel általa az „Ágostai hitvallás" terjedéséről értesültem, a mi azt a reményt kelti bennem, hogy ev. egyházunknak ezen hitvallásban körvonalazott hitelvei és tanai szélesebb körben megismertetvén, azok keresztyéni, igaz voltában való hit és meggyőződés is erősbödött.

Az első kiadás szövegét a latin szöveggel újra összevetettem s úgy hiszem, hogy ezen új kiadásban itt-ott az eredetinek még hívebb, megfelelőbb fordítását sikerült adnom. Átdolgoztam némileg az ezen hitvallás előzményeit, keletkezési történetét s későbbi hatásait vázoló tájékoztató bevezetésemet is. S nem mulaszthatom el ezúttal hálás köszönetemet kifejezni azoknak, a kik ezen munkám első kiadásával oly behatóan foglalkozva birálataikban annak egyes fogyatkozásaira figyelmeztetni sziveskedtek.

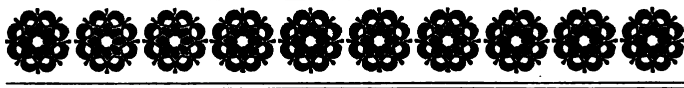
A reformáczió benn tárgyalt nagy eseményének néminémű szemléltetése czéljából az új kiadáshoz néhány, az „Ágostai hitvallás" történetében szerepet játszott egyénnek s vele kapcsolatos történeti mozzanatnak képét is csatoltam.

Fogadják szivesen magyar ev. hitsorsosaim ezt az új kiadást is s olvasgassák szorgalmasan a nekünk nevet is adott ezen hitvallásunkat; nagy idők tanúja s az evangyéliom örök s üdvözítő igazságainak védője, hirdetője az!

Budapest, 1900. pünkösd ünnepén.

PAULIK J.

BEVEZETÉS.[1]

I. Az ágostai hitvallást megelőző események.

NAGY idők egyszerűségében is nagyszerű művét adjuk át magyar hitsorsosainknak.

Forgatva e művet, a mely a németországi reformáczió egyik védiratát képezi, lehetetlen, hogy az olvasó mintegy csodálkozva ne kérdezze: volt-e olyan idő, a mikor a benne kifejezett szentirási s napnál világosabb igazságokat külön papirra vetni s különösen hangsúlyozni volt szükséges?

Fájdalom, volt olyan időszak, s ez: a XVI. század eleje!

Az a kis sajka, a melyet az Üdvözítő s fenkölt-lelkű apostolai inditottak útnak, hogy az emberiséget az örökélet révpartjára szállitsa, ezidőben már hatalmas hajóvá

[1] E bevezetés megirásánál különösen a következő műveket használtam fel: *Zöckler O.*: Die Augsburgische Confession. 1870.; *Rinn H.*: Die Entstehung d. Augsb. Confession, 1880; *Masznyik E.*: Luther élete, 1887.; *Laveleye E.*: Egyházpolitikai tanulmányai: A kath. népek jövője; A pápaság jövője, ford. Bartha B.; *Hochstetter K.*: Einfluss d. protestantismus und catholicismus auf Staaten und Völker; *Zimmermann*: Was verdanken wir der Reformation? *Freiherr von Soden*: Reformation und sociale Frage; *Hase K.*: Kirchengeschichte.

növekedett fel. Századok dolgoztak a keresztyén egyház kiszélesitésén és megerősitésén. Idők folyamán azonban megindítóinak magasztos szelleméből nagyon sokat veszített. Krisztus helyét az egyházban a Rómában székelő főpap foglalta el, a ki az Ő nevében kormányzott ugyan, de nagyobb igényeket formált s nagyobb hatalmat akart gyakorolni, mint maga az Üdvözitő. Az evangyéliom egyszerű s fenséges tanát s istentiszteletét zavart elméletek s emberek által kieszelt szertartások szoritották ki, a melyeken az emberi gyarlóság mellett az emberi alacsony érdekek nyomai is meglátszottak. Kivül fényes és hatalmas volt az akkori egyház, de nagy volt az árnyék is belsejében. A kinek a népet — ezt a vezetésre szoruló gyermeket — a szellemi világosság és erkölcsi emelkedettség felé kellett volna vezetnie, hamis elveivel azt gyakran ép az ellenkező irányba terelte. Bilincsbe verte a tudományt s a keresztyének szemei elől elzárta az erkölcsiség legjobb tanitómesterét: a szentirást. S a tudatlanság sötétségében nagyon felburjánzott ennek természetes következménye: a babona. Meglazitotta, nem egyszer szétszaggatta azt a szent szövetséget is, a mely a leggyöngédebb érzelmek melegágya s az igazi erények iskolája, értem: a családi életet. Mert a nőtlenséget szerfölött magasztalta s a házasságot igazi keresztyén névre igényt tartó emberhez méltatlannak hirdette. S e helyett az üdvét kereső emberiséget a kolostorokba hajtotta, a hol bizony gyakran nem tett egyebet, mint imákat mormolt, koldult, hivalkodott. Ha az ég felé vágyott tekinteni, szemei elé tolta a csodákkal felékesitett szentek képeit, a melyektől alig láthatta meg az igaz Istent. Ha az embert szive arra ösztönözte, hogy áldozatot

mutasson be Istenének, azt mondták néki: „eredj ide vagy amoda búcsúra — s meg lesznek bocsátva bűneid."

Régen kiérezték ugyan már egyesek a középkori egyház enemű hittételeinek tarthatátlan s szentíráselleness voltát, a bölcsebbek oda-odaszóltak időközönként: „Ne igy!" — de azok kiáltását túlharsogta a hatalom erős szava, vagy elfojtotta a máglya füstje.

De az isteni gondviselésnek megvannak a maga meghatározott czéljai, időpontjai; a történelemnek megvan a maga fejlődési rendje. Az emberiséget benső ösztön készteti az igazság keresésére. A tévely kedves lehet neki egy ideig, de teljesen ki nem elégitheti. S ha az igazságot elmellőzi, elnémitja vagy sírba is temeti az emberi rövidlátás vagy alacsony önzés: az ismét életrekél; mert az igazságnak az az előnye van a tévelygés felett, hogy a jövő korok jelesebb szellemei ismét ráakadnak s maga iránt azokban vonzalmat képes kelteni.

S így történt a középkorban mindinkább elharapódzó vallási tévelygésekkel is. Az isteni gondviselés a XVI. század elején egy férfiút támasztott, a ki nemcsak hogy érzékkel birt az igazság iránt, hanem bátorsága és ereje is volt neki az útjában álló akadályokkal megküzdeni. Nagy Lutherünk volt az a férfiú, a kinek fellépése egy egész új korszak sarkköve lett.

Nem akarom e helyütt részletezni szivének ama benső vajúdásait, a melyek közt benne az emberiséget megváltó eszme megszületett. Csodás, bámulatos ösvény az, a melyen az isteni gondviselés ez éhező, mendikans gyermeket, e lelki gyötrelmektől lesujtott egyszerű barátot odavezette, hogy a világ akkoriban leghatalmasabb trónját döngető hitbajnokká legyen! Kolostori czellájában

benső lelki küzdelmei s a Szentírás beható tanulmányozása közben egész új világ tárult szeme elé; az az egyszerű, de mégis bűbájos világ, a mely hitének, reményének középpontját az Üdvözitő keresztje képezi. S midőn egyes lelketlen emberek, a kik Isten szolgáinak nevezték magokat, nem átallották a római főpap nevében pénzért árulni a bűnbocsánatot: a lappangó tűz lángra lobbant, 1517. október 31-én fölemelte tiltakozó szavát: „Ne tovább! Ember — bármily hatalmas legyen — isteni jogokat nem gyakorolhat; bűnbocsánatot nem osztogathat senki, csak az Isten, a ki a Krisztusért megbocsát minden megtérő bűnösnek!“

A középkori egyháznak először csak ezt az egy visszaélését támadta meg. De a mint a nagy épületből kimozditotta az első követ, utána dőlt a másik, a harmadik, míg végre be kellett látnia, hogy az egész épület lakhatatlan.

S azután következett az, a mi ily eseteknél rendesen következni szokott. A sötétséghez szokott szemeket bántja a világosság fénye. Az emberiség egy része, ha gyarló érdekei vannak érintve általuk, kimagasló alakjai számára mindig készen tartja a golgothai keresztet. Száz kéz emelkedett föl fenyegetőleg Luther ellen. Elsütötték ellene az akkori pápák leghatalmasabb fegyverét: az átok-bullát is, a mi nem kevesebbet jelentett, mint hogy ő földönfutóvá lett, a kit, ha elpusztít valaki, Istennek tetsző dolgot cselekszik.

Csakhogy az ő meggyőző szava megrázta a világot. Az emberiség kezdett felocsúdni álmából. S az akkori Németország szine-java szilárd kőfalat képezett körülötte.

Dr. Luther Márton.

1520. deczember 10-én került válságra a dolog. E napig Luther még mindég azt remélte, hogy méltányos felszólalását majd odafent is meghallgatják s kiigazítván a kiigazitani valókat, a béke helyreáll. Ekkor azonban belátta, hogy ott szava zárt fülekre talált s hogy a régi egyházzal tovább egy úton nem haladhat. Más útra tért. S e napon virradt fel tulajdonképen az evangelikus egyháznak első reggele.

De ezután következtek még csak a megpróbáltatások nehéz napjai! Ezután történt az a bátor hitvallomás a wormsi 1521-iki országgyűlésen, a melyet ma is bámulattal kell megcsodálnunk s a mely akkoriban még többek szivét forditotta ez igénytelennek látszó baráthoz. A pápás egyház tovább folytatta megsemmisitő munkálatát. Régi birtokát Luther iratainak rágalmazása, börtön, számüzés, vagyonelkobzás s más hasonló erőszakos eszközökkel akarta visszaszerezni. Sőt a reformáczió gyenge hajtását martir-vér is öntözé. 1523-ban két ifjú Ágoston-rendi szerzetes: Voes Henrik és Esch János halállal lakoltak az új tanhoz való ragaszkodásukért.

Luther — hála Frigyes szász választófejedelem gondos jóindulatának! — életben maradt. Szükség is volt rá. Munka volt elég. Felnyitva e korszak történelmének lapjait, valóban nem tudjuk, mit csodáljunk inkább: azt a tántoríthatlan bátorságot-e, a melylyel ez igénytelen barát az oly hatalmas ellenséggel szemben ment védeni az igaz ügyet, vagy azt az óriási szorgalmat, a melylyel barátaival együtt az alakuló egyház szervezésén dolgozott! Baj volt elég; ellenség volt elég. Kivülről a régi egyház nyomta őket, belül Zwingli követői s egyes túlzó újitók felforgatással fenyegették a még csak kezdetén

álló művet. S a reformáczió bajnokai, mint hajdan Esdrás alatt Izrael népe, egyik kezökben védőfegyverrel, másik kezökben pedig épitőeszközökkel fáradoztak az új Sion felépitésén.

A következő tiz év alatt a munka sikeresen haladt előre. Az új egyház fölépült. Fölépült pedig a tiszta isteni ige fundámentomán s ki lett belőle küszöbölve minden haszontalan czafrang s idők folyamán becsúszott visszaélés. A reformátorok részint szóval, részint irásban buzgólkodtak az addig elhanyagolt hivek felvilágositásán és az evangyéliomnak megfelelő erkölcsiség meghonositásán. S Isten áldása nyugodott törekvésükön. Úgy, hogy a tiz küzdelmes év után Luther büszke örömmel s nemes önérzettel ezeket irhatta az Ágostába összegyűlt evangelikus lelkészeknek: „A tudatlan barátok helyét tudományosan képzett lelkészek, a kicsapongó püspökök helyét kegyes prédikátorok, a tudatlan nép helyét értelmes, kora ifjúságától rendszeresen vezetett és fejlesztett ifjúság foglalja el. A barátok meséi és a szentek legendái elhallgattak s olvassák a törzsgyökeres német kátékat és a Szentirást. Államban és családban a külső szenteskedés helyén az egyszerű, munkás, erkölcsös élet tűzhelye gyuladt ki. Minden ember ismeri immár a keresztyén élet igazságait; tudja, mi a törvény, mi az evangyéliom, mi a bűn, mi a kegyelem, mi az igaz bűnbánat és hit, mi a keresztyén szabadság, mi a szeretet, mi a kereszt, mi az igehirdető hivatal, igazi ima, jó cselekedet ... stb.“

S a mi mindezt a sok jót eszközölte, azt eddigelé csak „lutheri eretnekség, eretnek-pestis“ gyalázó nevekkel illették. 1529-ben új nevet kapott. Az ez évben tar-

tott speieri országgyűlésen az evangyélmiak tiltakozást (protestatiót) nyujtottak be a római katholikus többség által hozott ama határozat ellen, a mely őket munkájok továbbfejlesztésében akarta megakadályozni; s azóta neveztetünk protestansoknak.

Ezzel azonban nem lett vége a dolognak. V. Károly császár bosszankodva vette tudomásul a tiltakozást. A pápával — a kivel addig háborúja volt — békére lépett, mert Európa réme: a török fenyegette országát. A pápa Bolognában megkoronázta őt s azért a protestans eretnekség kiirtásával akarta háláját leróni iránta. S habár a császár később tanusitott magaviselete azt mutatja, hogy a protestansokkal egy cseppet sem rokonszenvez, de sőt elnyomásukra törekszik, hogy őket a török elleni ügynek megnyerje: egy meghívót küldött szét az országban, a melyben egyebek közt a protestansokat is meghívta Ágostába, birodalmi gyűlésre. E meghívóban mézédes szavakkal szólitja fel őket, hogy hitvallásukat nyujtsák be, hogy a gyűlésen „testvériesen meghányva-vetve a dolgokat s kiigazítva a kiigazitani valókat, békés egyetértésre jussanak, hogy azután a mint egy Krisztus alatt élnek és harczolnak, akként élhessenek mindnyájan egy keresztyén közösségben, békében és egyetértésben“.

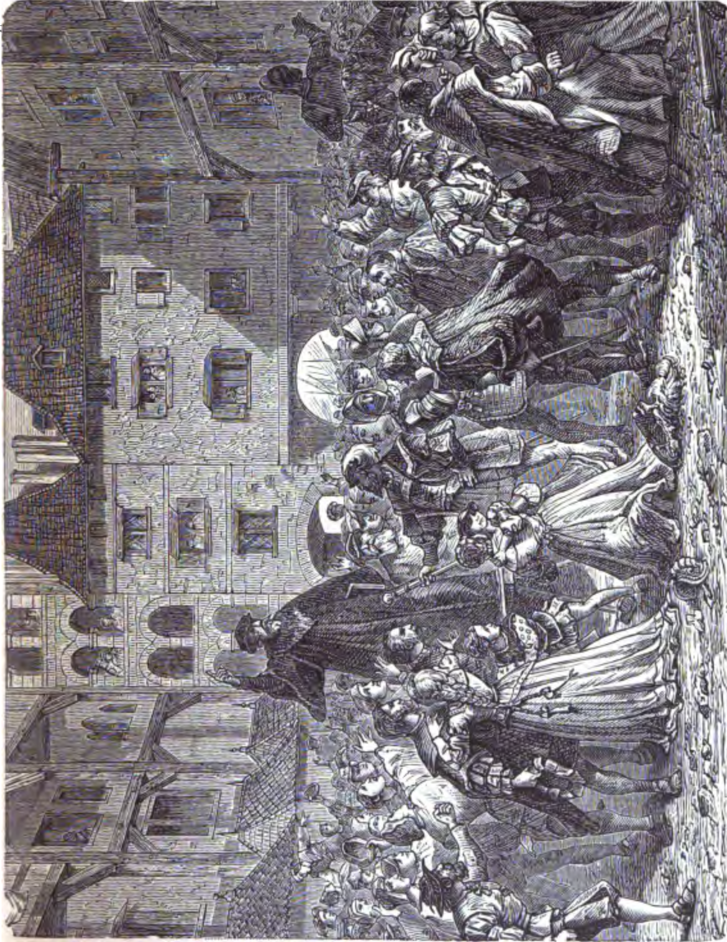
A sokféleképen megzaklatott evangelikusoknak e biztató szó olyan jól esett. Az igaz sziv nem tudva elképzelni azt, hogy az emberek keménysége és igaztalansága örökös lehessen, ezerszer is megcsalatva újra és újra remél. A reformátoroknak Worms és Speier után is ismét felújult reményök. „Íme tehát eljött a mi meghallgattatásunk s ügyünk méltányos elintézésének ideje!“ — mondák egymásnak. S szorgalmasan készülődtek.

II. Az ágostai hitvallás keletkezésének története.

János szász választófejedelem — a ki Luther ismert pártfogóját: Frigyest (1525-ben) követte a trónon — mihelyt a császári meghivó-levél kezeihez jutott, azonnal felszólította a reformáczió vezérférfiait, hogy az 1530. április 8-ikára kitűzött ágostai birodalmi gyűlésre egy hitvallást készitsenek. Erre Luther, Melanchton, Bugenhagen és Justus Jónás munkához fogtak s közösen egy hitvallási iratott készitettek, a melyet aztán márczius 20-án Torgauban átnyujtottak a választófejedelemnek. Ez az irat „torgaui czikkek“ néven ismeretes. Megjegyzendő azonban, hogy nem ezt, hanem egy másik, Melanchton tollából kikerült hitvallást olvastak fel később az ágostai birodalmi gyűlésen.

Az ágostai hitvallás keletkezési történetének s Luther ahhoz való viszonyának megértésére még a következőket kell előre bocsátanom.

Mikor Luther 1529 októberében Marburgban a svájczi reformáczióhoz szitó délnémetországi protestansokkal alkudozott, 15 pontban összefoglalta volt a saját, illetve a wittenbergi reformátorok fő hittételeit s ezt az iratát később kibővítve még abban a hónapban benyújtotta volt a Swabachban összegyűlt evangelikus rendeknek. Ez az irat innen „swabachi czikkek“ nevet kapott s 17 czikkben egyszerűen összefoglalja az evangelikusok fő hittételeit. Mikor pedig később a wittenbergi hittudósok az ágostai gyűlésre készültek, újra készitettek egy hitvallást, a melyben már bizonyos védő és támadó éllel azokat a tételeket tették papirra, a melyekre nézve köztük s a pápás párt között eltérések voltak. Ezek

UTCZAI SZÓNOKLATOK A REFORMÁCZIÓ KORÁBAN.

voltak a fentemlitett „torgaui czikkek“, melyeknek oroszlán részét Luther írta s melyeket a swabachi czikkekkel együtt nyujtottak volt át a választófejedelemnek Torgauban.

S ezek a swabachi és torgaui czikkek szolgáltak alapjául az ágostai hitvallásnak, a mennyiben Melanchton később ezeket foglalta össze s öntötte új formába; és pedig úgy, hogy az ágostai hitvallás első része a swabachi, második része a torgaui czikkek átdolgozása, a mi e czikkeknek összevetéséből határozottan kiviláglik. Így tehát, ha Luther nem is sajátkezűleg írta az ágostai hitvallást, neki abban jelentékeny része van, a mennyiben a hozzá való anyagot nagyrészt ő szolgáltatta s Melanchton csak a kész anyagot dolgozta át, rendezte el s fejtette ki új formában.

E kérdés tisztázása után kisérjük el a mieinket a gyűlésre.

A fejedelem április 3-án indult el Ágostába. Vele ment Luther, Melanchton, Jónás és Spalatin a hittudósok közül, több fejedelem s mintegy kétszáz főből álló kiséret.

Április 15-én elérkeztek a fejedelem határvárosába, Koburgba. S a mi méltán csodálkozást kelt bennünk, a wormsi gyűlés bátor hitvallója végleg ottmaradt, úgy, hogy a gyűlés távollétében folyt le.

Mi volt oka Luther e távolmaradásának?

János választófejedelem bizonyos gondos előrelátásból nem vitte magával Luthert Ágostába. Tudnivaló ugyanis, hogy a wormsi gyűlés óta Luther átok alatt volt. A fejedelem birtokain nem eshetett ugyan bántódása, de a császár birtokához tartozó Ágostában nem volt teljes

biztonságban. S midőn Ágosta városa a fejedelem és kisérete számára kiállitotta a menedéklevelet, abba egyebek közt e félre nem érthető czélzást is beletette: „Kiveszünk belőle minden oly egyént, a ki ő Császári Felsége békéjét megzavarná, hatalmunk nem terjedvén odáig, hogy pártfogásunkban részesítsük azokat, a kiket a császár elitélt“. Luther el volt itélve, tehát náluk nem volt biztonságban. De ha talán hatalmas pártfogóira való tekintetből nem is lett volna bántódása Luthernek, a választófejedelem bizonynyal már ildomossági szempontból sem találta időszerűnek, hogy akkor, mikor a felmerült ellentéteket békésen akarják kiegyenliteni, ő a birodalmi átkot tüntetőleg fitymálja.

De azért Luther, ha testileg nem is, lelkileg ott volt hitfeleivel Ágostában. Ottani időzésük alatt közel 70 levelet intézett hozzájuk, buzdítva s jó tanácscsal látva el kedves barátait.

A választófejedelem fényes kiséretével május 2-án érkezett Ágostába. Nagyon sokáig kellett várakozniok. A császár csak hat hét mulva érkezett meg. S azalatt a különféle vallási pártok igehirdetői közt (17-ik oldalon lévő kép) folyt a szóharcz, folyt a küzdelem.

Melanchton pedig elvonult és a benyújtani szándékolt hitvalláson dolgozgatott. Érzékeny, békés szive nem hagyta nyugodni. „Itt a fő, lehet tán az utolsó alkalom, a hol ügyünk tárgyalás alá kerül; nem hagytunk-e ki valamit, elég világosan fejeztük-e ki azt, a mit akartunk; nincsen-e benne olyan szó, a mely sérthetne valakit?“ — gondolá s dolgozgatott, javítgatott rajta, mert lelke irtózott mindentől, a mi a viszályt még növelhetné.

Május elején el is küldte a „Védelmet“ — a mint

iratát akkor nevezte — Lutherhez Koburgba. A választófejedelem futárja vitte át a választófejedelem szivélyes levele kiséretében, a melyben egyebek közt ezeket írja Luthernek: „Kegyelmes óhajunk lenne, hogy Ön ez iratot átnézni s megbirálni ne terheltessék. És a hol tetszésével találkozik, vagy ha valamit kihagyni vagy bővíteni látna szükségesnek, azt oldalt jegyezze meg, hogy a mikorára ő Császári Felsége megérkezik, elkészíthető s benyujtható legyen“.

Luther átnézte az iratot s válasza következőleg hangzott: „Melanchton Fülöp Védiratát átolvastam; nagyon tetszik nekem s nem tudok rajta sem javitani, sem változtatni, s nem is illenék, mert én oly szeliden és halkan lépkedni nem tudok. Krisztus Urunk legyen segitségünkre, hogy megteremje mindazt a jót, a mit tőle várunk s a miért könyörgünk!“

Melanchton barátaival folyton tanácskozva, művén — az evangyéliomi hitelveknek a régi egyházi tantételekkel való összeegyeztetés ez utolsó kisérletén — még azután is dolgozgatott, úgy, hogy az a régitől egészen eltérő új alakot nyert. Brück, a diplomatikus irmodorban jártas választófejedelmi szónok azután bevezetés- és befejezésképen egy, a császárhoz intézendő beszédet irt hozzá, a melyet Justus Jónás latinra fordított.

Végre elérkezett a várva-várt nap! V. Károly június 15-én megérkezett.

A birodalmi gyűlés június 20-án nyilt meg. Úgy a gyűlést megelőző istentiszteleten, valamint a gyűlés megnyitóján kemény, kárhoztató itéleteket volt alkalmuk hallani ügyük felett az evangelikusoknak. Most már csak a hitvallásba vetették minden bizalmukat, remélve, hogy

az kedvezôbb hangulatra lesz képes hangolni ügyük ellenségeit. Sok vita után a felolvasást június 24-ikére tűzték ki. Erre azután még egyszer összegyűltek az evangelikusok jelenvolt képviselői s aláirták a Melanchton tollából kikerült latin és német nyelven szerkesztett hitvallást. E mű, a mely „Ágostai hitvallás“ czimen ismeretes, mai napig is fő vallási iratát képezi evangelikus egyházunknak. Egyszerűségében is nagyszerű. Röviden és szabatosan kifejezi mindazt, a mi az evangelikus egyház fő tanitását képezi s a mit, mert a Szentirással ellenkezik, az egyházból kiküszöböl. Úgy beltartalma, mint külalakja dicséri Melanchton hittani jártasságát s dicséri tapintatát is. Az egyes hittételek részletesebb fejtegetésébe nem bocsátkozik s békéltető irányzatánál fogva a visszaéléseket is csak szeliden czáfolja s a kényes pontokat teljesen mellőzi. Ezen pontokat az evangyélmiak későbbi iratai fejtik ki bővebben.[1]

Az evangyélmiak nagy lelkesedéssel irták alá a hitvallást. S benne látva visszatükröződni az ősi keresztyénséget, még életük árán is készeknek nyilatkoztak megvédeni azt. „Fejedelmi kalpagom és hermelinem — mondá aláirásakor a szász választófejedelem — nem ér nekem annyit, mint Jézus keresztje, mert azok csak e világra szólanak, ez pedig elkisér a mennyei hazába.“

[1] Ilyen, hitvallási jelentőséggel biró irataink még a következők: *Az ágostai hitvallás védelme;* szerzője Melanchton Fülöp, 1530. (Magyarul is megjelenik Mayer Endre theol. tanár forditásában.) *A schmalkaldi czikkek;* irta: dr. Luther Márton, 1537. (Magyarul dr. Masznyik Endre theol. tanártól.) *Az egyezség formulája,* 1576-ból; több ev. hittudóstól. — Luthernek *Kis* és *Nagy Kátéja* 1529-ből. A kis káté magyar forditása közkézen forog.

AZ ÁGOSTAI HITVALLÁS ALÁÍRÁSA.

S hasonló erős vallási érzés és lelkesedés kifejezése az anhalti fejedelem mondása, a ki így szólt: „Sok bátor lépést tettem már mások érdekében, miért ne nyergelném fel lovamat, ha szükséges, Uram és Megváltóm: a Jézus Krisztus dicsőségére, s miért ne tenném koczkára testem és életem a mennyei élet hervadhatlan koronájáért!“

Valóban szent ügyhöz méltó szent lelkesedés!

A hitvallást ezeken kivül aláirta még hat előkelő főúr és két város elöljárósága.

Felolvastatása azonban nem történhetett meg a nélkül, hogy akadályokat ne görditsenek eléje. A kitűzött napon (június 24-én) ugyanis a császár az evangelikusoknak azt adta tudtára, hogy a hitvallást csak irásban adják át, majd ő elolvassa. De ők ebbe nem egyeztek bele. „Nyilvánosan támadtak meg bennünket — mondották — nyilvánosan akarjuk magunkat védelmezni is!“

Tehát másnap, június 25-én! Ekkor tehetnek vallást az egész gyülés szine előtt s ez által az egész világ előtt arról, hogy ők nem holmi alacsony érdekeket hajhászó újitók, a minőknek őket az ellenség kikiáltotta, hanem tiszta evangyéliomi alapon álló keresztyének. Csakhogy ennek beigazolását nem a teljes gyülés, hanem csak annak egy töredéke előtt tették nékik lehetővé. Csodálatos, hogy épen ezen a napon a császár a püspöki palota szük kápolnájába rendelte be a méltóságokat, holott azelőtt a gyüléseket mindig a tágas városi tanácsteremben tartották! E mögött lappangott valami. Igen. Csökkenteni akarták a hitvallás hatását. — Érdekes az nagyon, mikor a hatalmasoknak is félniök kell!...Óh igen; a ki hamis úton jár, annak félnie kell az igazságtól.

Délután három órakor ült össze a szükebb-körü gyülés.

A császár a latin szövegü hitvallást kivánta felolvastatni. De János szász választófejedelem azon kérelmére, hogy miután „német területen vannak, a német szöveget olvassák fel“ — a német szöveget olvasták fel. A terembe csak mintegy kétszázan fértek be; de annál nagyobb volt a kiváncsiak száma odakint. A kiváncsiak mindenfelől elözönlötték az ajtókat, sőt még az ablakokhoz is létrákat támasztottak, hogy meghallják, mi légyen az, a mit oly nagy lelkesedéssel védelmeznek. Brück rövid bevezető beszéde után Beyer kanczellár olvasta fel az alanti hitvallást, oly erőteljes hangon, hogy a kint állók is meghallhatták.

Felolvasás után a császár szószólója által tudtára adta az evangelikusoknak, hogy a hitvallást kegyesen tudomásul veszi, hanem e fontos ügyben előbb gondolkozni óhajt s majd később tudtukra adja határozatát. — Hogy az milyen lesz, már az előzményekből lehetett sejteni.

Minő hatást keltett azonban a hitvallás a hallgatóknál s minőt odakint a nyilvánosság előtt?

Az elfogulatlanabbak tetszéssel fogadták. Látták, hogy nem olyan fekete az ördög, a minőnek festették. Az ágostai római katholikus püspök a felolvasás hatása alatt egész lelkesedéssel így nyilatkozott: „A mit felolvastak, az mind való, tiszta igazság, azt nem tagadhatjuk“. Vilmos bajor herczeg, a különben erős pápista, a jobb meggyőződés hangján igy szólott: „Hiszen azelőtt senki sem beszélt nekem így e dologról s tanításukról!“ Compegius érsek is elismerte az evangyélmiak tanainak helyességét, csak azok következményeit illetőleg voltak némi aggodalmai. „Én a magam részéről — mondá — jóváhagynám az ilyen tanokat, de könnyen megeshetnék,

hogy azokat a többi nemzeteknek és birodalmaknak is meg kellene engedni, a mi pedig tűrhetetlen lenne." Voltak olyanok is, a kik belátták a reform szükségességét, csak vezetőit kicsinylették. Így pl. a salzburgi biboros érsek, Lang Máté, igy nyilatkozott: „A misét, az étel-szabályokat s más hagyományos szokásokat illetőleg szükség volna egy reformáczióra, de az mégis tűrhetetlen, hogy egy szerzetes akarjon mindent reformálni!"

Még kedvezőbb hatást keltett a hitvallás odakint. Hire csakhamar eljutott Németország többi részeibe is. A császár megtiltotta ugyan kinyomatását, de a könyvkereskedői élelmesség — úgy látszik — ezzel nem igen törődött. Csakhamar többféle lenyomata forgott a nép között. S mivel ezek hibásak voltak, az evangelikus fejedelmek ösztönzésére Melanchton kinyomatta a hiteles szöveget s az napvilágot látott még a gyűlés tartama alatt Wittenbergben. S még a gyűlés tartama alatt több város (Kempten, Heilbron, Windsheim, Weissenburg, Frankfurt) jelentette be hozzá való csatlakozását. S ez esemény kiinduló pontja lett annak, hogy később több előkelő férfiú nyiltan csatlakozott a reformáczióhoz.

A reformáczió ellenségei azonban nem engedték magukat a harcztérről leszoritani. „Czáfolatot irunk rá!" — ez volt határozatuk. S mintegy 20 római kath. hittudós július 12-ére meg is irta az úgynevezett „Confutatiót". Zavaros, mindenféle kifakadásokkal s rágalmakkal telitett czáfolat volt ez, a melynek első fogalmazványát gyarlósága miatt maga a császár széttépte s csak ötszörös átdolgozás után fogadta el. Ez az irat azonban édeskeveset ártott az evangélikusok igaz ügyének; sőt közvetve mintegy hasznára vált, mert e Confutatio szolgált

azután alapul arra, hogy Melanchton egy jeles munkával ajándékozza meg hitvallási irodalmunkat. Az ágostai hitvallásban csak érintett hittételeket — tekintettel a fenti munkára — még egyszer részletesebben kifejtette az ú. n. „Ágostai hitvallás védelme“ czimű munkájában, a melynek felolvasását a császár visszautasította ugyan, de azért mai napig is egyik kitünő vallási iratát képezi evang. egyházunknak.

A részrehajló császár szigorú fenyegetések közt felszólította az evangelikusokat, hogy a Confutatiót írják alá. De bizony ők azt kereken megtagadták. S midőn a gyűlés látta, hogy ilyen úton semmire se lehet menni, egy — hét római kath. és hét evangelikus hittudósból álló — bizottságot küldött ki a vallásügy lebonyolítására. Miután azonban a reformáczió ellenei a visszaélésekre nézve semmiben sem akartak engedni, a kiegyezés ismét hajótörést szenvedett.

A hosszú birodalmi gyűlésnek végre szeptember 22-én lett vége. A záróbeszédben tudtára adták az evangelikusoknak, hogy egy évig, illetve 1531. április 15-ig nem szabad nekik téríteni s a római katholikus híveket vallásgyakorlatukban zavarni; s kötelességükké tétetett, hogy a zwingliánusok és újrakeresztelők kiirtásában a császárral kezet fogva működjenek.

Az ezen ránk nézve oly fontos gyűlésről hazafelé siető hitsorsosokat Luther Koburgban várta be, hogy — a mint magát kifejezte — „a meleg fürdő után letörölje homlokukról az izzadtságot“. S október 4-én csatlakozva a fejedelemhez, mindannyian visszatértek Wittenbergbe, hogy elveiknek az életbe való átültetésén tovább munkálkodjanak.

Bölcs Frigyes. *Állhatatos János.* *János Frigyes.*

A REFORMÁCZIÓT TÁMOGATÓ SZÁSZ VÁLASZTÓFEJEDELMEK.

III. Az ágostai hitvallás elvein nyugvó protestantizmus hatásai.

A harczi riadó elhallgatott. A harcz lecsendesült. A reformáczió bajnokai régen aluszszák síri álmukat. De művük él! Az általuk elvetett mag óriási fává növekedett s millióknak ad védelmet s enyhítő árnyékot.

Pedig hogy dühöngött még azután is a vihar körülötte! Új idők új ellenséget teremtettek ellene. Előre való lépkedése véres nyomokat hagyott a történelemben. A hova az ellenség sujtó fegyvere el nem hatott, ott a rágalom lángostorát suhogtatták ellene, hogy meggyalázzák azt a müvet, melyet a XVI. század reformátorainak lángelméje alkotott.

A reformáczióról kétféle itéletet mondottak a történelem folyamán. Az egyik párt mint áldásdús művet dicsérte, a másik párt pedig leszólta, számtalan baj és átok forrásának mondotta. S fájdalom, ez utóbbi hang ma sem ismeretlen. Alig nyithatunk fel egy pápista, erre vonatkozó művet a nélkül, hogy benne kicsinylő, kárhoztató itéletet ne olvassunk a protestantizmusról.

Ki beszél igazat? ki itél helyesen?

Ma már sokkal inkább lehet róla igazságos itéletet mondani, mint valaha. Evang. egyházunk mögött közel négy század áll; a protestantizmus már jó hosszú életet élt s elvei gyümölcsöket teremtek. A gyümölcs pedig a fa milyenségét mutatja. S a történelem azt mutatja, hogy a protestantizmus gyümölcsei édes gyümölcsök. *A protestantizmus áldása volt az emberiségnek, mert az ő elvei a népeket a szellemi s anyagi virágzás igen magas fokára emelték.*

Beszéljenek helyettem mások! Egy híres angol író [1] ezeket írja: „A protestans dicsekszik és pedig joggal dicsekszik, hogy vagyon, művelődés, értelmiség sokkal inkább növekedtek a protestáns népek, mint a katholikus népek között, s hogy a természettől oly kevéssé áldott országok, mint Skóczia és Poroszország, most a világ legvirágzóbb és legjobban kormányozott részei: míg Genua márványpalotái elhagyottak, míg banditák nyugtalanítják Campania szép partjait, míg a pápai birodalom partvidékein bivalyok és vaddisznók tanyáznak. — Nem lehet kétségbe vonni, hogy a XVI. század óta a protestans nemzetek határozottan nagyobb haladást tettek, mint szomszédaik. Azoknál a nemzeteknél, melyeknél a protestans vallás végleges sikert nem vívott ki ugyan, de lassan küzdött s mély nyomokat hagyott hátra: a haladás tetemes volt. De ha a katholikus országokhoz jövünk, azon részéhez Európának, hol a reformáczió első szikráját eltaposták, mihelyt mutatkozott . . . a legjobb esetben lassú haladást s egészben hátramenést találunk. Hasonlítsuk össze Dániát Portugalliával. Luther idejében a portugallok felsőbbsége kétségtelen volt. Jelenben a dánoké nem kevésbé az. — Hasonlítsuk össze Edinburghot Florenzczel. Edinburgh kevesebbet köszön az éghajlatnak, a földnek s az uralkodók gyámolító gondjának, mint bármely katholikus vagy protestans főváros. Florenz mindezen tekintetekben különösen szerencsés vala. De mindenki, a ki tudja, mi volt Florenz és Edinburgh a reformáczió előtt s mi most, el fogja ismerni, hogy valami

[1] Macaulay: A pápaság. Magyar ford. 51—52. l.

nagy ok működött az utolsó három század alatt Európa egyik részének emelésében, a másikénak elnyomásában. Hasonlítsuk össze Anglia történetét Spanyolországéval az utolsó század alatt. Művészetben, tudományban, irodalomban, kereskedelemben, földművelésben az ellentét szembeszökő. A különbség nem szorítkozik az Oceánon innenre. Anglia amerikai gyarmatai megmérhetlenül fölülmúlják hatalomban azokat, melyeket Spanyolország telepitett... Erősen hiszszük, hogy Észak nagy művelődését és jólétét leginkább a reformáczió erkölcsi hatásának köszöni, s hogy a déli országok hanyatlása Európában főként a nagy katholikus visszahatásnak tulajdonítható.“

S ezt igazolják nemcsak a fenti példák, de egy és ugyanazon ország határain belül lakó protestans és pápista népek állapota is. Ott van pl. Schweiz, a hol a protestans kantonok (Neuchatel, Waadt, Genf) ipar, vagyonosság, közoktatás tekintetében messze felülmúlják a róm. katholikus (Luzern, Felső-Wallis stb.) kantonokat. S hazánk protestáns lakossága szintén műveltebb, vagyonosabb a róm. katholikus lakosoknál.

A protestans népek haladását és nagyságát még magok a pápista irók is elismerik. Így — hogy csak egyet említsek — Bougaud franczia író, a ki különben nagy ellensége a reformácziónak, ezt írja: „A protestans germán és szász fajok nagyságát tagadni bizonyára balgatagság volna“.[1] Persze mindjárt rá előtünik az elfogult pápista, ki a protestantizmus érdemét csökkenteni

[1] Bougaud: „Kereszténység és korunk“ czimű munkája. IV. köt. 299. l. A többi idézeteket is innen veszem.

akarja azáltal, hogy e hatást annak tulajdonítja, hogy „e fajokat ezer évig a kath. egyház idomította“ ; s a midőn egyrészről enged is valamit a protestantizmusnak, más oldalról lerántja azt, mondván: „hogyha a reformáczió a protestans nemzetek nagyságán lendített is valamit, az nem jó tulajdonai, hanem ellenkezőleg hiányai, veszélyei által történt“ ; hogy „a természeti erények és elvek eredménye az, melyet a protestans nemzetek jobban megőriztek, mert érezték, hogy vallásuk kevésbbé gyámolítja s mintegy veszélynek teszi ki őket“ ; s hogy „midőn a protestantizmus szűkebbre szorította a menynyei láthatárt, a földi hajlamoknak tág tért nyitott“.

Nincs szándékunkban tagadni a régi pápás egyháznak a népekre gyakorolt egyes jótékony hatásait. De ha tekintetbe veszszük azt, hogy a róm. katholikus nemzetek, daczára annak, hogy ma is a római katholikus egyház „idomítja s neveli őket“, mégis hátramaradnak a protestantizmus által nevelt s idomított nemzetek mögött, bárhogy csűrje-csavarja is a dolgot valaki: e haladást a protestantizmus jótékony hatásának kell betudni.

A népek haladásának s jólétének három főfeltétele van: az erkölcsiség, a műveltség és a szabadság. S az az egyház tesz az emberiségnek legjobb szolgálatot, a mely ezeket leginkább ápolja. Azt pedig nagyon könnyű bebizonyítani, hogy a protestantizmus úgy a multban is jobban működött ezeknek felvirágoztatásán, mint elveinél fogva a jövőben is alkalmasabb erre, mint a katholiczizmus.

Vegyük a dolgot egyenként.

I. A protestantizmusnak első s legfőbb érdeme az, hogy a Szentíráshoz való visszatérés által keresztyé-

nivé tette az egyházat, bensőbbé a vallásosságot s mélyebbé az erkölcsiséget.

A reformáczió tulajdonképen egy mély-érzésű s üdvét komolyan kereső léleknek az üdv utáni sovárgásából indult ki. „Mit kell tennem, hogy az örökéletet elérjem; mi biztosít engemet üdvöm felől?“ — e kérdések képezték Luther lelki küzdelmeinek folyton és folyton visszatérő gondolatát. S ki tudja, hány lélekben merült fel e kérdés ő előtte is, hány szív gyötrelmeinek képezte állandó tárgyát, a mely gyötrelmek azonban nem lettek oly nyilvánvalókká, mint Lutheréi!? Bensejébe s maga körül tekintve látta, hogy sem az egyház által előírt parancsok, sem a legszigorúbb vezeklés nem képesek a lélekre nehezedő bűntudat terhét levenni, annak nyugalmát megadni s őt üdve felől biztosítani. Ha valaki, ő volt az, a ki fiatal éveiben az egyház legszigorúbb rendszabályainak is alávetette magát; s a nyugtalanság mégis ott maradt szívében s mélyéből kihangzott a lélek gyötrő kérdése: „Mi az, a mi üdvöm felől biztosít?“

Töprengései közben az isteni gondviselés jött segítségére s megmutatta neki az utat, a melyen az annyira áhított lelki békét elérje. Luther kezébe, a mint tudjuk, egy Biblia került s abból hallotta kihangzani kérdésére feleletül az apostol szavát: „Higyj a Jézus Krisztusban és üdvözülsz!... Mivelhogy a törvény cselekedeteiből egy halandó sem igazulhat meg Isten előtt, hanem Isten kegyelméből igazul meg azon váltság által, mely vagyon a Krisztus Jézusban“ (Csel. 16., 31.; Róm. 3., 20., 24. vers).

A Krisztus tehát!

„Mi vezet azonban a Krisztushoz, mi tanít meg arra, hogy ő benne higyjek s miért higyjek?“ — tolúlt oda a lélek elé a második kérdés.

„Mi más, mint az isteni kijelentés okmánytára, a Jézusról való bizonyságtétel: a Szentirás!“ — volt a felelet. S az Írás lett a reformáczió fundámentoma s vezércsillaga. Az ettől való eltérésben látta forrását az elharapódzott lelki s erkölcsi nyomorúságoknak s az ahhoz való visszatérésben találta meg azoknak orvosszerét. Ezt tette tehát kiindulási pontjává, ezt tette tanulmányozásának középpontjává, zsinórmértékévé minden ténykedésének, biróvá minden kérdésnél. S ezt adta kezébe a híveknek is, eltérőleg a régi egyháztól, a mely azt a hívek kezéből jogtalanul kiragadta.

S ez az ősrégi könyv lett úgy Lutherre, mint korára nézve a felüdülés s megújhodás forrásává.

A legfontosabb s az embert első sorban érdeklő kérdésre: az üdv kérdésére is ebből adta meg a feleletet, a mely így hangzik: „*Az ember megigazul ingyen kegyelemből, a Jézus Krisztusban való hit által*“.[1] — Ez, tudjuk, az evangyéliom veleje; s ez főhittétele az evangyélmi egyháznak is. Ezen tétel kiemelése által egész *más viszonyba hozta az embert Istenével*, mint volt azelőtt.

Olyan tétel ez, a melyet egész mélységében sokan ma sem fognak fel teljesen s számtalanszor félreértet-

[1] Evangelikus egyházunk ezen főhittétele, a mely az ágostai hitvallásnak IV-ik pontját képezi, a következő szentirási helyekben gyökeredzik: Róm. 3, 20; Róm. 3. 24, 28; Róm. 4, 5; Róm. 6, 23; Róm. 9, 32; Gal. 2, 16; Efez. 2, 8—9; Tit. 3, 5; Csel. 4, 12 stb.

tek a multban is. Már a reformáczió idejében — a mint azt az ágostai hitvallás XX-ik czikke mutatja — szemére vetették az e tételt hangsúlyozó evangelikusoknak, hogy „ők a jó cselekedeteket eltörölték, az erényt értéktelenné tették, ha csak a hit, ez a puszta elméleti valami, üdvözit!" S ez a vád pápista részről ma is felhangzik s nagy kedvteléssel kolportáltatik.[1] Így azonban csak a tudatlanság beszél; mert e vádnak épen az ellenkezője áll; persze magasabb, eszményibb értelemben.

Hogy e tételnek nagy jelentőségét megértsük, egy pillantást kell vetnünk a régi egyház által hangoztatott üdvfeltételekre s az e tételből folyó következményekre.

A régi, pápás egyház az üdv feltétele gyanánt az általa előírt jó cselekedeteket hangsúlyozta s ezekben látta a vallásosság lényegét, tekintet nélkül a benső érzésre. Krisztus pedig, tudjuk, mindenkor a szív igaz érzését kivánta, a melyből szükség szerint kell származniok a jó cselekedeteknek. Ez az érzés a hit, a szivnek bizalomteljes önodaadása Istennek s szeretetteljes meghódolása a Krisztusban nyilvánuló isteni akaratnak. A régi pápás egyház szerint vallásos ember az, a ki a pápa által proklamált hittételeket igazaknak tartja, az egyház által előírt parancsokat: bűnbánati szertartásokat, imaórákat, bőjtöket, zarándoklásokat stb. teljesiti; a reformáczió által napfényre hozott evangyéliomi tan szerint ellenben az a kegyes ember, a ki először alázatos szivvel elismeri saját bűnös voltát, be-

[1] V. ö. „Licht in den Finsternissen", Controvers-Katechismus für Katholiken und Protestanten. — Neue Ausgabe. V. szakasz, II. fej.

látja tehetetlenségét arra nézve, hogy a maga erejéből Isten előtt megállhasson — s azután a Krisztusban megjelent bűnbocsátó kegyelmet hivő lélekkel ragadja meg, hogy — végre — ne külső kényszerűségből, félelemből vagy jutalomért, hanem egyenesen Isten iránti hálából és szeretetből tegyen annyi jót, a mennyit csak tud. Itt már az ember az egyház szolgájából Istennek szerető fiává lett, a hol a kényszer megszünik s az ember önként szolgál Istennek s felebarátainak. S megszünik a szivnek az a rettegése is, a mely saját tökéletlenségének ismeretéből származik; mivel az isteni kegyelemnek tudata felemeli s biztositja őt üdve felől, ha tökéletlen is, de megvan benne a hit, a melynek alapján Isten a maga itélőszéke előtt bűneitől eltekint, neki azokat megbocsátja s őt igaznak ismeri el. Ez a megigazitás, vagy megigazulás útja, az ágostai hitvallás értelmében, a mely az erényt nem hogy megtagadná, de az erkölcsileg egyedül értékes alapra: a tiszta érzületre, a hitre fekteti s csak az ebből eredő cselekedetnek tulajdonit értéket.

S midőn a reformáczió az evangyéliom ezen fő, mondhatnók velejét képező tételének kiemelése által nyugalmat hozott a hivő szivekbe, más alakot adott a vallásosságnak is. Eltörölte azt a sok, félig vagy egészen pogányos szinezetű hittételt, szertartást, a melyeket részint az Írást meg nem értett rövidlátás, részint a középkori papságnak ravasz számitása csúsztatott volt az egyházba s a melyek folyton az üdv főfeltételei gyanánt hangsúlyoztattak.

Egész hosszú sorát lehetne felhozni az ilyeneknek, de itt csak a főbbekre szoritkozom.

Eltörölte az annyi önhittség s erkölcstelenség forrásá képező és az emberi erőket bénító szerzetességet, a melyet akkor a keresztyén tökéletesség eszményképének tartottak. Melanchton az ágostai hitvallás XXVII-ik czikkében jól rámutat arra, hogy a szerzetesi élet nem gyökeredzik a szentírásban s hogy mi volt tulajdonképeni czélja azelőtt s hova fajult. A protestantizmus ezt a káros intézményt megszüntette, mivel az embert nem akkor tartja legeszményibbnek, ha a kolostor cellájába zárkózik, hanem ha kilépve a nyilvános élet mezejére együtt küzd a többiekkel az élet csábításai, nehézségei ellen s nemes magatartása által szenteli meg azt a kört, a hova az isteni gondviselés állítá. A földi hivatásszerű munkának, a melyet akkor lenéztek — de a mely egyedül kölcsönöz az életnek erkölcsi értéket és tartalmat — a reformáczió visszaadta tisztességét és méltóságát.[1] S a vallásosságnak ilyetén egészséges felfogását, hogy t. i. az nem rajongás, kellemes képzelgés, ömlengő érzelgés és mesterkélt szenteskedés, hanem munka és imádság, — továbbá, hogy az igaz hit nem halott valami, hanem élő ténykedő erő: nemcsak hirdették, hanem mint családapák s mint a közélet munkásai, saját példájukon meg is mutatták a reformátorok.

A reformáczió elvetette a középkori egyház által annyira magasztalt búcsúkat, böjtölést, önsanyargatást, rózsafüzérmorzsolást s más ezekhez hasonlókat, a mik erkölcsileg tulajdonképen mind értéktelen dolgok, de — eltekintve sok egyébtől — káros hatással voltak a népre azért is, mivel teljesitésük által eleget vélt tenni valláserkölcsi

[1] V. ö. Ágostai hitv. XVI. czikk.

kötelességének s keveset törődött azután azzal, a mi a vallásnak tulajdonképeni lényegét képezi.

A Szentirás elveinek diadalra jutása folytán megdőlt a pápás egyháznak az a tana is, a mely azt tartotta, hogy egyesek több jót művelhetnek, mint a mennyi kötelességük s a jó cselekedetek így összehalmozódott fölöslegéből az egyház — mint ezeknek kincstárnoka — bizonyos viszontszolgálatokért másoknak is kölcsönözhet, a mit azután a mennyei biró a végitéletnél előnyükre fog betudni. Könnyű belátni, hogy e tan a menynyire ellenkezik a Szentirással, ép annyira veszedelmes is. Ez vesztegette meg a multban az emberek kötelességtudatát s ez nyitott utat a vallási dolgokkal, bünbocsánattal való ama szégyenletes üzérkedésnek, a mely századokon keresztül folyt a középkori egyházban s a mely ellen Luther is oly erélyesen kikelt az ő nevezetes 95 tételében. A reformáczió szem előtt tartva az Írás értelmét s támaszkodva különösen Lukács ev. 17. r. 10. versére,[1] azt hirdette, hogy senki több jót nem tehet — sőt még annyit sem, — mint a mennyi kötelessége; senki sem támaszkodhatik azért másokra, hanem magának kell keresnie az üdvösséget. Ehhez pedig csak egy út vezet: a Krisztus.

Hogy pedig a Krisztust, illetve az ő tanitását a hivek serege megismerhesse, jól megértse, egész másképen hirdette az evangyéliom igazságait, mint azt a régi egyház tevé. Tudvalévő dolog, hogy a középkori egyház

[1] Ez a vers azt mondja: „Ha mindazokat megcselekszitek is, a mik néktek parancsoltattak, mondjátok: Haszontalan szolgák vagyunk, mert a mit tartoztunk cselekedni, azt cselekedtük!“

vallását különféle csodás hittételekkel s mesterkélt szertartásokkal rakta meg. A hivőtől megkövetelte, hogy ha üdvözölni akar, vakon vesse magát alá tanainak s rendeleteinek. Pedig szegény a tizedrészüket sem értette! Előtte teljesen érthetetlen nyelven végezte az istentiszteletet. S a szegény nép csak bámult reá minden gondolat nélkül; tevőleges részt abban nem vehetett. Már pedig bármennyire szép gondolatok képezzék is valamely egyházi ritusnak az alapját, valláserkölcsi tekintetben az keveset ér, ha a nép elméje, szive teljesen fel nem fogja s dolgozza azokat. Mit ér a legszebb dal, ha fülünk siket; mit ér a csillag ragyogása, ha látkörünkön messze túl esik!? Az ilyen istentisztelet némi babonás félelmet igen, de igazi, benső, öntudatos vallásosságot nem fejleszthet. — Ezzel szemben a reformáczió az anyanyelv jogát méltányolva, mindenkinek azon a nyelven hirdette a vallás igazságait, a melyet ért, egyszerűen, minden mesterkélt ceremoniák nélkül végezvén istentiszteletét. S lépjen be ma is valaki egy róm. katholikus s egy evangelikus templomba, látni fogja a kettő között a különbséget; látni fogja, hogy az evangelikus istentisztelet a pápista tömjénfüstös, latin misével szemben mennyire érthető, épületes s mily együttmunkálkodásra serkenti a hiveket! S hogy az élet küzdelmeire felövezhessék magokat a hit fegyverével s az égből jövő Szentlélekkel, ezeknek közvetitő eszközeit: a szentségeket Krisztus rendelése értelmében szolgáltatja ki nékik; nem úgy megcsonkitva, a hogy a római katholikus egyház tesz az úri szent vacsoránál, mikor is a kelyhet a néptől elvonja.

Szóval az Íráson tisztúlt valláserkölcsi szellem behatása alatt át kelle alakulnia, vagy teljesen eltünnie az egy-

házból mindannak, a mi az evangyéliom szellemének meg nem felelt. Más lett az egyház fogalma, más az egyház hivatalosainak hatásköre, más a hiveknek azokhoz való viszonya; más a szentségeknek, gyónásnak, a bűnbánatnak, a misének, az egyházi szertartásoknak és a világi foglalkozásoknak stb. a jelentősége és alakja, — a mint az az ágostai hitvallásból kiviláglik. Elmondhatjuk, hogy a reformáczió által az egyház minden intézményeiben s szertartásaiban keresztyénivé lett.

S mikor a reformáczió az emberek szemeit a Krisztusra s nem holmi emberek által kigondolt erkölcsi — mondhatnók erkölcsileg sokszor értéktelen — tételekre irányította: ezzel magasabb erkölcsi eszményképet allítva szemeik elé, az erkölcsi érzéket is finomította. S a vallás igazságainak anyanyelvükön való magyarázata által az erkölcsiség alapját: a vallásosságot is bensőbbé, öntudatosabbá tette. A minek jótékony hatását abban a történeti tényben is láthatjuk, hogy a protestansok erkölcsi ereje s vallásukhoz való ragaszkodása mindig igazán bámulatos volt, őket sem börtön, sem kinpad nem tudta megtörni. Igen, mert az ő vallásosságuk öntudatos volt, nekik meggyőződésük volt!

Még csak egyet akarok e helyütt felemliteni.

A protestantizmus hozzájárult a népek erkölcsiségének emeléséhez azáltal is, hogy a pap-nőtlenségi fogadalmakat megszüntette. Szerinte a házasság nem oly alsórendű valami, a mi Isten szolgájához méltatlan, hanem oly erkölcsi motivumokban gazdag intézmény, a mely ha valakihez, úgy első sorban Isten szolgájához méltó leginkább. Tudjuk, hogy Luthert ép a papi nőtlenség megszüntetése miatt illették legtöbbször holmi

kétértelmű, gúnyos megjegyzésekkel. Pedig ha valami, úgy ez mutatja igazán az ő ép erkölcsi érzékét s tapintatát. A közép- és jelenkor e hamis intézményének gyászos következményeire rámutat már az ágostai hitvallás XXIII. czikke is s nem ismeretlenek előttünk sem. Lehet, hogy a pap-nőtlenség hajdan az egyház hatalmának és gazdagságának növelésére előnyös lehetett; de az egyház nem czél, az egyház eszköz: az emberiség boldogitásának eszköze s hibája mindig, ha hatalmának öregbitésére olyas valamit vesz igénybe, a mi az Isten igéjével ellenkezik, az erkölcstelenségnek tág kaput nyit s mások erkölcsét is képes megvesztegetni. A lutheri reformáczió helyesen értette meg az emberi természetet s helyesen ítélte meg a női nemet. A pap-nőtlenségi fogadalmak eltörlése által föltette a női nem homlokára az őt megillető méltóság gyémántkoszorúját. S helyesen ítélte meg a papi állást is. Mert nemes eszmékért hevülő férfiúnak, a míg egyrészről nem lehet azokban biztosabb támasza egy szerető, nemes nőnél, a kinek lelkében azok már gyöngéd, emelkedettebb természeténél fogva is visszhangra találnak, úgy másrészről erkölcsének sem lehet jobb iskolája, mint maga a családi élet. Hasonlítsa csak össze valaki a nőtlen pápista papokat a nős protestans papokkal s mindjárt meglátja, hogy melyik intézmény a helyesebb, az erkölcsösebb! — Sőt még tovább mehetünk. Azok a prot. paróchiák, a melyekben Luther szavára gyújtották meg a családi tűzhelyet, melegségük egy részét áldásként sugározták ki a hivekre is, s olyan embereket adtak a világnak, a kiknek nevét még ma is emlegeti a történelem. Nagy dolog ám az, a mit a statisztika mutat, hogy a történeti neveze-

tességre jutott nagy emberek egy ötödrészének prot. papi házban ringott bölcsője; a mi megint az azokban lüktető szellemre mutat vissza dicsérőleg.

A protestans nemzetek előhaladása s emelkedése azon erkölcsi erők összhatásának az eredménye, a melyet a protestantizmus ápolt bennük; s kifolyása annak a műveltségnek, a melyet ugyancsak ő honosított meg s ápolt közöttük.

II. A műveltség és felvilágosodás egyik alapfeltétele a népek jólétének és boldogságának. Ha valaki ezt tagadni akarná, rámutatunk a vad népek tudatlanságára s ebből kifolyó nyomorára és meztelenségére, s kénytelen lesz elismerni ezen állitásunk igazságát.

Műveltség azonban csak ott fejlődhetik és terjedhet, a hol az emberi szellem szabad s az általa felfedett tndományos vagy erkölcsi igazságok terjedése elé nem gördítenek akadályokat.

S milyen magaviseletet tanusított e tekintetben a középkori róm. kat. egyház? A mily nagy dicséret illeti azért, hogy a képzőművészeteket pártfogásában részesitette s örökbecsű kincseket hagyott a későbbi századokra, ép oly nagy hibája másrészről a szellemi téren az, hogy az emberi szellem szárnyait elnyirbálni s a tudományt bilincsbe verni igyekezett. A tudománynak szerinte csak addig volt létjogosultsága, a míg az ő vallásrendszerét s pártérdekeit szolgálta, ellenesetben szájára lakatot tett. Az emberi szellem működését ez egyoldalúsága által megbénította. S ez — ha tekintetbe veszszük czéljait — nála természetes. A pápás egyház félni látszott a kutatástól. S méltán. Vallását oly titokzatos és csodás mezbe öltöztetett hittételekkel rakta

meg, a melyek, mint a sötét pinczék gyenge gombái, csak homályos. légkörben élhetnek, s a szabad levegő és erősebb napfény mellett szétporlanak. Csakhogy ez kárára vált az igazságnak. Mert — hogy Széchenyink szavaival éljek — „csak minden oldalú vizsgálat folytán lelhetni fel az igazságot s ez csak a gondolatnak legszabadabb közlése által valósulhat. Hol a beszéd korlátos, ott rab a nyelv s csak rabként szólhat".

Az igaz vallás kibírja a legerősebb tudományos megvilágitást. Ha a vallás csak olyas valami lenne, a mit szelenczébe kell elzárni, hogy a világosság hozzá ne férjen, úgy valóban nem volna érdemes arra, hogy féltsük. De a Krisztus által alapitott keresztyénségre csakugyan ráillik az ő mondása: „Az ég és a föld elmúlnak, de az én beszédeim el nem múlnak". Helytelen s vallási szempontból fölösleges dolog az ember ismereti ösztöne s tudásvágya elé korlátokat rakni.

Az igaz vallás s a komoly tudomány nem zárják ki, hanem kiegészitik s erősitik egymást. Minden felfedett komoly tudományos igazság, hogy képiesen szóljak, egy-egy aranyszál az evangyéliom királyi bibor palástján, mely fényét emeli. — A vallásnak — a mint tudjuk — eddigelé a természettudományi téren termett legtöbb ellensége. De itt is mit látunk? . . . Azt mondják, hogy mikor *Kepler* felfedezte a csillagászat történetében korszakot alkotó törvényeit, térdre borult, dicsőitvén az ezen törvényekben megnyilatkozó égi erő csodás bölcsességét. S *Newton* is állitólag sohasem emlitette az Isten nevét a nélkül, hogy kalapját tiszteletteljesen meg ne emelte volna. S ez mit jelent? Azt, hogy a mélyreható, komoly tudomány nincs ártalmára a vallásosságnak, sőt azt

mondhatjuk, hogy az igazi, komoly müveltség és tudományosság a vallásnak javára válik, mert élénkiti az erkölcsi igazságérzetet s felfogni és méltányolni képesíti az embert annak mélyebb igazságait. Vannak ugyan esetek, hogy egyeseket az ő felületes tudásuk elvakit a vallás igazságai iránt, de a tudománynak zár alá helyezése ezzel még sem indokolható; mert a mi a tévelygő tanokat illeti, tudjuk, hogy azokat nem lehet bensőleg legyőzni az által, ha őket szóhoz jutni sem engedjük, hanem igenis úgy, ha komoly érvekkel arra kényszeritjük őket, hogy tarthatatlanságukat s ürességüket belássák.

S a müveltségnek a gyakorlati életben is mily megszámlálhatatlanok az áldásai! Az a nép fog boldogulni leginkább, a mely a tudományt a termelés minden ágában legjobban tudja felhasználni; az a nép fog boldogulni leginkább, a mely legjobban tudja megitélni a jó, vagy a rossz elveket s e szerint választja meg azokat, a kik őt képviselik s ügyeit intézik. Mig ellenben a a sötétségben oly sok veszedelem rejlik. A tudatlanság a bűnök, az elfogultság, a babona és a nyomor dudváinak gazdagon termő földje volt minden időben

A reformáczió bajnokai tudatával birva ezeknek, széttörték a tudomány bilincseit s a felvilágosodás zászlaját magasan lobogtatva, hozzáláttak a legáldásosabb és legmagasztosabb hivatáshoz: az elhanyagolt nép alapos és szélesebbkörü neveléséhez. S ezen munkájuk által az érdem hervadhatlan koszorúját tették fel homlokukra. Luthernek folyton visszatérő szava ez volt: „Oktassátok a gyermekeket! — ez a legfőbb és legszentebb kötelessége a szülőnek s a hatóságnak; ez az Isten parancsa s az emberiség iránti legfőbb jótétemény!“ S a hova a

reformáczió szelleme elhatott: mint a tavasz langyos fuvallatára a mezei virágok, mindenütt virágzó iskolák keltek életre. A megürült zárdákat legtöbbnyire e szent czélra használták fel. S Luther már 1530-ban nemes örömmel ezt írhatta pártfogójának, a szász választófejedelemnek: „A gyönge fiatalság a kátéval és Szentírással való jó ismeretségben növekedik fel, úgy hogy szivem repes örömében, a mikor látom, hogy ma fiatal fiúcskák és lánykák többet imádkoznak, hisznek s többet tudnak beszélni a mennyről és Krisztusról, mint azelőtt az összes intézetek, zárdák és iskolák tudtak . . .“

A protestans egyház alapitóinak ezen nemes elveihez mindég hű maradt. A nevelésügyet édes gyermekeként ápolta mindenütt. A szegény nyomorgatott protestansoknak mindig volt egy fillérük, melyet a nevelésügy szent oltárára helyezzenek. Kitetszik ez abból is, hogy a XVI.-ik századból ismert 168 honi iskoláink közül 125 protestans, 9 unitárius és csak 34 római katholikus.[1] Pedig mi volt akkor a csecsemő-korát élő és üldözött prot. egyház a római katholikushoz képest! — S hazai ev. egyházunk, a melynek pedig sem nagy dominiumai, sem gazdag pártfogói nincsenek, jelenleg is 1391 elemi iskolát[2] s 27 közép- és főiskolát — és pedig kitünőnek elismert iskolát! — tart fenn, mintegy kétszázezer ifjút részesítve a nevelés áldásaiban. S a közoktatás hasonló felkarolása látható a külföldi protestans országokban is, a hol annak áldásos eredményei abban is mutatkoznak, hogy ott — a statisztikai kimutatások

[1] Franknói V. Hazai és külföldi iskolázás a XVI.-században.
[2] 1898. évi adat.

szerint — majdnem minden ember tud irni és olvasni, míg ellenben azokban az országokban, a hol a katholiczizmus van túlsúlyban, csak felényi vagy negyedrésznyi az ilyenek száma.[1]

S a nevelésnek ez a nagymérvű fellendülése a protestantizmus egy belső elvének kifolyása. Tudjuk, hogy a római kath. egyház a világiak kezéből kivette a Bibliát. Az evangyélmi egyház — a mint már fentebb említettük — máskép tett. A protestantizmus, a mely annak a keresztyénségnek a fölelevenitése, a mely a Bibliában birja forrását, — a szentírás intésének (Ján. 5, 39.; Jel. 1., 3.) szem előtt tartásával — nemcsak hogy senki elől nem akarja elzárni a ker. vallás ezen ős forrását, de sőt kötelességévé teszi mindenkinek, hogy azt olvassa, tanulmányozza, annak tiszta vizével szivét erősitse s általa mintegy az egyház tanítását ellenőrizze. Hogy valaki jó pápista lehessen, nem szükséges tudnia még olvasni sem; a protestantizmus ellenben szivére kötvén híveinek a Szentírás olvasását, ezzel lökést adott művelődésüknek is.

S istentiszteletével azt folyton ápolta. „Nincs semmi mondja helyesen egy jeles irónk (Eötvös) — mi nemcsak a vallás, de az egész czivilizáczió kifejlődésére nagyobb befolyást gyakorolt volna, mint az egyházi szónoklat. Azon vallás, melynél a szónoklat az egyházi

[1] Egy 1898-iki statisztika szerint 1000 besorozott ujoncz közül nem tud irni-olvasni: Svédországban 1, Németországban 2, Dániában 5, Svájczban 22, Németalföldön 50, Francziaországban 55, Belgiumban 144, Ausztria-Magyarországban 220, Görögországban 300, Olaszországban 390, Oroszországban 708, Szerbiában 793. (A nálunk mutatkozó kedvezőtlen arány az oláhság miatt van).

szertartások közé vétetett fel, szügségkép az egyházi tanok megvitatásához vezet; s miután a megvitatás nem szorítkozik csak a vallásos tárgyakra: ily vallás szükségkép magasabb czivilizácziót von maga után". S mivel ép a mi egyházunk az, a mely minden vallásos jellegű összejövetelének s istentiszteletének középpontjává a prédikácziót tevé: azért e szavak leginkább ő reá illenek.

De ép e pontnál emeltetnek pápista részről a legsúlyosabb vádak ellene. Azt mondják ugyanis, hogy midőn a protestantizmus megengedte a szabadkutatást: ezer átkot hozott az emberiségre, mert talajt készített az emberiség ölő mérgének: a hitetlenségnek és vallástalanságnak.

E vád azonban igaztalan. Mert a tudományok története beigazolja, hogy a hitetlenség nem az ő talaján termett. Az emberiség története a hit és hitetlenség harcza volt előtte is s lesz is talán mindig. De sőt azt is látjuk, hogy a hitetlenség és istentagadás épen ott lépett fel s nyert legnagyobb elterjedést, a hol a protestansokat leméészárolták: Francziaországban. Tudósok és köznép itt lobogtatták zászlaját legjobban. S ha valahol, úgy itt fordul vissza a római katholikus egyházra a protestantizmusnak szegezett fegyver, mivel az ő, a józan észszel s a haladó műveltséggel szemben tanusított merev magatartása termette e káros gyümölcsöket. „A babona kicsapongásai — a mint egy író (Laveleye) helyesen megjegyzi — elkerülhetetlenül előidézik a hitetlenséget. Az egyház kihívó magatartása a józan észszel szemben arra kényszeriti azokat, a kik nem hajlandók erről lemondani, hogy elvessenek minden vallásformát".

A protestantizmus nem hozza ebbe a veszélybe a

népeket, mivel neki egyik elve a haladás lévén, ebből kifolyólag figyelemmel van a haladó műveltségre s a népeknek egyes korok szerinti igényeire. Nem úgy, hogy talán azok tetszésének rendel alá mindent s csak azt hirdeti, a mi azok fülének jól esik. Nem! Az evangyélmi egyháznak az lévén fundámentoma, „a mely egyszer megvettetett s a melynél jobbat senki sem vethet, t. i. a Krisztus", — Krisztus tanának lényegét illetőleg alkudozást nem ismer, annak igazságait vallja és hirdeti mindenütt, minden időben. De a mennyiben az evangyéliom közlési módja emberi belátástól függő s az emberiség változó igényei szerint változásnak alávetett külsőség; a mennyiben az idők szelleme időközönként változik s néha több, máskor kevesebb külsőséget, jelképet igényel, hogy ugyanazt az igazságot felfogja; a mennyiben továbbá a tudomány — s közelebbről maga a hittudomány is — halad, kutatásai által bizonyos igazságokat hoz napfényre, vagy a Szentirásban mélyebben rejlő egyes eszméket jobban felfog és kidomborit: ezt a protestantizmus figyelmen kivül nem hagyja s ennyiben a haladó műveltséggel összhangban lenni igyekszik. Az egy alapon folyton munkál, épit. S nem is szabad tétlenül maradnia, azt gondolva, hogy már mindennel kész; mert hiszen látva az emberiség folytonos haladását, melyik kor merné azt mondani, hogy már mindent tökéletesen megértett s kifejtett? A haladás, az eszmék tisztázódása a vallások történetében is észrevehető. Eltekintve a régi vallásalakoktól, magán a ker. egyházon belül is ma sok vallási kérdést helyesebben s a ker. szellemnek megfelelőbb módon fogunk fel s juttatunk kifejezésre, mint csak egy pár századdal is azelőtt. A

protestantizmus azt vallja az apostollal: „Nem akarok egyebet tudni, mint csak a Krisztust“ (I. Kor. 2, 2.), de e mellett azt a kérdést sem restelli felvetni magában: „de tudom-e, értem-e már Őt tökéletesen?“ S e kérdésből kifolyólag folyton figyel, kutat, munkálkodik — s halad.

S ez a helyes és a reformáczió fogalmának megfelelő! Mert a reformáczió nem egy, a 16. században már végleg befejezett tényt jelent, hanem állandó kutatást, javítást az egyház terén, a mely folyik mindaddig, a míg benne a tiszta, tökéletes igazság az ő égi fényében felragyog. E folytonos reformácziója egyházunknak mindenesetre inkább kecsegteti őt a teljes tökéletesség elérésével, mint az a maradiság, a mely tökély dolgában önhitten szinültig telt pohárnak képzeli magát s végre is az álló víz sorsára jut. — S ez a komoly s megfontolt haladása a protestantizmusnak biztositja a lelkekre való állandó erkölcsi erejét s egyengeti útját ahoz, hogy egykoron az egész művelt emberiség vallása legyen.

A katholiczizmus ezzel szemben sok századdal ezelőtt megalkotott formák közé zárkózva kizár s megvet minden haladást. S mit ért el vele? A ki csak egy kissé is mélyebben tekint dogmáiba s a mai kor köztudatába, észre fogja venni, hogy e kettő között határozott meghasonlás állott be. Multból datálódó gazdagságával, fényével s az emberi lélek mystikus oldalára való hatni-tudásával imponál ugyan még külsőleg, hatása azonban nem terjed annyira, hogy a hitet táplálja s a népek erkölcsiségét emelni képes legyen.[1] S az nem is lehet máskép.

[1] A közerkölcsiséget általában feltüntető s ezzel szemben a bűntények minden nemét felölelő statisztika nem áll rendelkezésemre, de álljon itt tanúságul a következő, egyes államok erköl-

Aż emberiség haladni, művelődni fog, mert az benső ösztöne, törvénye. S a mely vallás ezt figyelmen kivül hagyja s a haladó műveltség elől elzárkózik, az lassankint oda jut, hogy legfeljebb csak a műveletlenek igényeit elégiti ki s a felsőbb osztályokban az iránta való közöny s hitetlenség fejlődik ki. Beigazolta ezt már a történelem a pogány rómaiak példájával s látható ma is ezer és ezer róm. katholikusnál.

Ha hitetlenségről s vallástalanságról van szó, látnivaló, hogy hitetlen lelkek voltak és lesznek minden időben s minden felekezetben. De ha arról van szó, hogy magatartásával melyik egyház nyujt annak inkább táplálékot, akkor a katholiczismusnak egyáltalán nincs joga a protestantizmust a hitetlenség s vallástalanság tenyésztésével s terjesztésével vádolni. E váddal szemben rámutathatunk még két leghatalmasabb protestáns országnak: Németországnak és Angliának számos erkölcsi intézményeire s az ott viruló egyházi életre; s mik egyebek ezek, ha nem a protestansok szivében élő mély vallásosságnak a tanúbizonyságai?

III. A protestantizmus az által, hogy a tudomány bilincseit széttördelte s gondolkozásra ösztönözte a lelkeket, emeltyűjévé lett a műveltségnek, s ezzel és

csére némileg fényt vető részleges kimutatás. Lombroso, híres olasz tudós, egy angol lapban tanulmányt írt az európai államokban végbemenő gyilkosságokról s kimutatta, hogy minden 100 ezer lakosra 96 gyilkosság esik Olaszországban, 58 Spanyolországban, 25—25 Portugáliában s Ausztria-Magyarországban, 18 Francziaországban s Belgiumban, 13 Svéd- és Norvégországban, 5 Angol- és Németországban; miből a figyelmes olvasó kiveheti, hogy a kedvezőtlenebb arány a pápista-jellegű országokra esik.

egyéb benső elveivel a népek haladása harmadik főfeltételének: a szabadságnak is jó szolgálatot tett.

A reformáczió eleitől fogva hangsúlyozta az emberi természetes jogokat, protestált mindennemű önkény és zsarnokság ellen. Ezt mutatják a reformátorok iratai, s hatalmas kifejezője ennek az 1529-iki protestáczió.

A reformáczió tulajdonképen vallási mozgalom volt. De a mennyiben a vallás hatást gyakorol a gyakorlati életre is, a lelkiismereti szabadságot s a szabadvizsgálódást hangsúlyozó elveinek természetszerűleg hatást kellett gyakorolniok a társadalmi és politikai szabadság fejlődésére is. A lelkiismereti szabadság eszméje anyja lett a népszabadság eszméjének.

S ez végtelen nagy áldása a reformácziónak! Mert a szabadság az az erőnek és erénynek, a mi a természetnek a nap: a fejlődés és virulás feltétele. Oltsd ki a természetben a napot: sötétség és halál üt tanyát mindenütt; verd bilincsbe az embert: s elsatnyul!

E hatása miatt azonban oly sokszor támadták meg a reformácziót. Egyesek, hogy érdemeit elhomályositsák, különféle bűnökkel akarják megbélyegezni, azt mondván, hogy ő keltette életre s ápolta a forradalmi szellemet, a mely az emberiséget véres harczokba sodorta. „A XVI. században kitört forradalommal köszöntött be tulajdonképen való politikai és társadalmi forradalmak korszaka; — írja egy katholikus könyv[1] — a reformátori tekintélyt lerontó elv, következményeivel együtt, képes volt arra, hogy az erős katholikus anyatalajt el-

[1] Haller J.: Történelmi hazugságok. 700. l.

mossa és helyébe az Isten- és egyházellenes új korszellemnek minden mérges anyaggal telitett iszapját helyezze".

Így írnak a római katholikusok. Nehéz vád ez. Helyénvaló lesz vele foglalkozni.

Hogy erre nézve alapos véleményt alkothassunk magunknak, vissza kell tekintenünk arra a korra, a melyből a reformáczió kiindult. Már a reformáczió idejében, tudniillik 1525-ben, mikor a német parasztság fellázadt, a reformáczió ellenségei gúnyos kárörömmel mondogatták: „Reformáczió, íme ilyenek a te gyümölcseid!"

A történelem mélyebb kutatójának azonban könnyű kimutatni, hogy e káröröm nagyon korai volt s hogy jólehet a történelem egyes véres eseményei a reformáczió szele által odahajtott viharoknak látszanak: nem benne, hanem az akkori beteges társadalmi viszonyokban birták forrásukat.

Milyenek voltak ugyanis e korban a társadalmi és közgazdasági állapotok?

A parasztok csak a legritkább esetekben voltak tulajdonosai annak a földnek, a melyet miveltek; hűbéresei voltak a világi s egyházi földesuraknak. S nemcsak hogy sokféle adózási kötelezettségekkel voltak megterhelve, de a földesurak nyomták s kizsákmányolták őket, a hol csak lehetett. A vadászat, halászat jogát lassanként egészen magukhoz ragadták; s jaj volt annak, a ki ura birtokán engedélye nélkül egy vadat is elejtett! Rabszolgák voltak az akkori parasztok a szó szoros értelmében, odavetve egynéhány kényúr vad szeszélyének. E szeszélyeknek sok egyéb szomorú nyilvánításai közt olyan példáit is olvassuk, hogy a genfi tó körül lakó

jobbágyoknak pl. éjjel karókkal kellett a tó mellett őrködniök, hogy a hűbér úr álmait zavaró békákat elhallgattassák; a lupfeni grófné meg épen akkor, a mikor a szántóvetőnek minden percze drága: aratás idején csupa szeszélyből csigaházakat gyűjtetett alattvalóival, hogy fonalat gombolyíthasson rájok[1] stb. Hozzájárult ezekhez a rossz termés miatt gyakran beköszönő inség, ragályos betegségek, a társadalmi osztályok éles elkülönülése, a mi szintén fokozta a bajokat s számos bűnös indulatnak nyujtott táplálékot a szivekben. A földesúr dölyfében lenézte „a buta parasztot", ez meg viszont gyűlölettel tekintett elnyomójára.

S mit tett ily viszonyok közt az akkori római katholikus egyház? Nemcsak anyagi, de erkölcsi tekintetben sem tett semmit. A társadalmi beteges elkülönülésből kiáradó bajoknak megszüntetésére mit is tehetett volna az az egyház, a mely a papság s szerzetesség mindenek fölé emelkedő méltóságának hangsúlyozásával mintegy maga is hozzájárult a társadalmi nagy különbségek megteremtéséhez. S ha az anyagi bajokat közvetlenül nem is okozta, de részint elnézésével, részint egyes kapzsiságra valló intézkedéseivel öregbitésükhöz ő is hozzájárult. A pápa maga is megengedte, hogy a kolostorok mint kölcsönintézetek, nagy kamatokat szedjenek. Óriási illetékeket fizettetett magának az egyes megürült magasabb egyházi hivatalok után, a mely összegeket az azon hivatalokat elfoglaló érsekek, püspökök természetesen ismét csak a szegény népen vették meg. Magasztalva

[1] Hasonló példákat lehet olvasni Szathmáry: Művelődéstörténet II. 64. Ribári: Világtörténet VI. 144. l.

folyton a szegénységet s igazi keresztyénhez méltatlannak s megalázónak tartva a világi foglalkozást; hozzájárult a proletarizmus előidézéséhez, a melyet azután nagyon is gondatlanul nevelt. A földről csak az ég felé irányította annak szemeit, ő maga azonban nagyon is csüngött a világi kincseken, gazdagodott, tündökölt. Saját érdekeit minden más ellen erőszakos módon is védelmezte

S a ki csak egy kissé is ismeri a lélektani törvényeket, könnyen rájut arra, hogy az ilyen állapotoknak mit kell szülniök; könnyen belátja azt, hogy az akkori lázongások nem a reformáczió, hanem az akkori beteges társadalmi s közgazdasági viszonyok természetes folyományai. Bizonyítja ezt az a körülmény is, hogy ilyenek már Luther fellépése előtt is feltünedeztek. 1492-ben a kempti apát parasztjai lázadtak fel; 1502-ben Németalföldön az úgynevezett käsebröderek. Hazánkban a Dózsa-féle (1514.) lázadás szintén a reformácziót megelőző időben tört ki. S a reformáczió-korabeli első lázadás is (1524-ben) a reformáczió gyúpontjától távol, a konstanczi püspök területén ütött ki.

De ha — a mint egyesek mondják — a reformáczió-korabeli s az azután való társadalmi mozgalmak s szabadságharczok csakugyan a reformáczió szellemének kifolyásai: ki az, a ki jó lelkiismerettel ezért a kárhoztatás kövét merné reá vetni? Avagy nem a legtermészetesebb s legszentebb jogokért vivták-e azokat? Olvassa el bárki az 1524-ben fellázadt stühlingi parasztok panaszait tartalmazó 62 czikket! A szenvedések hosszú története tárul szeme elé. — Olvassa el az 1525-ben felkelt sváb parasztság 12 czikkből álló iratát! Mennyi igaztalanság s nyomor

vádja hangzik ki azokból az akkori rendszer ellen! — S az akkori római katholikus egyháznak nem volt szive, hogy az igaztalanság s nyomor feljajdulásain meginduljon!

Mily másként tett Luther! Ezidőbeli irataiban kért, könyörgött odafent az uraknál, hogy a méltatlan igát vegyék le a roskadozó nép vállairól; a népet pedig türelemre kérte s intette. S csak később, mikor a felzaklatott emberi szenvedély — mint a kaliczkában sokáig éheztetett fenevad — vérengzésbe ment át, mondotta ki kárhoztató ítéletét.

A reformáczió vezérférfiainak volt érzékük a nép természetes jogainak s szabadságának felismeréséhez, de valamint a zsarnokságot, úgy a féktelenséget is elitélték. Nem tagadhatjuk azt, hogy körükben is találkoztak olyanok, a kik e szent elvek ellen szintén vétettek; de ennek oka nem a reformáczió elveiben, hanem a zsarnokságra s vérengzésre hajló emberi természetben keresendő. Dudva mindenütt akad. A reformáczió szelleme azonban ezt folyton irtani igyekezett. Nem tűrte a zsarnokságot, de a féktelenséget sem; tiszteletben tartotta a természetes jogot és a szabadságot. S a hol diadalra jutott, mindenütt szabad intézményeket létesített. Egyházát is — az első századok példájára, a hol szintén egyenlőség uralkodott s minden hatalom a néptől származott, — a szabadság s jogegyenlőség elvén épitette fel. A protestans egyházak képviseleti alapon vannak szervezve. Az egyházi szervezetet vévén alapul azután a nemzetek az állam szervezésében, az alkotmányosság a protestans államokban természetszerűleg fejlődött.

S a protestans szabadságszeretet s jogegyenlőségi elv

alapja lett az ev. egyház türelmességének is. Egyházunk felfogása szerint az egyetemes keresztyén egyház különböző felekezetei egy egy ágát képezik annak az egész világra kiterjedő fának, a melyen az istenországa, Isten dicsősége virágainak kellene kiviritani. Elismeri, hogy neki is lehetnek fogyatkozásai, de nem tagadja el az egyetemes keresztyén egyház többi ágaitól sem az esetleges jó tulajdonokat. S e felfogása őt a többi egyházak létjogosultságának elismerésére vezeti. A miért is velök szemben sohasem veszi igénybe a kényszer és elnyomás eszközeit, legfeljebb csak szeretetteljes felvilágositás s meggyőzés által igyekszik őket magához vonzani.

A római katholikus egyháznak azonban mások az elvei. Ő a tridenti zsinaton kimondta,[1] hogy egyedül ő a tökéletes s kívüle nem létezik üdvösség; mindenki, a ki tanainak s rendeleteinek magát alá nem veti, — veszedelmes eretnek. Ez elfogult elvének kifolyása az, hogy mindenkit saját aklába igyekszik hajtani s a hol szépszerivel nem boldogul, kényszert alkalmaz.

Téritési dühéről a történelem lapjai beszélnek. Ott van a XII. századbeli franczia albigensek elleni véres hadjárat; ott a Luther elleni áskálódások; ott az iszonyatos szent Bertalan-éj 1672-ben, a mikor százezerre menő protestanst pusztitottak el a római katholikus egyház sokat hangoztatott türelmességének nagyobb dicsőségére. S hazánk történetében a háromszázados véres tusa — a pozsonyi vértörvényszék és eperjesi mészárlás gyászos napjaival — szintén mutatja az ő elveinek szomorú követ-

[1] Conc. Trid. sess. 5. decr. de pecc. orig. — Cath. Rom. I. 10. 18. és 19.

kezményeit s mutatja másrészről a protestansok erkölcsi erejét, szabadság- és alkotmányszeretetét.

S a másfelekezetűekkel szemben tanusitott ezen türelmetlenség nemcsak egyes féktelen természetek kegyetlen játéka, a mi némileg mentené, hanem — fájdalom — zsinatilag kimondott elve. A III. Incze pápasága alatt (1216.) tartott IV. lateráni zsinat 3-ik kánonja „kiközösitéssel és átokkal sujt minden eretnekséget“ s a 3. §. igy szól: „A világi hatalmakat értesiteni, figyelmeztetni s ha szükség, egyházi büntetéssel kell kényszeriteni, hogy ha igazhitűeknek akarnak tartatni, a hit védelmére eskü alatt igérjék meg, hogy a hatalmuk alatt álló területről jó lélekkel és minden erejökkel igyekeznek kiirtani az egyház által megbélyegzett eretnekeket . . . Ha pedig valamely, az egyház által visszahóditott s megtéritett világi elmulasztja tartományát megtisztitani az eretnek pestistől, a metropolita és püspöktársai vessék egyházi átok alá; s ha nem ad elégtételt, egy év elteltével bejelentendő a pápa ő szentségének, hogy ez utóbbi a hűbéreseket a hűségi kötelezettség alól feloldja s földjét a katholikusoknak adja“ stb.

Ily értelemben szól több ponton át e szomorú idők e szomorú határozata, a melynek oly siratni való következményei lettek a történelem folyamán. S ne gondolja senki, hogy e türelmetlenség és erőszakoskodás, mint régen mult idők megvetett dudvája, már régen kiveszett. Habár a mindinkább kibontakozó felvilágosodás s igazságérzet miatt hátrább és hátrább kénytelen szorulni: e sötét rém sokszor kisértett a későbbi századokban is. Hiszen csak a mult századvégi 1790/91-iki országgyűlésen is a nemeslelkű II. Lipótnak hatalmi szóval kellett a protestansok

méltányos jogainak törvénybe iktatását eldönteni! S ezt a pápista erőszakoskodást, a mely a béke alapjait oly mélyen rendíti meg, naponkint tapasztalhatják híveink a vegyes házasságoknál, a hol az nem egyszer oly gyöngédtelenül nyilatkozik.

S az nem is lehet máskép. Az az egyház, a mely a józan ész határozott szégyenére azt állítja, hogy egyedül csak ő a tökéletes, természetszerűen terjesztője lesz a kicsinylés, gyalázás, gyűlölködés szellemének; folyton a többi felekezetek elnyomására fog törekedni, a mivel oly sok keserűséget okoz azoknak! Sőt tovább mehetünk. Az az egyház, a mely azt állítja, hogy az állam neki alá van rendelve; az az egyház, a mely a pápa csalhatatlanságát proklamálja: elkerülhetetlenül összeütközésbe jön az állam eszméjével s útjában áll a nemzetek önálló fejlődésének is. A pápa úr akar lenni, parancsolni akar mindenütt. Egyeduralmi igényeinél fogva alantas papsága útján beavatkozik az államok belügyeibe; s jaj annak az országnak, a mely esetleg nem hajlandó respektálni az ő igényeit! Ott kész a zivatar.

Másként áll a dolog ott, hol a protestantizmus elvei jutnak érvényre. Az evangelikus egyház — a mint azt az ágostai hitvallás 28-ik czikke is mutatja — határvonalat von az állam és az egyház hatáskörei között s magáénak a lelki élet gondozását ismervén fel, amannak hatáskörébe nem avatkozik, felette uralmat, elsőséget nem igényel. Befolyást gyakorol ugyan az államra, de nem mint felette álló külső hatalom, hanem mint a polgárok lelki gondozója — szellemileg; a minthogy e kettő mindenütt kölcsönhatásban van egymással s a hol egészséges köztük a viszony, egymást támogatják, erősitik. Az evangelikus

egyház papjai a többi polgárokkal való közös életmód, közös érdekek, gyermekeik és rokonaik által össze vannak fűzve azokkal. S az egyház maga össze van nőve a nemzettel, mert nemzeti. Ő ott van otthon, a hol él; neki nem kell folyton egy világuralomról álmodozó külföldi hatalom parancsszavára figyelnie. Híveit arra tanítja, hogy szeressék hazájokat s tiszteljék a felsőséget, a törvényt — s békében él az állammal. Míg ellenben a római katholikus országokban, akár Francziaországot, akár Spanyolországot, akár Belgiumot tekintsük, folyton a forradalom réme kisért. Mert egy külföldi hatalom követeléseivel küzd, a mely felette uralomra törekszik. S miután az ő uralma a zsarnokság szellemét leheli: a szabadság bennök nem tud teljesen meghonosodni; s a népek mégsem tudván erről egészen lemondani, a mint az egyik vagy a másik párt kerekedik felül, ide-oda hányatnak a zsarnokság és fejetlenség között, mint az ellentétes szelektől hányt-vetett hajó a viharos tengeren.

Az újkori társadalom azon tiszteletreméltó elvek megvalósítására törekszik, hogy az emberek méltányos jogai tiszteletben tartassanak s hogy a hatalom minden ágában, legyen az törvényhozó vagy kormányzati, a nép is meghallgattassék. Ez elvek helyességén — azt hiszszük — senki sem kétkedik. A középkor a maga hűbérrendszerével s korlátlan királyi hatalmával ezeket elnyomta. A reformáczió demokratikus szelleme kedvezett nekik s Angliában, Hollandiában, Schweizban és az amerikai Egyesült-Államokban azokat új életre keltette s megszilárdította. S lehet-e őt ezért forradalminak nevezni, lázongónak bélyegezni? Óh nem! Ez visszaélés a nevekkel. Mert forradalminak szerintünk csak az nevezhető, a ki alacsony

önérdekből a természetes jogokon nyugvó társadalmi rend ellen támad; a mit a protestantizmus — a mint a történelem mutatja — nem tett soha s elveivel is határozottan ellenkezik. S a mult arra enged következtetni, hogy a protestantizmus a jövőben megoldandó társadalmi kérdéseknél is már benső elveinél s demokratikus szelleménél fogva áldásosabb szerepet fog játszani, mint az az egyház, a melynek főpapsága hatalmára s gazdagságára való féltékenykedésénél fogva az újkori társadalom különben keresztyén szellemű egyenlősitési törekvéseinek egyik főellenségét képezi.

*

Látjuk tehát ezekből, hogy daczára annak a sok kicsinylő és kárhoztató itéletnek, a melyet a történelem folyamán egyes elfogult irók a reformáczió édes gyermeke — az evangelikus egyház felett mondottak: bárki, a ki hivének vallja magát, bátran fölemelheti fejét, mert olyan egyháznak tagja, a mely századokon keresztül a legnemesebb eszmék szolgálatában állott. Ez az egyház volt ápolója s terjesztője az emberi jólét és előhaladás főfeltételeinek: az öntudatos vallásosságon nyugvó erkölcsiségnek, a műveltségnek és a szabadságnak. S a hol elvei visszhangra találtak, ott a nemzetek a virágzás magas fokára jutottak.

Hiveitől függ, hogy a jövőben is betöltse ezen nemes hivatását.

A mit itt mondottunk, nem mondottuk gyűlölségből, vagy mások érdemei iránt való kicsinylési viszketegségből. Nem! Csak azért lettek ezek itt felhozva, hogy megismertessük a magunk igazát, a melyet egyesek oly sokszor elferditeni igyekeztek. — Tények beszéljenek! S mi

ezeket állitottuk ide, hogy mindenki maga alkothassa meg véleményét. Nem akarjuk azt sem, hogy a mult hibái miatt, a melyeknek keserű poharát dicső elődeink voltak kénytelenek meginni, az utódok a bosszú és gyűlölet érzetét táplálják sziveikben. A mult legyen feledve s dolgozzunk a szebb jövő megalkotásán közösen! Az elvek ama harczában, a melyet a vallásnak különféle felekezetekre való oszlása mintegy természetszerűleg von maga után, a krisztusi szellem legyen vezetőnk. S ha netán sötét felhők tornyosulnának szeretett egyházunk fölé: a reformáczió bajnokainak buzgalma, apáink kitartása és áldozatkészsége lebegjen szemeink előtt, s lebegjen különösen Az: a ki „nekünk erős várunknak“ bizonyult. S a hol annyi felekezettel osztjuk meg a tért: drága hazánkban a többi vallásfelekezetekkel szemben mindig a türelem, szelídség és béke legyen jelszavunk! Szeressük a magunkét mindhalálig s ne bántsuk azt, a mi a másé! Követendő elv gyanánt tartsuk szem előtt Augustinus egyházatyának eme mélyértelmű mondását:

„A szükségesekben legyen egység, a kétségesekben szabadság, mindenekben pedig a szeretet!“

Paulik János.

ÁGOSTAI HITVALLÁS.

1530.

„Mert mindaz, a mi Istentől született, meggyőzi a világot. És az a diadalom, mely meggyőzte a világot — *a mi hitünk.*“

1 Ján. 5., 4.

És szólok a te bizonyságidról a királyok előtt; és meg nem szégyenülök.

Zsolt. 119., 46.

V. KÁROLY CSÁSZÁRHOZ INTÉZETT BEVEZETŐ BESZÉD.

LEGGYŐZHETETLENEBB Fejedelem, Felséges Császár, Legkegyelmesebb Urunk! Miután Császári Felséged a birodalmi gyűlést Ágostába azért hívta össze, hogy a keresztyén név és vallás legkegyetlenebb, hagyományos és régi ellensége, a török elleni segédeszközökről tanácskozzunk, hogy miként lehetne t. i. az ő dühének s törekvéseinek tartós és állandó hadi készülettel határt szabni; azután figyelembe véve a mi szent vallásunkra s keresztyén hitünkre vonatkozólag felmerült véleménykülönbségeket a vallási kérdésben is az egyes pártok véleményét s óhaját magunk között testvériesen, szelíden s kölcsönös türelemmel nyilvánosan meghallgassuk, megértsük s mérlegeljük, hogy elvetvén s kiigazítván azokat, a miket egyfelől is, másfelől is a Szentírással ellenkező módon értelmeznek s tanítanak: mindeneket az egy tiszta igazságra és keresztyéni egyetértésre tereljünk és visszavezessünk; hogy azután mindnyájan egy, tiszta és igaz hitet valljunk és szolgáljunk s a mint egy Krisztus alatt élünk és harczolunk, akként élhessünk egy keresztyén egyházban is egységben és egyetértésben.

S midőn mi alólirott Választófejedelem és Fejedelmek

— a hozzánk tartozókkal együtt, a többi választófejedelmekhez, fejedelmekhez és méltóságokhoz hasonlóan, — a fentjelzett gyűlésre a meghívást megkaptuk: a császári rendelet iránt engedelmességet tanusitandók, azonnal Ágostába siettünk s — dicsekvés nélkül legyen mondva — az elsők között érkeztünk ide.

Mivel pedig Császári Felséged a választófejedelmeknek, fejedelmeknek, a birodalom s maga Ágosta városa egyéb méltóságainak is mindjárt a gyűlés kezdetén egyebek közt azt adta tudtára, hogy minden egyes birodalmi méltóság — szigorúan alkalmazkodva a császári rendelethez, — saját véleményét és óhaját német és latin nyelven tartozik kifejezni és benyujtani; s mi a mult szerdán megbeszélve a dolgot, ismet odanyilatkoztunk, hogy a legközelebbi pénteken hitvallásunkat Császári Felséged elé fogjuk terjeszteni, hogy lássa, hogy a Szentírás s a tiszta isteni ige alapján tanítóink eddigelé miféle tant terjesztenek országunkban, herczegségeinkben, uradalmainkban és városainkban, s mit hirdetnek a gyülekezetekben.

Hogyha a többi választófejedelmek, fejedelmek és birodalmi méltóságok — a nevezett császári rendeletnek megfelelően, — szintén ily alakban, t. i. latin és német nyelvű iratokban fejezik ki véleményüket e vallási ügyre vonatkozólag: az esetre itt Császári Felséged előtt, mint legkegyelmesebb Urunk előtt, készeknek nyilatkozunk arra, hogy a fentnevezett fejedelmekkel s barátainkkal a lehető legjobb megoldási utat-módot fogjuk barátságosan keresni, hogy a mennyire a tisztesség engedi, egyességre jussunk és az ügynek köztünk, pártok között való minden gyűlölködő szándéktól ment békés elintézésével a viszálykodás — Isten segítségével — megszünjék és az

V. Károly.

egy igaz vallásra tereltessék vissza; hogy valamint egy Krisztus alatt élünk és harczolunk, úgy ragaszkodjunk — a mint Császári Fenséged rendelete is mondja, — egy Krisztushoz is s mindenek az isteni igazságra vezettessenek vissza; ez az, a miért Istenhez buzgón könyörgünk.

Ha pedig, — a mi már a többi választófejedelmekre, fejedelmekre és méltóságokra, mint más pártra tartozik, — a vallási ügyet úgy, a mint annak megbeszélését és lebonyolítását Császári Felséged bölcsen ajánlotta, t. i. kölcsönös iratok beterjesztése s a viszálykodásnak magunk között való megszüntetése által elintézni nem sikerül s törekvésünk eredmény nélkül maradna: az esetre azt a világos kijelentést teszszük, hogy mi semmi olyannak útjába nem állunk, a mi köztünk a keresztyéni egyetértést (a mely csak Istennel és jó lelkiismerettel érhető el) megalapithatná; a mint azt Császári Felséged, valamint a többi választófejedelmek, és birodalmi méltóságok s mindenki, a ki a vallás iránt őszinte szeretettel és tisztelettel viseltetik s a ki ezt az ügyet elfogulatlanul megbirálja, ezen hitvallásunkból, illetve hitsorsosaink hitvallásából majd kivenni és kegyesen belátni méltóztatnak.

Miután ugyancsak Császári Felséged a választófejedelmek, fejedelmek és egyéb birodalmi méltóságok előtt, nem egy ízben, de többször is kijelenteni méltóztatott és az 1526-ban tartott speieri országgyűlésen kiadott s írásba foglalt császári rendeletében és megbizásában előterjeszteni s nyilvánosan felolvasni rendelte: hogy Felséged, Felségednek névszerint bejelentett bizonyos oknál fogva e vallási ügyben nem akar bármit is határozni s nem is határozhat, hanem hogy Császári Felséged a római pápánál kötelességszerűen szorgalommal odahatni szán-

dékozik, hogy egy egyetemes zsinat hivassék össze; a mint az már az egy év előtt Speierben tartott leközelebbi nyilvános ülésen bővebben kifejtve lett. A hol Császári Felséged Ferdinand Cseh- és Magyarország királya, a mi barátunk és kegyelmes Urunk által, továbbá a császári szónok és megbízottak által egyebek közt azt jelentette ki, miszerint Császári Felséged megértette s méltányolta úgy a Császári Felséged birodalmi helytartójának, valamint az elnöknek, kormánytanácsosoknak s más egyéb rendű — Regensburgban gyűlésező — követeknek a zsinat leendő összehívására vonatkozó határozatát és hogy Császári Felséged szintén hasznosnak találta a zsinat összehívását s mert Császári Felséged és a római pápa közt most tárgyalás alatt álló ügyek a kiegyenlítéshez és békés megoldáshoz közel állanak, Császári Felségednek nincs kétsége az iránt, hogy a római pápa egy egyetemes zsinat tartására rá lesz vehető: a miért is Császári Felséged kijelentette, hogy oda fog törekedni, miszerint a fentnevezett pápa egy ily egyetemes zsinatnak rövid időn belül való kihirdetésében s összehívásában Császári Felségeddel egyetértsen.

Az esetben tehát, ha a vallásügyi ellentétek köztünk és a másik párt között barátságosan és testvériesen ki nem egyenlíttetnének, itt Császári Felséged előtt teljes hódolattal készeknek nyilatkozunk álláspontunknak egy oly egyetemes, szabad és keresztyén zsinaton való részletes kifejtésére s megokolására, a melynek leendő megtartása a Felséged uralkodása alatt tartott összes birodalmi gyűléseken a választófejedelmek, fejedelmek és egyéb méltóságok által egyetértőleg szóba hozatott s egyhangúlag elhatároztatott. A mely egyetemes zsinatra, nem-

különben Császári Felségedre is e nagy horderejü és fontos ügyben illő módon és törvényes alakban már azelőtt is hivatkoztunk és appelláltunk. Ezen Császári Felségedhez s a zsinathoz való felebbezéshez mostanáig is ragaszkodunk s attól — (ha csak ez az ügy köztünk és a másik párt között, a legközelebbi császári rendeletnek megfelelően, barátságos és testvéries megoldást s befejezést nem nyer s keresztyén egyetértésre nem vezet) — semmi szín alatt eltérni nem szándékozunk s nem is lehet nekünk; a mi ellen e helyütt is ünnepélyesen és nyiltan tiltakozunk.

ELSŐ RÉSZ.

A HITNEK FŐÁGAZATAI.

I.
Az Istenről.

Gyülekezeteink nagy egyetértéssel azt tanitják, hogy a nicaeai zsinatnak az isteni lény egységéről és hármas személyéről hozott határozata [1] igaz s hogy azt minden kételkedés nélkül hinni kell; hogy t. i. egy isteni lény létezik, a mely Istennek neveztetik és valósággal Isten, örökkévaló, testnélküli, oszthatatlan,

[1] Az a határozat, a melyre itt hivatkozás történik, a 325. évben tartott első nicaeai zsinat hitvallása, a mely igy hangzik:

„Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában, menny és föld, az összes látható és láthatatlan dolgok Teremtőjében. És az egy Úr Jézus Krisztusban, Istennek egyszülött fiában, ki az Atyától minden idők előtt született, Istenből való Isten. világosságból lett világosság, igaz Istenből való igaz Isten; született és nem teremtetett, egylényegű az Atyával; a ki mindeneket teremtett. A ki érettünk, emberekért és a mi üdvösségünkért leszállt az égből és a Szentlélek által Szűz Máriában testet öltött és emberré lett, meg is feszittetett mi érettünk Pontius Pilátus alatt, szenvedett és eltemettetett; és harmadnapon feltámadott az írások szerint és felment a mennyekbe; üle az Atya jobbjára és ismét eljő

végtelen hatalmú, bölcsességű és jóságú; teremtője és megtartója minden látható és láthatatlan dolgoknak; mégis három egyenlő lényegű, hatalmú s örökkévaló személy: Atya, Fiú és Szentlélek. S a „személy" szót abban az értelemben veszik, a mint azt e tárgyban az egyházi irók használták, hogy t. i. az nem valami másban foglalt részt vagy milyenséget, hanem olyas valamit jelent, a mi önmaga által létezik.

Kárhoztatnak minden e hitczikkel ellenkező eretnekséget, úgy a manicheusokat, a kik két — egy jó és egy rossz — istenséget hirdetnek, valamint a valentinianusokat, ariánusokat, eunomianusokat, mohamedánusokat s más ezekhez hasonlókat. Kárhoztatják úgy az új, mint a régi samosatánusokat, a kik a midőn csak egy isteni személyt vesznek föl, az Igéről és a Szentlélekről álnokul és istentelenül azt vitatják, hogy azok nem külön személyek, hanem hogy az Ige csak szóbeszédet, a lélek pedig a teremtményekbe oltott mozgató erőt jelentené.[1]

dicsőségben ítélni eleveneket és holtakat s az ő birodalmának nem lesz vége. És a Szentlélekben, az Úrban és megelevenítőben, ki az Atyától és Fiútól származik, ki az Atyával és Fiúval egyszerre imádtatik és dicsőíttetik, ki szólott a próféták által. És egy szent, egyetemes és apostoli egyházban. Vallok egy keresztséget a bűnök bocsánatjára és remélem a halottak feltámadását és az örök életet. Amen."

[1] Az itt említett vallási irányokra nézve a következők álljanak rövid magyarázatul:

A manicheusok Mani nevű paptól vették nevöket, a ki a Kr. utáni III. században élt Persiában s a keresztyénségbe persa vallási nézeteket keverve azt tanította, hogy két : egy jó és egy rossz isteni lény létezik; önmagát a Krisztus által megigért vigasztalónak tartotta.

II.

Az eredendő bűnről.

Továbbá azt tanítják, hogy Ádám bűnbeesése után minden természetes módon származott ember bűnnel, azaz istenfélelem s Istenben való bizalom nélkül s bűnös vágygyal születik; és hogy ez a betegség vagy eredendő bűn valósággal bűn s most is örök halálba és kárhozatba dönti azokat, a kik a keresztség és a Szentlélek által újjá nem születnek.

A valentinianusok Valentinus alexandriai tanítótól vették eredetüket, a ki a II. század közepén a keresztyénséget a pogány bölcsészettel összekeverve, a keresztyének között több, az igaz Istenből kiáradó isteni lénynek akart tiszteletet szerezni.

A rianusok Arius alexandriai presbyter hívei, a ki a VI. század elején azt tanította, hogy Krisztus nem igaz Isten s az Atyától lényegére nézve különbözik.

Eunomianusok, tulajdonképen Arius hitelveinek vallói Eunomius püspöktől nyerték nevöket, a ki 390 körül szintén azt vitatta, hogy Krisztus lényegére nézve nem hasonló az Atyához, s hogy a Szentlélek, mint isteni erő, messze mögötte áll még a Fiúnak is.

Mohamedánusok, Mohamed arab prófétának követői, a ki a VII. század elején a persa és keresztyén vallás összekeveréséből egy új vallást alkotott, a mely szerint Allah az egyedül igaz Isten s ő annak legnagyobb prófétája.

A samosatanusok, Samosatai Pál antiochiai püspök követői, a ki (260 körül) Jézust csak isteni erővel felruházott embernek tartotta. Elvei a reformáczió idejében újra föleleventedtek s ekkori híveit a fenti hitvallás új samosatanusok névvel jelöli. Hitnézeteiknek továbbápolói az unitariusok, a kik nálunk is, de különösen Erdélyben vannak elterjedve s Krisztust csak embernek, a Szentlelket pedig egyszerű isteni erőnek tekintik.

Kárhoztatják a pelagianusokat[1] és más olyanokat, a kik az éredendő bűnt nem tartják bűnnek, s hogy Krisztus erdeménék s jótéteményeinek dicsőségét kisebbitsék, azt vitatják, hogy az ember saját természetes okosságának erői által is megigazulhat Isten előtt.

II.

Az Isten Fiáról.

Továbbá azt tanítják, hogy az Ige, azaz az Isten fia, a boldogságos Szűz Mária méhében emberi természetet öltött magára, hogy személyében két: isteni és emberi természet elválaszthatlanul van összekötve, egy Krisztus, valósággal Isten és valósággal ember, szűz Máriától született, valósággal szenvedett, felfeszittetett, meghalt és eltemettett, hogy kiengesztelje irántunk az Atyát s áldozatul szolgáljon nemcsak az eredendő bűnért, hanem az emberek összes tettleges vétkeiért.

Ugyancsak ő leszállt a poklokra s harmadnapon valósággal feltámadott, azután felment a mennyekbe, hogy az Atya jobbja felől üljön s mindörökké országoljon és uralkodjék minden teremtményeken, megszentelje a benne hivőket, elküldve sziveikbe a Szentlelket, a ki igazgassa, vigasztalja, éltesse és oltalmazza őket az ördög és a bűn hatalma ellen.

[1] Pelagius szerzetes volt az V. század elején, s azt tanította, hogy velünk született bűn nem létezik, mert Ádám bűne csak reá nézve volt káros következményű, de utódaira nézve nem. Az ember rossza való hajlamát a szabadakarat segélyével legyőzheti s Jézus követése által önerejéből mindenki elérheti az örök üdvösséget.

Ugyanaz a Krisztus nyilván meg fog jelenni egykoron, itélni eleveneket és holtakat stb. — a mint azt az apostoli hitvallás tanitja.

IV.

A megigazulásról.

Továbbá azt tanitják, hogy az emberek saját erőik, érdemeik és tetteik által nem igazulhatnak meg Isten előtt, hanem ingyen, hit által, a Krisztusért igazulnak meg, ha hiszik, hogy kegyelembe fogadtatnak s bűneik megbocsáttatnak a Krisztusért, a ki halála által eleget tett a mi bűneinkért. Ezt a hitet tudja be nekünk Isten igazság gyanánt. (Róm. 3. és 4. rész.) [1]

V.

Az egyházi hivatalról.

Hogy ezt a hitet elsajátitsuk, alapittatott az evangyéliom hirdetésére s a szentségek kiszolgáltatására való hivatal. Mert az igehirdetés és a szentségek — mint eszközök — által ajándékoztatik a Szentlélek, mely — a hol és a mennyire Istennek tetszik — hitet ébreszt azokban,

[1] E pontnál azt kell megjegyeznem, hogy a iustificatio fogalma alatt — a melyet én megigazulás szóval forditok — hittanilag Istennek ama cselekvését szoktuk érteni, a melylyel Ő a bűnös embert — a ki a Krisztus érdemét hit által elsajátította — igaznak nyilvánítja, bűneit megbocsátja s vele kiengesztelődik. E fogalom tehát inkább megigazitás, megigazittatunk szavakkal volna fordítható, s én a megigazulás, megigazulunk kifejezést csak azért tartom meg, mert a nem-szakemberek ezeket jobban ismerik, miután a Szentirásban is ezeket találják.

a kik az evangyéliomot hallgatják; azt a hitet t. i., hogy Isten nem a mi érdemeinkért, hanem a Krisztus érdemeért igazítja meg azokat, a kik hiszik, hogy Krisztusért vétettek be a kegyelembe.

Kárhoztatják a keresztségismétlőket[1] s másokat, kik azt vélik, hogy az emberek a Szentlelket külső ige nélkül, saját előkészületeik és tetteik által is elnyerik.

VI.
Az új engedelmességről.

Továbbá azt tanítják, hogy e hitnek jó gyümölcsöket kell teremnie s hogy az Isten által parancsolt jótetteket magáért Isten akaratáért s nem azon hiszemben kell cselekedni, hogy általuk az Isten előtt való megigazulást érdemeljük ki. Mert a bűnbocsánatot és a megigazulást hit által érjük el, a mint azt Krisztus ezen szavai is tanusítják: *„Ha mindezeket megcselekeszitek is, mondjátok: haszontalan szolgák vagyunk.“* (Luk. 17., 10.). Ugyanezt tanítják a régi egyházi írók is. Ambrosius[2] ugyanis így szól: „Úgy végeztetett el az Istennél, hogy a ki a Krisztusban hiszen — üdvözöljön, nem cselekedetei, de egyedül hite által, ingyen nyervén el bűneinek bocsánatát“.

[1] A keresztségismétlők vagy anabaptisták felekezete a reformáczió idején keletkezett Németországban s napjainkban is vannak hívei; azt tanítják, hogy a gyermekeken végrehajtott keresztelés érvénytelen s azért híveiket felnőtt korukban újra megkeresztelik.

[2] Ambrosius kegyes püspök és kitünő egyházi szónok volt Milanóban, a IV. században.

VII.

Az egyházról.

Továbbá azt tanitják, hogy az egy anyaszentegyház örökké fennmarad. Az egyház pedig: a szentek gyülekezete, melyben az evangyéliom helyesen hirdettetik s a szentségek helyesen szolgáltatnak ki.[1] S az egyház igaz egységéhez elegendő az evangyéliomi tanban s a szentségek kiszolgáltatásában való megegyezés; s nem szükséges, hogy a külső szokások, szertartások, vagy az emberek által megállapitott ceremoniák mindenütt hasonlók legyenek; a mint Pál apostol mondja: *„Egy Úr van, egy hit, egy keresztség, egy Isten és mindeneknek Atyja* . . . stb. (Ephes. 4., 5—6.)

VIII.

Mi az egyház?

Habár az anyaszentegyház tulajdonképen a szentek és igaz hivők gyülekezete, mindazáltal — mivel ez életben környezetükben sok képmutató és gonosz ember él — élni lehet azokkal a szentségekkel is, a melyeket a gonoszok szolgáltatnak ki; Krisztus ama szava szerint: *Mózes székében ülnek az írástudók és farizeusok* . . . stb. (Máté 23., 2.). Úgy a szentségek, valamint az Isten igéje Krisztus rendelése és parancsa erejénél fogva hatékonyak akkor is, ha azokat a gonoszok szolgáltatják is ki.

Kárhoztatják a donatistákat[2] s más hasongondolkozá-

[1] A német szöveg szerint „Az egyház az összes hivők gyülekezete, kiknek az evangyéliom tisztán hirdettetik s a szentségek az evangyéliom értelmében szolgáltatnak ki."

[2] A donatisták egy szakadár felekezet Észak-Afrikában, mely Donatus karthagói püspöktől vette nevét, ki a IV. szá-

súakat, a kik tagadják, hogy az egyházban szabad volna a gonoszok szolgálatát igénybevenni s azt vélik, hogy a gonoszok szolgálatának sem haszna, sem foganatja nincs.

IX.
A keresztségről.

A keresztségre vonatkozólag azt tanítják, hogy az szükséges az üdvösségre, hogy a keresztség által nyerjük ajándékul az isteni kegyelmet és hogy a gyermekeket meg kell keresztelni, a melyek a keresztség által felajánltatván Istennek, általa kegyelmébe fogadtatnak.

Kárhoztatják a keresztségismétlőket, a kik a gyermekkeresztelést elvetik, azt állítván, hogy a gyermekek keresztség nélkül is üdvözülnek.

X.
Az Úrvacsoráról.

Az Úrvacsorára nézve azt tanitják, hogy az Úrvacsorában Krisztus teste és vére valósággal jelen van s kiosztatik a vele élőknek; s az ezzel ellenkező tanokat elvetik.

XI.
A gyónásról.

A gyónásról azt tanítják, hogy az egyházban a bűn alóli magánfeloldozás fenntartandó, ámbár gyónás alkal-

zad elején élt s az egyház teljes tisztaságát hangsúlyozva azt tanította, hogy abban semmiféle bűnöst megtűrni nem szabad s hogy a szentségek érvényessége az azokat kiszolgáltatók szentségétől függ. Szerinte az akkori katholikus egyház megszünt Krisztus igaz egyháza lenni, mivel bűnös tagjai is vannak.

mával az összes vétkek névszerinti elősorolása nem szükséges. A mi különben lehetetlen is, a mint a Zsoltár (19. 13.) mondja: *Kicsoda tudhatja a vétkeket?*

XII.
A bűnbánatról.

A bűnbánatra nézve azt tanítják, hogy a keresztség után eltévelyedettek bármikor elnyerhetik a bűnbocsánatot, ha megtérnek és hogy az egyház ilyen bűnbánatra térőknek a feloldozást megadni tartozik.

A bűnbánat pedig tulajdonképen e két részből áll: az egyik a töredelem, vagyis a szívnek a bűntudatból eredő rettegése; a másik az evangyéliomból vagy a feloldozásból eredő hit, a mely hiszi, hogy vétkei megbocsáttatnak a Krisztusért s megnyugtatja a lelkiismeretet s eloszlatja annak félelmét. Ezt azután a jó cselekedeteknek kell követniök, melyek a bűnbánat gyümölcsei.

Kárhoztatják a keresztségismétlőket, a kik tagadásba veszik azt, hogy az egyszer megigazultak a Szentlelket elveszíthetnék; egyszersmind azt vitatják, hogy egyesek ez életben oly erkölcsi tökélyre emelkednek, hogy egyáltalán nem is vétkezhetnek. Kárhoztatják a novatianusokat[1] is, a kik a keresztség után eltévelyedettektől — ha bűnbánatra tértek is — megtagadták a bűn alóli fel-

[1] A novatianusok a III. században élt Novatianus nevű római presbytertől nyerték nevöket, a ki azt tanította, hogy a bűnösöket az egyházból ki kell zárni s bűnbánatra kell őket inteni ugyan, de visszafogadni többé nem szabad, mert a bűnbocsánat Istennek tartandó fönn, a kinek egyedül van ahhoz joga; a mely egyházközség a bűnösöknek menedékhelyet nyujt, az nem tarthat igényt igaz keresztyén névre.

oldozást. Elvetik azokat is, a kik nem azt tanitják, hogy hit által nyerjük el a bűnbocsánatot, hanem azt követelik, hogy saját elégtételeink által érdemeljük ki a kegyelmet.

XIII.

A szentségekkel való élésről.

A szentségekkel való élésre vonatkozólag azt tanitják, hogy a szentségek nemcsak azért rendeltettek, hogy külső ismertető jelekül szolgáljanak az emberek között, hanem inkább azért, hogy jelei és bizonyságai legyenek Isten hozzánk való kegyelmes akaratának, mindazok hitének ébresztésére s megerősitésére, a kik azokat élvezik. Ez oknál fogva úgy kell élni a szentségekkel, hogy az általuk felajánlott s nyujtott igéretekben való hit járuljon hozzá.

Kárhoztatják tehát azokat, a kik azt tanitják, hogy a szentségek a bennök való gépies részvétel által igazitják meg az embert s hallgatnak arról, hogy a velök való élésnél szükséges a bűnök bocsánatában való hit.[1]

XIV.

Az egyházi rendről.

Az egyházi rendre vonatkozólag azt tanitják, hogy az egyházban nyilvánosan nem tanithat és szentségeket nem szolgáltathat ki senki sem, ha csak arra szabályszerűen meg nem hivatott.[2]

[1] Az itt mondottaknak első pontja Zwingli schweizi reformátor felfogása ellen irányul, a második pedig a r. kath. egyház tana ellen

[2] E tétel a keresztségismétlők ellen irányul, mint a kik elvetvén a rendes lelkészi hivatalt, azt állitották, hogy az egyházban bárki is prédikálhat s kiszolgáltathatja a szentségeket.

XV.

Az egyházi szertartásokról.

Az egyházi szertartásokra nézve, azt tanítják, hogy azok a szertartások, a melyek bűn nélkül megtarthatók s az egyházban a béke és jó rend előmozdítására szolgálnak — mint pl. egyes ünnepélyek, ünnepek és más effélék — fenntartandók. E tekintetben azonban figyelmeztetnek a hívek, hogy lelkiismeretüket ne terheljék azzal, minthа az ilyen istentisztelet szükséges lenne az üdvösségre. Figyelmeztetnek arra is, hogy az Istent kiengesztelni, a kegyelmet kiérdemelni s a bűnökért eleget tenni czélzó emberi intézmények és hagyományok az evangyéliommal és a hitről szóló tannal ellenkeznek. A miért is a fogadalmak, az ételek és napok stb. közt különbséget tevő hagyományok, — a melyek az isteni kegyelem elnyerése s a bűnökért való elégtétel czélzatával hozattak be, — haszontalanok és evangyéliomellenesek.

XVI.

A világi dolgokról.

A világi dolgokra nézve azt tanítják, hogy a törvényes polgári intézmények az Isten jótéteményei, s hogy a keresztyéneknek szabadságukban áll világi hivatalt, birói tisztséget viselni, a fejedelmi s más bevett törvény szerint itélkezni, jogos büntetéseket kiszabni, jogos háborúkat viselni, katonáskodni, szabályszerű üzletet folytatni, jószággal birni, a felsőség rendeletére esküt tenni, nősülni és férjhezmenni.

E helyütt kárhoztatják a keresztségismétlőket, a kik az ilyen világi foglalkozástól eltiltják a keresztyéneket;

kárhoztatják azokat is, a kik a keresztyén tökéletességet nem az istenfélelembe s a hitbe, hanem a polgári foglalkozások elhagyásába helyezik,[1] holott az evangyéliom a szív örök igazságáról beszél. E mellett nem forgatja fel az államot vagy a polgári rendet, sőt inkább, mint isteni rendintézményeket, azokat fentartani kivánja, hogy ezeken belül gyakorolja ki-ki a felebatáti szeretetet. Ép azért szükséges, hogy a keresztyének a felsőségnek s a törvénynek engedelmesek legyenek, kivéve, ha bűnös dolgokat parancsolnának, mely esetben „inkább kell engedelmeskedni Istennek, mintsem az embereknek.“ (Csel. 5., 29.)

XVII.

Krisztusnak az ítéletre való eljöveteléről.

Továbbá azt tanitják, hogy Krisztus a világ végén meg fog jelenni az ítéletre s feltámasztja az összes halottakat; a hivőket és kiválasztottakat az örök életben s folytontartó örömökben részesíti, a gonosz embereket s az ördögöket pedig elkárhoztatja, hogy örökké gyötörtessenek.

Kárhoztatják a keresztségismétlőket, a kik azt hiszik, hogy az elkárhozott emberek s az ördögök büntetése véget ér egykoron.

Kárhoztatják azokat is, a kik jelenleg ama zsidó tant hintegetik szét, a mely szerint a halottak feltámadását megelőzőleg az istenfélők világi uralomra fognak jutni s az istenteleneket mindenütt elnyomják.

[1] Ez a római kath. felfogás ellen irányul, a mely a keresztyén tökéletesség eszményképét a szerzetességben látta.

XVIII.

A szabadakaratról.

A szabadakaratra vonatkozólag azt tanítják, hogy az emberi akaratnak bizonyos szabadsága van, a melyből kifolyólag a külső tisztességnek megfelelhet s az ítélőtehetsége körébe eső dolgokban szabadon választhat; de a Szentlélek támogatása nélkül nem képes az Isten igazságát vagy a lelki igazságot megcselekedni, mivel az „érzéki ember nem foghatja fel azokat, a mik az Isten Lelkétől vannak“ (I. Kor. 2., 14.); hanem ez a képesség a szivekben akkor lesz meg, ha Isten igéje folytán Szentlélekkel telnek meg.

Ugyanazt fejezik ki Augustinusnak[1] ezen szavai is (Hypognostikon, 3. könyv): „Elismerjük, hogy az embereknek szabadakaratuk van, mert hiszen bizonyos ítélőtehetséggel vannak felruházva; nem mintha ez talán alkalmas lenne az isteni dolgoknak — Isten nélkül való — akár kezdésére, akár biztos végrehajtására, hanem csak a jelen életnek cselekedeteire, úgy a jókra, mint a gonoszokra. Jók alatt azokat értem, a melyek a természet jóravalóságából erednek, mint pl. szántóföldön dolgozni, enni és inni akarni, baráti viszonyt kötni, felöltözni, házat épiteni, nősülni, gazdálkodni, egy vagy más művészetet tanulni, vagy a jelen élethez tartozó egyéb hasznos dolgot művelni. A melyek mind Isten igazgatása nélkül el nem lehetnek, sőt belőle és általa vannak s

[1] Augustinus fiatalkori botlásai után a keresztyénségre térve, 387—430. év közt mint püspök, buzgó működésével és jeles irataival tekintélyes nevet vívott ki magának a keresztyén egyházban.

vették eredetüket. A roszszat pedig úgy értem, hogy akaratától függ pl. a bálványimádás, emberölés stb."

Kárhoztatják a pelagianusokat s más olyanokat, a kik azt tanítják, hogy a Szentlélek nélkül, csupán természeti erőinknél fogva is képesek vagyunk az Istent szeretni mindenekfelett, nemkülönben — a cselekvés lényegét illetőleg — az Isten parancsait is megtartani. Mert jóllehet természetünk a törvény külső követelményeinek úgy a hogy megfelelhet, — valaki ugyanis visszatartóztathatja kezeit a lopástól, a gyilkosságtól, -- de a benső indulatokat, minők: az istenfélelem, Isten iránt való bizodalom, tisztaság, békességestűrés stb., életre kelteni nem képes.

XIX.

A bűn okáról.

A bűn okára nézve azt tanítják, hogy habár Isten teremti s tartja fenn a természetet, mindazáltal a bűn oka a gonoszok akaratában, tudniillik az ördögében és az istentelenekében rejlik, a mely — nem segittetvén Istentől — elfordul Istentől, a mint Krisztus mondja: *Mikor hazugságot szól, a maga tulajdonából szól.* (Ján. 8. 44.)

XX.

A jó cselekedetekről.

Hamisan vádolják a mieinket azzal, mintha a jó cselekedeteket tiltanák. Mert a tízparancsolatról s más egyebekről közzétett irataik egyforma bizonysággal tanúsitják, hogy az élet minden hivatását és kötelességeit illetőleg hasznos útmutatásokat nyujtottak, feltüntetvén azt, mely életmód s bármely hivatásban, mely cselekedetek kedve-

sek az Isten előtt. A miről pedig hajdanában keveset szólottak az egyház szónokai, csupán csak gyerekes s haszontalan dolgokat sürgetvén, mint pl. bizonyos ünnepek, böjtök megtartását, társas összejöveteleket, búcsújárásokat, a szentek tiszteletét, a rózsafüzért, a szerzetesi életet s más ezekhez hasonlókat. Az ellenfél — figyelmeztetve általunk — most már nem hangsúlyozza annyira e haszontalanságokat, mint azelőtt. E mellett kezdik már a hitet is emlegetni, a miről azelőtt csodálatosan hallgattak. Azt tanítják, hogy nem csak cselekedeteink által igazulunk meg, hanem kapcsolatba hozva a hitet a jó cselekedetekkel, azt hirdetik, hogy a hit és a cselekedetek együttesen eszközlik a megigazulást. A mely tanítás tűrhetőbb amaz elsőnél s több vigasztaló ereje van, mint volt ama régi tanuknak.

Miután tehát a hitről szóló tan, a melynek az egyházban első helyen kellene állania, oly hosszú időn át ismeretlen volt, a mint azt mindenkinek el kell ismernie, hogy a régi egyházi beszédek csupán csak a cselekedeteket hangsúlyozván, a hit általi megigazulásról mélyen hallgattak az egyházakban: a mi tanítóink a hitre vonatkozólag következőképen oktatják a gyülekezeteket:

Először: cselekedeteink sem Istennel kiengesztelni, sem a bűnbocsánatot, sem a kegyelmet, sem a megigazulást számunkra megszerezni nem képesek, mert azokat egyedül ama hit által érjük el, hogy Krisztusért vétetünk kegyelembe, ki egyedüli közbenjárónk és engesztelőnk (I. Tim. 2., 5.), a ki által kiengesztelődik az Atya. S azért a ki abban bizik, hogy cselekedetei által nyeri el a kegyelmet, az megveti Krisztus érdemét és kegyelmét s Krisztus mellőzésével emberi erőkkel keres utat Isten-

hez, holott Krisztus ezt mondotta magáról: *Én vagyok az út, az igazság és az élet.* (Ján. 14., 6.).

A hitnek ilyetén felfogását nyilvánítja Pál is mindenütt: *Kegyelemből tartattatok meg hit által, és ez nem tőletek van, Isten ajándéka, nem cselekedetekből* stb. (Ephes. 2., 8.).

S nehogy esetleg valaki azzal gáncsoskodjék, hogy mi Pál iratainak új magyarázatát költöttük, hivatkozunk az egyház-atyák irataira. Augustinus ugyanis számos iratában védelmezi a kegyelmet s a hit általi megigazulást a cselekedetek érdemszerző jelentőségével szemben. S hasonlóképen nyilatkozik Ambrosius „A pogányok meghivásáról“ szóló művében s más egyebütt. „A pogányok meghivása“ czímű művében ugyanis ezt mondja: „Lealacsonyittatnék a Krisztus vére által való megváltás s az emberi cselekedetek elsőbbségi igénye nem rendeltetnék alája az isteni könyörületességnek, ha a megigazulás, mely a kegyelemből ered, az előzetes érdemeknek tulajdoníttatnék, úgy hogy az nem az ajándékozónak ajándéka, hanem a munkálkodónak lenne jutalma“.

Ámbár ezt a tant a tapasztalatlanok megvetik, mindazáltal a kegyes és félénk lelkiismeretek azt tapasztalják, hogy az a legnagyobb vigasz forrását képezi; mert a lelkiismeretek semmiféle cselekedetek által meg nem nyugtathatók, hanem egyedül a hit által, — ha erős meggyőződésükké vált, hogy nekik Krisztus által kiengesztelt Istenük van. A mint Pál mondja: *Minekutána megigazultunk a hitből, békességben vagyunk az Istennel* (Róm. 5., 1.). Ezt az egész tant a megrettent lelkiismeret ama küzdelmére kell visszavinni, a mely nélkül az meg sem érthető. A miért is helytelenül ítélik meg e dolgot a tapasztalatlan s be nem avatott emberek, a kik a

keresztyén igazságot semmi másnak nem képzelik, mint polgári és bölcsészeti igazságnak.

Hajdanában a lelkiismeretek a cselekedetek tanával gyötörtettek s egy vigasztaló szót sem hallottak az evangyéliomból. Némelyeket a lelkiismeret a pusztába és zárdákba kergetett, hol is a zárdai élet által remélték kiérdemelni a kegyelmet. Mások ismét, hogy a kegyelmet kiérdemeljék s bűneikért eleget tegyenek, más dolgokat eszeltek ki. A miért is nagyon fontos dolog volt a Krisztusban való hitnek e tanát terjeszteni s felújítani, hogy a félénk lelkiismeretek ne maradjanak vigasz nélkül, hanem tudják, hogy a Krisztusban való hit által nyerik el a kegyelmet, a bűnbocsánatot és a megigazulást.

Arra is figyelmeztetnek az emberek, hogy a hit fogalma nemcsak a történt dolgok ismeretét jelenti, a minővel a gonoszok és az ördögök is birnak, hanem jelenti azt a hitet, a mely nemcsak a megtörténtekben, hanem azok következményében is hiszen; hiszi ugyanis a bűnbocsánatról szóló ezen hitczikket, a mely szerint tudniillik Krisztus által nyerjük el a kegyelmet, a megigazulást és a bűnbocsánatot.

A ki már tudatával bir annak, hogy neki Krisztus által kiengesztelt Atyja van, az igazán ismeri az Istent, tudja, hogy annak gondja van ő reá, imádja őt, s így nincs Isten nélkül, mint a pogányok. Mert az ördögök és istentelenek nem képesek a bűnöknek bocsánatáról szóló ezen hitczikket elhinni. Azért ellenségként gyűlölik az Istent, nem imádják őt és semmi jót sem várnak ő tőle. Augustinus a hit fogalmára vonatkozólag szintén ezen értelemben szól az olvasó előtt s azt tanitja, hogy a hit szó a szentiratokban ne csak ismeretnek

vétessék, a minő a gonoszokban is föllelhető, hanem bizalomnak, a mely vigasztalja és fölemeli a lesujtott elméket.

A mi tanítóink azonkívül azt tanítják, hogy jó tetteket cselekedni okvetlenül szükséges; de nem abban a reményben, hogy általok a kegyelmet érdemeljük ki, hanem mert azt az Isten akarja. A bűnbocsánat és a kegyelem csak a hit által szerezhető meg. És a mennyiben a Szentlélek a hit által közöltetik, már ezáltal is megújulnak s új indulatokkal telnek meg a szivek, alkalmasokká tétetvén a jó cselekedetek végrehajtására. Ambrosius ugyanis ezt mondja: „A hit a jóra való készség és a helyes cselekvés szülője". Mert az emberi természet, ha nem hatja át a Szentlélek, gonosz indulatokkal van tele és sokkal erőtelenebb, hogy sem Istennek tetsző dolgokat mívelhessen. A mellett az ördög hatalma alatt áll, a ki az embereket különféle vétkekbe, istentelen nézetekbe s szembeszökő bűnökbe sodorja; a mint azt a világi bölcsek példája tanúsítja, a kik szintén tisztességesen élni igyekeztek, a kiknek azonban az nem sikerült, de sőt számos szembeszökő vétkekkel szennyezték be magokat. Ilyen tehetetlen az ember, ha a hit és a Szentlélek híján csak emberi erők által kormányoztatik.

Ezekből könnyen kiviláglik, hogy ez a tan nem vádolható azzal, mintha a jó cselekedeteket tiltaná, de sőt inkább dicséretreméltó azért, mert megmutatja, hogy jót miképen mívelhetünk. Mert ha az emberi természetben nincs meg a hit, semmiképen sem felelhet meg az első vagy a második parancsolat követelményeinek. Hit nélkül az ember nem imádja az Istent, Istentől nem vár semmit sem, nem türelmes a keresztviselésben, hanem

csak emberi oltalmat keres és emberi segitségben bizakodik. Így uralkodnak a sziv felett a szenvedélyek s az emberi vélemények, ha belőle a hit s az Istenben való bizalom hiányzik. Minélfogva Krisztus is azt mondotta: *„Nélkülem semmit sem cselekedhettek"*. (Ján. 15., 5.) És az egyház is azt énekli: „A te segitséged nélkül, semmi sincsen vétek nélkül, az ingatag emberben".

XXI.

A szentek imádásáról.

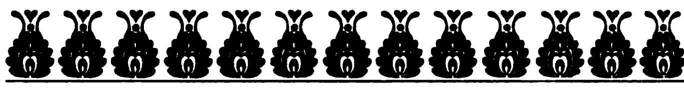
A szentek imádására vonatkozólag azt tanitják, hogy a szentek emléke az emberek szeme elé állitható a czélból, hogy a hitben és a jó tettekben nyujtott példáikat adott hivatásunk szerint kövessük; a mint pl. a császár példányképül veheti Dávidot a töröknek hazánkból való kiüzetésére inditandó háborúban. Mert mindkettő király. De a Szentirás sehol sem tanitja, hogy a szenteket imádjuk, vagy hogy hozzájok segitségért folyamodjunk; mivel egyedül Krisztust állitja oda közbenjáró, engesztelő, főpap és szószóló gyanánt. Ezt kell imádnunk és ő megigérte, hogy könyörgésünket meg fogja hallgatni s az imádásnak ezt a módját becsüli legtöbbre, ha t. i. minden bajunkban ő hozzá folyamodunk. *Ha valaki vétkezik, szószólónk van az Atyánál* ... stb. (I. Ján. 2., 1.)

*

Ez körülbelől a mi tanaink összege; a miből kilátszik, hogy azok semmi olyat nem tartalmaznak, a mi a Szentirás, a közönséges anyaszentegyház vagy a római egyház tanaitól — a mennyire azokat irataikból ismerjük — különböznék. Így állván a dolog, kegyetlenül itélnek

azok, a kik a mieinket eretnekeknek tekinteni követelik. Hanem véleménykülönbség forog fenn az egyes visszaélésekre nézve, a melyek igazi tekintély híján csúsztak be az egyházakba, a mi tekintetben ha némi eltérés forogna is fenn, mindazáltal az a szelídség illett volna a püspökökhöz, hogy imént előterjesztett hitvallásunkért a mieinkkel szemben türelemmel viseltessenek, mivel magok az egyházi törvények sem olyan szigorúak, hogy mindenütt egyforma vallási szokásokat követeljenek, a mint tényleg nem is voltak soha az összes egyázakban egy és ugyanazon vallási szokások elterjedve. Pedig mi a régi vallási szokásokat nagyrészt gondosan fenntartottuk. Mert hamis az a vád, mintha mi egyházainkból az összes szertartásokat, az összes régi intézményeket kiküszöbölnők. Általános volt azonban a panasz, hogy a közönséges vallási szertartásoknál bizonyos visszaélések fordulnak elő. Miután ezeket tiszta lelkiismerettel továbbra is helybenhagyni nem lehetett, rajtuk mi némi javítást eszközöltünk.

MÁSODIK RÉSZ.

AZON HITCZIKKEK, A MELYEKBEN A MEGVÁLTOZTATOTT VISSZAÉLÉSEK SOROLTATNAK FEL.

MIUTÁN egyházaink egy hitczikkben sem távoztak el a közönséges anyaszentegyháztól, csupán csak néhány újabb keletű s az egyházi törvény ellenére az idők hibája folytán elfogadott visszaélést küszöböltek ki, — esedezünk, hogy Császári Felséged meghallgatni kegyeskedjék, hogy mi az, a mi változást szenvedett s mik voltak azok az okok, a melyek folytán nem kényszerítjük a népet azokat a visszaéléseket lelkiismerete ellenére megtartani. Ne adjon hitelt Császári Felséged azoknak, a kik — hogy a miéink ellen az emberek gyűlöletét lángra lobbantsák — hallatlan rágalmakat szórnak a nép közé. Ily módon felingerelve a jó embereket, alkalmat szolgáltattak a jelen viszályra s most hasonló eljárással az egyenetlenséget öregbiteni akarják. Császári Felséged ugyanis kétségen kívül tapasztalni fogja, hogy tanaink, valamint szertartásaink alakja kifogástalanabb, mint a minőnek azt az ellenséges és roszakaratú emberek feltüntetik. De meg, az igazságot a tömeg mende-mondáiból vagy az ellenség rágalmaiból megítélni nem lehet. Könnyen belátható pedig, hogy a

szertartások méltóságának fenntartására, a tiszteletnek és vallásosságnak a nép között való megőrzésére semmi sem lehet előnyösebb, mintha a szertartások szabályszerüen tartatnak meg a gyülekezetekben.

XXII.
Az Úrvacsora két szín alatti kiszolgáltatásáról.

A népnek az Úrvacsora két szín alatt szolgáltatik ki, mivel ezt a módját határozta meg Krisztus eme rendelete: *Igyatok ebből mindnyájan* (Máté 26., 27.). A hol Krisztus a kehelyre vonatkozólag világosan azt rendeli, hogy abból mindnyájan igyanak; s nehogy valaki azzal az álokoskodással éljen, mintha az csak a papokat illetné, Pál a korinthusiakhoz (I. Kor. II. 26.) irott levélben egy példát hoz fel, a melyből kitünik, hogy az egész gyülekezet két szín alatt élt az úrvacsorával. S hosszú időn keresztül volt meg e szokás az anyaszentegyházban s nem is tudjuk, mikor és ki változtatta meg, jóllehet Cusanus[1] bibornok említést tesz helybenhagyatásának idejéről. Cyprián[2] néhány helyen arról tanuskodik, hogy a nép Krisztus vérében is részesült. Ugyanezt bizonyitja Jeromos[3] is, mondván: „A papok kiszolgáltatván az úrvacsorát, Krisztus vérét is kiosztják a népnek". Sőt Gelasius[4] pápa azt rendeli, hogy a szentség meg ne szaggattassék. — (Dist. 2. de conse-

[1] Cusanus bibornok († 1464) azt állitja, hogy az 1215. évben tartott zsinat mondotta ki azt a határozatot, a melynek folytán a kehely a néptől elvonatott.

[2] Cyprián karthagói püspök volt a III. században.

[3] Jeromos (Hieronymus) a IV. században élt.

[4] Gelasius az V. században volt pápa; 497-ben halt meg.

cratione cap. Comperimus.) — Csak a nemrég bevett szokás jár el másképen. Tudnivaló pedig, hogy az Isten törvényével ellenkező szokást nem kell helybenhagyni, a mint azt az egyházi törvények is igazolják. (Dist. 8. cap. Veritate cum sequentibus.) Ez a szokás pedig nemcsak a Szentirás, hanem a régi egyházi törvények és az anyaszentegyház példája ellenére is lett behozva. A miért is, ha egyesek e szentséggel inkább két szín alatt óhajtottak élni, nem kellett volna őket kényszeriteni, hogy lelkiismeretük sérelmével azt másként cselekedjék. S mivel a szentség megszaggatása Krisztus rendeletével ellenkezik, elhagytuk, a mi eddig szokásban volt, a processiót is.

XXIII.
A papok házasságáról.

Általánosan panaszkodtak azoknak a papoknak példája miatt, a kik az önmegtartóztatást nem gyakorolták. Minélfogva — a mint beszélik — Pius pápa[1] is azt mondotta volna, hogy ha forogtak fenn némi okok, a melyekért a házasodás joga a papoktól elvonassék, de sokkal fontosabbak azok az okok, a melyekért az nékik visszaadassék. Igy ír ugyanis Platina.[2] A mi papjaink tehát ezeket a nyilvános botrányokat kikerülni akarva megnősültek s azt hirdették, hogy nekik is szabad megházasodniok. Először mert Pál mondja, hogy *a paráznaság eltávoztatása végett minden férfiúnak tulajdon felesége*

[1] E szavak II. Piusra vonatkoznak, a ki a XV. században ült a pápai trónon s 1464-ben halt meg.

[2] Tudós író volt a XV. században († 1481).

legyen (I. Kor. 7., 2., 9.), s ismét mondja: *Jobb megházasodni, mint égni.* — Másodszor, mert Krisztus mondja, hogy *nem mindenki foghatja fel e beszédet* (Máté 19., 12.); a hol azt tanítja, hogy nem minden ember alkalmas a nőtlen életre, mivel Isten szaporodásra teremtette az embert (I. Móz. 1., 28.). S nem is áll hatalmában az embernek Isten különös kegyelme és támogatása nélkül a természet rendjét megváltoztatni. A kik tehát nem alkalmasak a nőtlen életre, azok házasodjanak meg. Mert Isten rendelését és parancsát semmiféle emberi törvény vagy fogadalom érvénytelenné nem teheti. Ez alapon tanítják, hogy a papoknak szabad házasodni. Nyilvánvaló az is, hogy a régi egyházban a papok házasok voltak. Mert Pál is azt mondja: hogy olyat kell püspöknek választani, a ki *nős.* (I. Tim. 3., 2.) S négy századdal azelőtt először Németországban kényszerítették a papokat a nőtlen életre, a kik ez ellen annyira felzúdultak, hogy a mainczi érseket, a ki a római főpapnak[1] erre vonatkozó rendeletét kihirdetni akarta, a felbőszült papok lázadása közben csaknem agyonverték. S e dologban oly embertelenül jártak el, hogy nemcsak a jövőben való házasodást tiltották meg, hanem minden isteni és emberi jog ellenére, ellenére még magoknak, nem csupán a pápák, de a legdicsőbb zsinatok által hozott egyházi törvényeknek is, — még a meglévő házassági kötelékeket is szétszaggatták.

És midőn a világ öregedésével lassankint az emberi természet is gyöngül, jó lesz vigyázni, hogy több vétek

[1] VII. Gergely pápa volt az első, a ki 1074. évben a papoknak a nősülést megtiltotta.

Németországba be ne csúszszék! De meg, Isten azért rendelte a házasságot, hogy az az emberi gyöngeség gyógyszere legyen. Magok az egyházi törvények újabban az emberi gyarlóságra való tekintetből a régi szigort néha enyhítendőnek mondják; óhajtandó lenne, hogy ez az elv e dolognál is érvényesüljön. S úgy látszik, hogy egykoron az egyházban a lelkipásztorok száma is meg fog csappanni, ha továbbra is eltiltják őket a házasélettől.

Midőn tehát nyilvánvaló az Isten parancsolata, midőn köztudomású az egyházi szokás, midőn az erkölcstelen nőtlen élet oly sok botrány, paráznaság s a gondos elől-járóság figyelmére méltó egyéb bűnök szülőoka: mégis csodálatos, hogy semmivel szemben sem tanusitanak oly nagy kegyetlenséget, mint épen a papok házasságával szemben. Az Isten azt rendelé, hogy a házasság tiszteletben tartassék. Minden jól rendezett társadalomban, még a pogányoknál is, a törvény azt a lehető legnagyobb tisztességgel ékesitette fel. S most az egyházi törvények ellenére a legnagyobb büntetésekkel sújtanak és pedig papokat, nem másért, mint a házasságért! Pál „ördöginek“ nevezi azt a tudományt, a mely tiltja a házasságot (I. Tim. 4., 3.). S ezt könnyű belátni most, midőn efféle kinzásokkal akarnak érvényt szerezni a házassági tilalomnak.

A mint pedig semmiféle emberi törvény az isteni parancsot meg nem semmisitheti, úgy a fogadalom sem teheti érvénytelenné az Isten parancsolatát. Ez oknál fogva Cyprián is azt javasolja, hogy azok a nők, a kik az igért szüzességet meg nem tarthatják, menjenek férjhez. Az ő szavai a következők: „Hogyha a szüzességet megtartani nem akarják, vagy nem képesek, jobb ha

férjhez mennek, mintsem hogy a kéjvágy által a (paráznaság) tüzébe essenek; legalább fi-, vagy nőtestvéreiket ne botránkoztassák meg." (Lib. I. epist. II.) És magok az egyházi törvények is bizonyos elnézéssel vannak azok iránt, a kik — a mint az ekkoráig legtöbbnyire történni szokott — éretlen korukban tettek fogadalmat.

XXIV

A miséről.

Hamisan vádolják gyülekezeteinket azzal, hogy a misét eltörölték, mert a misét[1] megtartottuk s a lehető legnagyobb áhitattal végezzük. Megtartjuk — majdnem mind — a szokásos vallási szertartásokat is, kivéve, hogy a latin énekek mellé itt-ott a nép oktatása czéljából német énekeket is csatolunk. Mivel a szertartásoknak egyedül az a hivatásuk, hogy a tudatlanokat oktassák. És nemcsak Pál (I. Kor. 14., 2.) rendeli el a nép által értett nyelvnek használatát a gyülekezetben, hanem az emberi törvény is ekként rendelkezik.

A nép arra szokik, hogy azok éljenek együtt a szentséggel, a kik arra előkészültek; a mi szintén neveli a nyilvános szertartások méltóságát és szentségét. Senkit ugyanis addig hozzájárulni nem engedünk, a míg őt meg nem próbáltuk. S hogy megtanulják az Istent félni s minden jót Istentől várni és kérni — figyelmeztetnek az

[1] Félreértés kikerülése czéljából meg kell jegyeznem, hogy a „mise" elnevezés alatt itt nem a róm. kath. egyház mostani miséjét, — a melyet különféle ceremoniák közt bűnért való áldozatképen szoktak tartani, — hanem tulajdonképen az úrvacsorával kapcsolatos istentiszteletet kell érteni. *(A forditó.)*

emberek a szentség fontosságára és hasznára is, hogy mily nagy vigaszt nyujt az a megfélemlett lelkiismereteknek. A tisztelet ez a módja tetszik Istennek s a szentség ilyetén élvezése táplálja az istenfélelmet. S ép azért úgy látszik nekünk, hogy eleneinknél sem végzik nagyobb áhítattal a miséket, mint minálunk.

Ismeretes pedig az is, hogy a jó emberek már régóta nyilvánosan és felettē igen panaszkodtak a miatt, hogy a mise nyerészkedésre használtatván — rútul megbecsteleníttetett. Nem titok ugyanis az sem, hogy mily széles körben volt e visszaélés a templomokban elterjedve, hogy milyen emberek végeztek misét csupán nyerészkedési szempontból vagy haszonlelésből, — mily sokan végezték azt az egyházi törvények ellenére. Pedig Pál komolyan fenyegeti az olyanokat, a kik méltatlanul járnak el az úrvacsorával, mondván: *Valaki méltatlanul eszi a kenyeret és iszsza az Úr poharát, vétkezik az Úr teste és vére ellen.* (I. Kor. II. 27.) A mi papjaink azért — figyelmeztetve lévén e vétekre — a magán-miséket beszüntették, mivel a magán-misék jóformán csak nyerészkedésből mondattak.

S e visszaélések nem voltak ismeretlenek a püspökök előtt sem, a kik ha idejekorán gondoskodtak volna orvoslásukról, ma kisebb volna az egyenetlenség. Az ő gondatlanságuk miatt számos hiba csúszott be az egyházba azelőtt. Most már későn kezdenek az egyházi bajok miatt panaszkodni, a mikor az egész zűrzavar nem másunnan, mint ama visszaélésekből ered, a melyek oly szembeötlők valának, hogy azokat tovább tűrni nem lehetett. Nagy véleménykülönbségek merültek fel a misét s a szentségeket illetőleg. A világ talán a misének

azért a hosszú ideig tartó megszentségtelenitéseért bünhődik, a melyet az egyházban annyi századokon keresztül megtűrtek ép azok, a kiknek hatalmukban is állott s kötelességük is lett volna annak véget vetni. Mert a tízparancsolatban (II. Móz. 20., 7) az áll megírva: „A ki az Isten nevét hiába veszi, nem marad büntetlen“. S a világ kezdete óta egy vallási cselekményt sem látunk annyira nyerészkedésre felhasználni, mint épen a misét.

Hozzájárult ehhez még az a vélemény, a mely a magán-miséket végnélkül szaporitotta, hogy tudniillik Krisztus a maga szenvedésével eleget tett az eredendő bűnért és a misét a czélból rendelte, hogy az a mindennapi halálos és megbocsátható bűnökért szolgáljon áldozatul. Innen lett általánossá az a nézet, hogy a mise olyan cselekmény, a mely az élők és holtak vétkeit már magánál külső gépies kiszolgáltatásánál fogva is képes eltörölni. Ez adott alkalmat azon vitára, hogy vajjon a többekért egyszerre mondott mise használ-e annyit, mint az, a melyet egyesekért egyenként mondanak? Ez a vita szülte azután azt a végtelen nagy számát a miséknek.

E nézetekre vonatkozólag a mieink a népet arra figyelmeztették, hogy azok a Szentirással ellenkeznek és sértik Krisztus szenvedésének dicsőségét. Mert Krisztus szenvedése áldozatul és elégtételül szolgált nemcsak az eredendő bűnért, hanem minden más vétkekért is, a mint a zsidókhoz irt levél mondja: *Megszenteltettünk a Jézus Krisztus testének áldozatul adása által egyszer mindenkorra.* (Zsid. 10., 10.) S ismét: *Egy áldozatával örökre tökéletesekké tette azokat, a kik megszenteltetnek.* (10. r., 14.)

A Szentirás továbbá azt tanitja, hogy Isten előtt a Krisztusban való hit által igazulunk meg, ha hiszszük,

hogy bűneink megbocsáttatnak a Krisztusért. Már pedig, ha a mise az élők és holtak vétkeit csupán külső gépies kiszolgáltatása által törli el, úgy a megigazulás a mise végrehajtásától s nem a hittől függ; a mit a Szentírás meg nem enged.

Krisztus azonban azt parancsolja (Luk. 22., 19.), hogy azt az ő emlékezetére cselekedjük. Minélfogva a mise azért szereztetett, hogy a hit azokat, a kik e szentséggel élnek, emlékeztesse a Krisztus által reájok háramló jótéteményekre s felemelje és vigasztalja a megfélemlett lelkiismeretet. Mert az a Krisztusra való emlékezés, ha jótéteményeiről emlékezünk meg s érezzük, hogy azokban igazán részesülünk. S nem elégséges csupán csak a megtörténteket idézni emlékezetünkbe, mivel azt a zsidók és az istentelenek is megtehetik. A végre kell tehát misét tartani, hogy ily alkalommal a szentség szolgáltassék ki azoknak, a kiknek vigasztalásra van szükségük; a mint Ambrosius mondja: „Mivel folytonosan vétkezem, folyton kell élnem orvossággal“.

Mivel pedig a mise ilyetén együttes közlése a szentségnek, nálunk csak általános misét szoktak tartani egyes ünnepeken vagy ha találkoznak olyanok, a kik a szentséggel élni óhajtanak, más napokon is, mely alkalommal a szentséget kiszolgáltatjuk azoknak, a kik kivánják. S e szokás sem új az egyházban. Mert a régiek Gergely előtt nem tesznek említést a magánmiséről. A közös miséről pedig számtalanszor szólanak. Aranyszájú sz. János[1] azt mondja, hogy „a lelkipásztor

[1] Aranyszájú sz. János (Chrysosthomus), a kit ékesszólásáért neveztek így, patriarcha volt Konstantinápolyban az V. század elején.

mindennap az oltárnál áll s némelyeket az Úrvacsorához bocsát, másokat pedig eltilt tőle". S a régi egyházi törvényekből is az tünik ki, hogy az egyik pap végezte a misét s a többi presbyterek és egyházi szolgák tőle vették az Úr testét. Így hangzanak ugyanis a nicaeai zsinat határozatának szavai: „Az egyház szolgái sorrend szerint a presbyterek után vegyék az úri szent vacsorát a püspöktől vagy valamelyik presbytertől". S Pál apostol az Úrvacsorát illetőleg azt rendeli, hogy egyik ember várja be a másikat, hogy abban együttesen vegyenek részt. (I. Kor. 11., 33.)

Miután tehát a mise nálunk az anyaszentegyház, a Szentírás és az egyházatyák példája szerint alakult, abban a reményben vagyunk, hogy az egyáltalában nem helytelenithető, nem főkép akkor, a mikor a nyilvános szertartásokat nagyrészt eddigi alakjukban tartottuk meg; különbség csak a misék számát illetőleg forog fenn, a mennyiben azt a nagy és szembeszökő visszaélések miatt okvetlenül csökkenteni volt tanácsos. Mert hajdanában még a legnépesebb gyülekezetekben sem tartottak mindennap misét, a mint azt a régi történelem igazolja, — (Historia tripartita lib. 9. lap., 38.) — a mely szerint „Alexandriában szerdán és pénteken olvasták a Szentírást s a tudós férfiak azt magyarázták, s mindez megtörtént az időnként szokásos áldozás nélkül".

XXV.

A gyónásról.

A gyónást gyülekezeteinkből nem küszöböltük ki. Mert az Úr testét senkinek sem szoktuk nyujtani addig, a míg magát meg nem próbálta s nem nyert feloldozást

bűnei alól. S a miről azelőtt mélyen hallgattak: a lehető legnagyobb gonddal szoktuk felvilágositani a népet a feloldozás jelentőségéről. Arra tanítjuk az embereket, hogy a feloldozást magasra becsüljék, mivel az Isten szava s Isten parancsa folytán hirdettetik. Magasztaljuk a kulcsok hatalmát s emlékeztetjük őket arra, hogy mily nagy vigasztalást nyujt az a megfélemlett lelkiismereteknek s hogy az Isten hitet kiván, a melyből kifolyólag annak a feloldozásnak mint valami égből jövő szózatnak higyjünk, s hogy a Krisztusban való ezen hit tényleg eléri s elnyeri a bűnbocsánatot. Azelőtt szerfelett magasztalták az elégtételt szerző cselekedeteket, a hitről pedig s Krisztus érdeméről és a hit általi megigazulásról említést sem tettek; mi tekintetben azonban a mi gyülekezeteink a legkevésbbé sem hibáztathatók. Mert azt elleneink is kénytelenek elismerni, hogy a bűnbánatról szóló tant a mieink a lehető legnagyobb buzgósággal hirdetik és magyarázzák.

A gyónásra nézve azonban azt tanítják, hogy a bűnök névszerinti elősorolása nem szükséges s nem is kell a lelkiismereteket az összes bűnök elősorolásának gondjával terhelni, mivel az összes bűnök felsorolása lehetetlenség, a mint a Zsoltár igazolja: *Kicsoda tudhatja a vétkeket?* (Zsolt. 19., 13.) S hasonlóképen szól Jeremiás: *Csalárd a szív minden dolgok felett és kikutathatatlan.* (17. r., 9. v.) Mert hacsak a felsorolt bűnök bocsáttatnának meg s mások nem, úgy az emberi lelkiismeretek sohasem lehetnének nyugodtak, mivel az emberek bűneik legnagyobb részét sem meglátni, sem azok mindenikére visszaemlékezni nem képesek. A régi irók is azt bizonyítják, hogy a bűnök névszerinti felsorolása nem szükséges. Az egyházi

rendeletekben (Homil. 31. in epist. ad Hebr.) ugyanis hivatkozás történik Aranyszájú sz. Jánosra, a ki így szól: nem mondom néked, hogy magadat a nyilvánosság előtt eláruld, sem hogy magadat mások előtt vádold, hanem azt akarom, hogy engedelmeskedj a prófétának, a ki így szól: „Tárd fel Isten előtt a te utadat“. (Zsolt. 37., 5.) Ennekokáért Isten előtt, az igaz biró előtt imádban tégy vallomást bűneidről. Fedd fel bűneidet nem nyelveddel, hanem lelkiismereted emlékezetével“ stb. A bűnbánatról szóló magyarázat[1] (dist. 5. cap. consideret) is azt mondja, hogy a gyónás emberi intézmény. Mindazáltal a gyónást — részint a feloldozás áldásos voltáért, részint a belőle a lelkiismeretekre háramló egyéb hasznokért — mi megtartottuk.

XXVI.
Az ételek között való különbségtételről.

Nemcsak a nép, de a gyülekezetek tanitói között is lábrakapott az a vélemény, hogy az ételek között való különbségtétel s más hasonló emberi hagyományok hasznosak lennének a kegyelem kiérdemlésére s a bűnért való elégtétel szempontjából. És hogy a világ így gondolkozott, kitünik abból, hogy napról-napra új szertartások, új rendek, új ünnepek, új bőjtök hozattak be s a tudósok a templomokban ezeket, mint a kegyelem kiérdemlésére szükséges istentiszteletet szorgalmazták, erősen rémitgetvén a lelkiismereteket az esetre, ha ezek valamelyikének teljesitését elmulasztanák. A hagyomá-

[1] A melyet tudniillik az egyházi törvénykönyvben a pápák betartandó szabályként tettek közzé az akkori egyházban.

nyok ilyetén felfogása számos bajnak lett kútforrása az egyházban.

Először is elhomályosíttatott általa a kegyelemről s a hit általi megigazulásról szóló tan, a mi a leglényegesebb része az evangyéliomnak s a melyet leginkább kellene feltüntetni s kiemelni az egyházban, hogy Krisztus érdemét jól megismerjék s az a hit, a mely hiszi, hogy bűnei megbocsáttatnak a Krisztusért, — magasan föléje helyeztessék a cselekedeteknek. Minélfogva Pál is ezt a tételt emeli ki leginkább, a törvényt s az emberi hagyományokat félretolja, hogy kimutassa, hogy a keresztyén igazság más valami, mint az efféle cselekedetek, az tudniillik az abban való hit, hogy a bűnök ingyen bocsáttatnak meg a Krisztusért. Pálnak ezen tana azonban csaknem teljesen háttérbe szoríttatott a hagyományok által, a melyek azt a nézetet terjesztették, hogy az ételek között való különbségtétel s más hasonló istentiszteletek által kell kiérdemelni a kegyelmet és a megigazulást. A bűnbánatról szóló tanban említés sem tétetett a hitről, csupán csak ezek az elégtételt szerző cselekedetek ajánltattak; azt hitték, hogy ebben áll az egész bűnbánat.

E hagyományok — másodszor — elhomályosították az Isten parancsait, mivel azokat Isten parancsainál magasabbra helyezték, azt vélve, hogy az egész keresztyénség nem egyéb, mint megtartása bizonyos ünnepeknek, vallási szokásoknak, bőjtöknek és öltözékeknek. E rendszabályokat a legtisztesebb nevekkel ruházták fel, lelki életnek s tökéletes életnek tartva azokat. E mellett Isten parancsainak a hivatásnak megfelelő megtartását, semmi dicséretre sem méltatták; hogy a családapa utó-

dokat nevel, hogy az anya gyermekeket szül, hogy a fejedelem országot kormányoz: mindazt csak világi és tökéletlen s ama dicső rendszabályoknak messze mögötte álló foglalkozásnak tekintették. S ez a balhit szörnyű gyötrelmeket okozott a kegyes lelkiismeretű embereknek, a kiknek nagyon fájt az, hogy ők mint családos emberek, hivatalnokok s egyéb polgári foglalkozásban lévők — tökéletlen életmódot folytatnak; csodálták a szerzeteseket s más ezekhez hasonlókat s tévesen azt gondolták, hogy azok rendszabályai kedvesebbek az Isten előtt.

Harmadszor: a hagyományok nagyon káros hatással voltak a lelkiismeretekre, mivel lehetetlen volt minden követelményüknek megfelelni s az emberek e rendszabályokat mégis szükséges istentiszteletnek tartották. Gerson[1] azt írja, hogy sokan kétségbe estek, mások életüket is kioltották a miatt, mert érezték, hogy e hagyományok követelményeinek eleget tenni nem képesek, egy vigasztaló szót sem hallván e közben a hit általi megigazulásról s a kegyelemről.

Látjuk, hogy a summisták[2] és a hittudósok összegyüjtötték a hagyományokat s — könnyebbséget akarván szerezni a lelkiismereteknek — azokon tágitani törekedtek, a mi azonban nem sikerült eléggé, sőt e közben még inkább vetettek tőrt a lelkiismereteknek. S a hagyományok gyűjtögetésébe az iskolák s egyházi

[1] Gerson tudós franczia iró a XV. század első felében élt († 1439) s szintén a hitjavítás után vágyakozott.

[2] Azok a tudósok értendők ezalatt, a kik úgynevezett summákat, vagyis önálló hittudományi műveket irtak, mint például Halesi Alexander, Albertus Magnus s Aquinói Tamás stb. Ez utóbbi különösen nagyhirű.

tanítók úgy belemerültek, hogy nem maradt idejük a Szentirás forgatására s keresésére annak az üdvösebb tannak, a mely a hitről, a keresztről, a reményről, a polgári dolgok méltóságáról s a lelkiismereteknek az élet nehéz kisértései közben való vigasztalásáról szól. S azért Gerson és más hittudósok keservesen panaszkodtak a miatt, hogy a hagyományok felett való ezen czivódások akadályozzák őket abban, hogy a jóravalóbb tanokra több gondot fordíthassanak. Augustinus is tiltakozik a lelkiismereteknek az efféle rendszabályokkal való lenyügözése ellen s bölcsen inti Januariust, hogy csak okkal-móddal kell azokat megtartani; ezek ugyanis az ő szavai.

A miért is nem úgy kell venni a dolgot, mintha a mi tanítóink vakmerőségből vagy a püspökök elleni gyűlöletből érintették volna ezt az ügyet, a mint azt egyesek tévesen gondolják. Nagyon szükséges volt figyelmeztetni a gyülekezeteket azokra a tévelygésekre, a melyek a rosszul értelmezett hagyományokból eredtek. Mert az evangyéliom a kegyelemről és a hit általi megigazulásról szóló tannak szorgalmazását sürgeti az egyházban, a mely tan azonban érthetetlen marad mindaddig, a míg az emberek abban a tévhitben ringatják magokat, hogy az isteni kegyelmet önmagok által kigondolt rendszabályokkal érdemelik ki.

A mi tanítóink tehát azt tanították, hogy az emberi hagyományok megtartása által nem érdemelhetjük ki sem a kegyelmet, sem a megigazulást. Minek folytán az efféle rendszabályokat nem kell okvetlenül szükséges istentiszteletnek tekinteni.

Hivatkoznak a Szentirás bizonyságára. Krisztus (Máté, XV. 3., 9.) mentegeti azokat az apostolokat, a kik a

szokásos hagyományt meg nem tartották, a mely pedig nem is tilalmas, hanem közömbös dologra látszott vonatkozni s összefüggésben állott a tisztasági törvénynyel és így szól: *„Hiába tisztelnek engem emberi parancsolatokkal“*. Így tehát nem kiván haszontalan tiszteletet. S kevéssel utána (v. 11.) hozzá teszi: *Nem az fertőzteti meg az embert, a mi a száján bémegyen.* Úgyszintén a rómaiakhoz irt levél 14. rész 17. v. azt mondja: *Isten országa nem evés vagy ivásban áll.* Koloss. 2. r. 16: *Senki ne itéljen meg titeket evés vagy ivás dolgában, ünnep vagy szombat tekintetében.* Továbbá: *Ha meghaltatok Krisztussal együtt a világ elemeinek, miért fogadtok el — mintha a világban élők volnátok — ilyen tételeket: Ne bántsd, se ne ízleld, se ne illesd?* Ap. csel. 15. r. 10. versében Péter így szól: *Miért kisértitek az Istent, a tanítványok nyakába oly igát vetvén, melyet sem a mi atyáink, sem mi el nem hordozhattunk? Sőt inkább a Jézus Krisztusnak kegyelme által hiszszük, hogy megtartatunk, valamint azok is.* Péter e helyen megtiltja a lelkiismereteknek több szertartással való megterhelését. akár Mózestől, akár másoktól származzanak is azok, S I. Timoth. 4., 1—3. versében az ételekre vonatkozó tilalmat „ördögi tudománynak“ nevezi, mivel minden oly cselekmény rendelése vagy végrehajtása, a mely az isteni kegyelem kiérdemlését czélozza, az evangyéliommal ellenkezik, ellenkezvén vele az a nézet is, mintha a keresztyénség ilyen istentisztelet nélkül el nem lehetne.

Elleneink itt azt vetik szemünkre, hogy a mi tanítóink — Jovinianushoz[1] hasonlóan — helytelenítik a testnek

[1] Jovinianus római szerzetes volt a 390. év körül.

fegyelmezését s öldöklését. Tanítóink iratai azonban e dolgot máskép tüntetik fel. A keresztviselésre vonatkozólag ugyanis mindenkor úgy tanitottak, hogy a keresztyének a nyomorúságokat elviselni tartoznak. S ez az igazi, komoly s nem színlelt öldöklése a testnek, ha a különféle nyomorúságok által gyakoroltatunk s megfeszittetünk a Krisztussal.

Azonfelül azt is tanítják, hogy a keresztyénnek testi fegyelem vagy testi gyakorlatok és munkák által úgy kell magát edzenie és zaboláznia, hogy az elteltség vagy a hivalkodás bűnre ne ösztönözze, de nem, hogy az ilyen gyakorlatok által az isteni kegyelmet érdemeljük ki, vagy bűneinkért tegyünk eleget. S a testnek ilyetén fegyelmezését nemcsak egy-két arra kijelölt napon, hanem állandóan kell sürgetni; — a mint Krisztus mondja: *Vigyázzatok magatokra, hogy valamikor meg ne nehezedjenek a ti sziveitek a dobzódás miatt.* (Luk. 21., 34.) S ismét: *Az ördögök e faja ki nem üzethetik, hanem csak könyörgés és böjtölés által.* (Mát. 17., 21.) — Pál is azt mondja: *Megsanyargatom a testemet és szolgává teszem.* (I. Kor. 9., 27.) A hol világosan azt tünteti fel, hogy ő szintén sanyargatja testét, nem hogy e fegyelmezés által a bűnbocsánatot érdemelje ki, hanem hogy engedelmessé és alkalmassá tegye a lelki dolgokra s hivatása kötelességeinek teljesítésére. Tanítóink ennélfogva nem magát a bőjtölést, hanem csak azokat a hagyományokat kárhoztatják, a melyek a lelkiismeretek veszedelmére egynémely napokra s egynémely ételekre szabnak törvényt, mintha az e nemű dolgok szükséges istentiszteletek lennének.

Mindazonáltal mi több olyan hagyományos szokást

hagytunk meg, a mely az egyházban a rend fentartására alkalmas, így: a felolvasások rendjét a misénél és a főünnepeket. De e mellett figyelmeztetjük az embereket arra is, hogy az efféle istentisztelet nem igazít meg Isten előtt s hogy nem kell bűnül felróni, ha az ilyen dolgok mások megbotránkoztatása nélkül elhagyatnak. Az emberi szertartásokban való ezen szabadság nem volt ismeretlen az egyházi atyák előtt sem. Keleten ugyanis más időben tartották a húsvétot, mint Rómában; s midőn a rómaiak e különbség miatt eretnekséggel vádolták Keletet: figyelmeztetve lettek mások által arra, hogy az ilyen szokásoknak nem mindenütt kell egyformáknak lenniök. S Iraeneus[1] azt mondja, hogy a bőjtölésben való eltérés nem szünteti meg a hit összhangját; valamint Gergely[2] pápa is azt jelzi (dist. 12.), hogy az efféle különbözés nem sérti az egyház egységét. S a régi egyháztörténelemben (Historia tripartita lib. 9.) a vallási szokásokban való eltérésnek számos példája van összehalmozva s e szavak vannak benne idézve: „Az apostoloknak nem az volt a szándékuk, hogy az ünnepnapokat szabályozzák, hanem, hogy a jó erkölcsöt s a vallásosságot terjeszszék.“

XXVII.

A szerzetesi fogadalmakról.

Hogy a szerzetesi fogadalmakról, nálunk mit tanítanak, jobban lesz érthető, ha mindenki emlékezetébe

[1] Iraeneus egyházatya, tudós lyoni püspök volt; 202. évben vértanui halált szenvedett.

[2] Ez alatt Nagy Gergelyt kell érteni, a ki 590–604 közt ült a pápai trónon.

idézi azt, hogy milyen volt a kolostorok állapota; mily sok, az egyházi törvényekkel ellenkező dolog történt meg naponként magokban a kolostorokban. Augustinus idejében azok szabad gyülekezési helyek voltak; később, a fegyelem lazulásával, mindenütt fogadalmakat csatolkat hozzájok, hogy így, mint valami kigondolt tömlöczczel, helyreállítsák a fegyelmet. A fogadalmak mellé azután sok más rendszabály csatoltatott. S e bilincsek sokakra az egyházi törvény ellenére még a törvényes kor betöltése előtt vettettek. Sokan csupa tapasztalatlanságból léptek e pályára, a kik — még ha meg is voltak saját éveik — nem tudták kellőképen megitélni saját erejüket. Az így hálóba kerültek kényszerítve voltak ott maradni, még ha az egyházi törvények kedvezménye utat nyitott is nekik a szabadulásra. S ez inkább az apáczazárdákban, mint a férfi-szerzetekben volt napirenden; holott a gyöngébb nemet inkább kellett volna kimélni. E szigorú eljárás már régen visszatetszést szült a nemesebb gondolkodású férfiaknál, a kik látták, hogy a hajadonokat és ifjakat kenyérérdekből taszítják a zárdákba. Látták, hogy mily szerencsétlenül üt ki e dolog, mily botrányokat okoz s mennyi tőrt vet a lelkiismereteknek. Fájlalták azt, hogy a legveszedelmesebb ügyben az egyházi törvények tekintélye teljesen figyelmen kivül hagyatik és semmibe sem vétetik.

Ezen bajokhoz hozzájárult még az is, hogy a fogadalmakról egy oly nézet terjedt el, a mely — a mint tudjuk — hajdan még magoknál, a kissé nemesebb gondolkodású szerzeteseknél is visszatetszéssel találkozott. Azt tanították, hogy a fogadalmak egyenértékűek a keresztséggel; azt tanították, hogy ezen életmód által

kiérdemlik a bűnbocsánatot és az Isten előtti megigazulást. Sőt hozzátették még azt is, hogy a szerzetesi élet által nemcsak az Isten előtti megigazulást érdemelhetni ki, de még többet is, a mennyiben az nemcsak a parancsolatokat, hanem az evangyéliomi tanácsokat is teljesíti.[1] Ily módon elhitették az emberekkel, hogy a szerzetesi élet sokkal jobb a keresztségnél, hogy a szerzetesi élet nagyobb érdemeket biztosít, mint az elöljárók, lelkipásztorok s más hasonlók élete, a kik minden mesterkélt szenteskedés nélkül Isten parancsai értelmében töltik be hivatásukat. Ezekből semmit sem lehet eltagadni, mert irataikból mindez kiviláglik.

Mi történt azután a kolostorokban? Hajdan azok a szentirástudomány s az egyháznak hasznos egyéb tudományok iskolái voltak s belőlük kerültek ki a lelkipásztorok és a püspökök. Ma máskép áll a dolog; nem szükséges felsorolni, a mit mindenki tud. Hajdan tanulás czéljából gyűltek oda az emberek; most ellenben a kegyelem és a megigazulás kiérdemlésére rendelt életmódnak képzelik azt; sőt azt hirdetik, hogy az a tökéletesség állapota s Istentől rendelt minden élétpályának magasan föléje helyezendő.

Ezeket — a gyűlölködésből való minden nagyitást

[1] A római katholikus felfogás ugyanis különbséget tesz az úgynevezett „evangyélmi *parancsok*“ s „evangyélmi *tanácsok*“ között. Az elsőket okvetlenül kell teljesitenie annak, a ki üdvözülni akar; az evangyélmi tanácsok teljesítése azonban már, hogy úgy mondjuk, luxus erényesség s a ki ezt mégis eléri, annak fölösleges jó cselekedetei, illetve érdemei vannak, a melyekből az egyház — mint ezeknek kincstárnoka — bizonyos ellenszolgálmányok fejében másoknak is osztogathat saját hiányaik fedezésére.

kerülve — csak azért hozzuk fel, hogy annál inkább megérthetővé tegyük a mi tanítóinknak e dologra vonatkozó tanítását. Először is a házasultakra vonatkozólag nálunk azt tanítják, hogy mindenkinek, a ki a nőtlen életre nem alkalmas, szabad megházasodni, mivel a fogadalmak az Isten rendelését s parancsát hatályon kivül nem helyezhetik. Az Isten parancsa pedig így szól: *A paráznaság eltávoztatása végett minden férfiúnak tulajdon felesége legyen.* (I. Kor. 7, 2.) S nemcsak a parancsolat, hanem a természet rendje s Isten végzése is nősülésre késztet mindenkit, a kit Isten különös intézkedése (nőtlenségre) ki nem választott, ama mondás szerint: *Nem jó az embernek egyedül lenni.* (Móz. 2. 18.) Nem vétkeznek tehát azok, a kik Isten ezen parancsának s rendeletének engedelmeskednek. Mit is lehetne ez ellen felhozni? Hangoztassa bárki a fogadalom kötelező voltát, a mint akarja, azt mégsem fogja elérni, hogy a fogadalom érvénytelenné tegye az Isten parancsolatát.

Az egyházi törvények azt tanítják, hogy minden fogadalomnál a feljebbvaló joga kivételt képez, a miért is a fogadalmak annál kevésbé állhatnak meg az Isten parancsolataival szemben.

Hogyha a fogadalmak kötelező voltán semmi szin alatt sem lehetne változtatni, úgy a római pápák sem adtak volna felmentést alóluk. Mivel egy embernek sem áll jogában egyenesen az isteni jogban gyökeredző kötelezettséget felfüggeszteni. De helyesen itélték meg e dolgot a római pápák akkor, a mikor e kötelezettséggel szemben bizonyos elnézést tanusitani tartottak szükségesnek; minélfogva — a mint olvassuk — a fogadalmak alól gyakran adtak felmentéseket. Ismeretes az

arragoniai király esete,[1] a kit a kolostorból hívtak el a királyi trónra; s a mi korunk is mutat hasonló példákat.

Elleneink továbbá miért hangoztatják annyira e kötelezettséget, vagy a fogadalom érvényességét, a mikor e közben a fogadalom sajátlagos kellékeiről, hogy t. i. az a lehetségesre irányuljon, szabad akaratból folyjék, önként és megfontolással tétessék — hallgatnak. De hogy az örökös szüzesség mennyire áll hatalmában az embernek: — nem ismeretlen előttünk. S vajjon hányan tették e fogadalmat önszántukból s kellő megfontolással? A hajadonokat és ifjakat, még mielőtt a dolgot helyesen megitélni tudnák, rábeszélik, nem egyszer rákényszerítik a fogadalom letételére. A miért is méltatlanság e kötelezettséget oly szigorúan vitatni akkor, a mikor mindnyájan beismerik, hogy a fogadalom kellékeivel ellenkezik mindaz, a mi nem önként s nem megfontolással történik.

A legtöbb egyházi törvény feloldja azokat a fogadalmakat, a melyek a 15-ik életév előtt tétettek; mivel ez életkor előtt hiányozni látszik a kellő ítélőképesség arra nézve, hogy valaki egész életéről határozzon. Egy másik egyházi törvény még nagyobb tekintettel lévén az emberi gyarlóságra, néhány évet tesz hozzá, — tiltja ugyanis a 18 év előtti fogadástételeket. De bármelyiket is vegyük irányadónak, a nagyobbik résznél indokolva volna az, hogy a kolostorokat elhagyja, mivel legtöbben e kor betöltése előtt tették le a fogadalmat.

Végül, ha szinte kárhoztatható is a fogadalom megszegése, mindazáltal ebből nem látszik mindjárt követ-

[1] Ramir volt az, a ki 1134-ik évben bátyja halála után szerzetesből lett királylyá.

kezni, hogy az ily egyének házasságát is fel kell bontani. Mert Augustinus, — a kinek nem csekély a tekintélye — tagadja (27. quaest. 1. cap. Nuptiarum), hogy azt fel kellene bontani, jóllehet mások később másként vélekedtek.

Habár Istennek a házasságra vonatkozó parancsolata — a mint látszik — többeket felold a fogadalmak alól, mindazáltal a mi tanítóink még más érvet is felhoznak annak kimutatására, hogy a fogadalmak érvénytelenek; mert minden olyan istentisztelet, a mely isteni parancsolat híján emberek által lett behozva s feltalálva az üdv és a kegyelem kiérdemlésére: — istentelen, a mint Krisztus mondja: *Hiába tisztelnek engemet, oly tudományokat hirdetvén, a melyek embereknek parancsolatai.* (Máté 15., 9.) Pál is mindenütt azt hirdeti, hogy a megigazulást nem a mi rendszabályaink s istentiszteleteink útján kell keresni, a melyeket emberek gondoltak ki, hanem hit által érik el azt mindazok, a kik hiszik, hogy Isten őket a Krisztusért kegyelmébe fogadja.

Ismeretes pedig, hogy a szerzetesek azt tanították, hogy mesterkélt szenteskedésükkel ők eleget tesznek bűneikért s kiérdemlik a kegyelmet és a megigazulást. S mi más ez, mint Krisztus dicsőségének csonkítása s elhomályositása s a hit általi megigazulás tagadása? Ebből tehát az következik, hogy a szokásos fogadalmak helytelen istentiszteletek voltak; a miért is érvénytelenek. Mert az istentelen s Isten törvényével ellenkező fogadalom érvénytelen s nem is szabad a fogadalomnak — a mint az egyházi törvény mondja — bűnre vezető bilincsnek lennie.

Pál apostol így szól: *Elszakadtatok a Krisztustól, mint a kik a törvény által akartok megigazulni, kiestetek a*

kegyelemből. (Gal. 5., 4.) Így tehát azok is elszakadtak a Krisztustól s kiesnek a kegyelemből, a kik a fogadalmak által akarnak üdvözülni. Mivel ezek is — fogadalmaknak tulajdonitván a megigazulást — saját cselekedeteiknek tulajdonitanak olyasmit, a mi tulajdonképen Krisztus dicsőségéhez tartozik. Nem tagadható el pedig, hogy a szerzetesek azt tanították, hogy ők az ő fogadalmaik és rendszabályaik által igazulnak meg s nyerik el a bűnbocsánatot; sőt még nagyobb képtelenséget is kigondoltak, azt állították, hogy saját jó cselekedeteikből másoknak is kölcsönözhetnek. Ha ezeket valaki rosszakaratúlag hangoztatni akarná, mennyi olyast lehetne felhozni, a mi miatt ma már magok a szerzetesek is szégyenkeznének! E mellett elhitették az emberekkel azt is, hogy az ilyen mesterkélt szenteskedés a keresztyén tökéletesség állapota. S nem annyi-e ez, mint a megigazulást a cselekedeteknek tudni be? Nem csekély botrányt képez az az egyházban, hogy a nép elé egy olyan istentiszteletet állitanak oda, a melyet — Isten meghagyása nélkül — emberek gondoltak ki s azt hirdetik, hogy az efféle istentisztelet szerzi az embereknek a megigazulást! Mivel a hit általi megigazulás, a mit az egyházban leginkább kellene hirdetni, elhomályosíttatik, a midőn azok a csodaszerű angyali szenteskedések, a szegénységnek, alázatosságnak és nőtlenségnek hamis tettetése kápráztatják el az emberek szemeit.

Elhomályosíttatnak azonkívül az Isten parancsolatai s Isten igaz tisztelete, mikor az emberek azt hallják, hogy csak a szerzetesek vannak a tökéletesség állapotában, holott a keresztyén tökéletesség a komoly istenfélelemben s másfelől abban az erős hitben és bizalomban áll,

hogy Krisztusban néktünk kiengesztelt Istenünk van, hogy Istentől kérjünk és várjunk segedelmet hivatásunk minden dolgaiban; azonkívül kint a mindennapi életben buzgalommal tegyük a jót s töltsük be hivatásunkat. Ebben s nem a nőtlenségben vagy a koldulásban, vagy szennyes öltözet viselésében áll az igazi tökéletesség s Istennek igaz tisztelete! A nép azonban a szerzetesi élet eme téves magasztalásából sok veszedelmes véleményt alkot magának. Hallván a nőtlenség mód nélkül való dicséretét: lelkiismereti furdalások közt folytatja a házaséletet. Hallván azt, hogy csak a koldusok tökéletesek: lelkiismereti furdalások közt birlalja vagyonát s folytatja foglalkozását. Hallván azt, hogy az evangyéliom tanácsa szérint nem kell bosszút állani, azért némelyek a magánéletben nem átallanak bosszút állani, mivel hallják, hogy az csak tanácsolva s nem parancsolva van. Mások meg minden hivataloskodást s világi foglalkozást keresztyén emberhez méltatlan dolognak tekintenek.

Olvasunk példákat arra is, hogy egyes emberek elhagyva családjukat, lemondván állami hivatalukról, kolostorokba vonultak. Ezt a világtól való elvonulásnak s Istennek jobban tetsző életmód keresésének nevezték; s nem látták be azt, hogy Istennek azoknak a parancsolatoknak teljesítése által kell szolgálni, a melyeket ő adott, nem pedig azoknak teljesítése által, a melyeket emberek gondoltak ki. Az a helyes és tökéletes életmód, a mely Isten parancsolatán alapul. Ezekre szükséges figyelmeztetni az embereket. Gerson is megrótta azelőtt a szerzeteseknek a tökéletességről alkotott balvéleményét s azt erősíti, hogy az ő idejében új dolog volt az, hogy a szerzetesi élet a tökéletesség állapota legyen.

Ily számos istentelen nézet rejlik a fogadalmakban: hogy megigazulást szereznek, hogy bennük áll a keresztyén tökéletesség, hogy teljesítik az evangyéliomi tanácsokat és parancsolatokat, hogy fölösleges jó cselekedetek birtokában vannak. Minthogy mindez hazugság és haszontalanság, érvénytelenekké teszi a fogadalmakat is.

XXVIII.

Az egyházi hatalomról.

Nagy viták folytak hajdan a püspöki hatalom felett, a melyekben egyesek az egyházi és a világi hatalmat helytelenül összezavarták. S ezen összezavarásából a dolognak a legnagyobb háborúk, a legnagyobb zavargások támadtak, mialatt a főpapok — támaszkodva a kulcsok hatalmára — nemcsak hogy egyes esetek végeldöntési jogának fenntartásával új istentiszteleti módokat hoztak be s erőszakos kiátkozásokkal rettegtették a lelkiismereteket, hanem birodalmaknak átruházását és fejedelmeknek az uralomtól való megfosztását is megkisérlették. Ezeket a hibákat a régi egyházban helytelenitették a vallásos és művelt emberek. Ez oknál fogva, hogy a lelkiismereteket megnyugtassák, a mi tanítóink kénytelenek voltak rámutatni az egyházi és a világi hatalom közötti különbségre s azt tanították, hogy — miután Isten rendelésén alapulnak — mindkettőjüket szentül megbecsülni s tisztelni tartozunk úgy, mint Istennek e földön legfőbb jótéteményeit.

Akként vélekednek pedig, hogy a kulcsok hatalma vagy a püspöki hatalom - az evangyéliom szerint — az evangyéliom hirdetésére, a bűnök meg vagy meg nem bocsátására s a szentségek kiszolgáltatására rendelt isteni

hatalom és megbizás. Mert Krisztus ezen megbizással küldötte ki az apostolokat: *A miképen küldött engemet az Atya, én is a képen küldelek el titeket. Vegyetek szentlelket; a kiknek megbocsátjátok bűneiket, megbocsáttatnak nékik; a kiknek megtartjátok, megtartatnak.* (Ján 20., 21. skv.) *Elmenvén mind e széles világra, hirdessétek az evangyéliomot minden teremtménynek.* (Márk 16., 15.)

E hatalom csupán csak tanítás vagy igehirdetés s a szentségeknek többeknek — vagy a mint jön — egyeseknek való kiszolgáltatása által gyakoroltatik, mivel nem testi, hanem szellemi dolgok: az örök üdv, a Szentlélek. az örökélet, — bizattak reá. Ezekhez nem lehet másképen eljutni, mint csupán csak az igének és a szentségeknek szolgálata által; a mint Pál mondja, hogy *az evangyéliom Isten ereje, üdvözítésére minden hívőnek.* (Róm. 1., 16) Miután tehát az egyházi hatalom örök javakat közvetít és csak igehirdetés által gyakoroltatik: semmi köze sincs neki a politikai kormányhoz, a mint az ének művészetének sincs semmi köze a politikai kormányhoz. Mert a politikai kormánynak más a hatásköre, mint az evangyéliominak; a világi felsőség nem a lelket, hanem a testet s testi javakat oltalmazza a durva megtámadtatások ellenében s fegyverrel és testi fenyítékekkel szoktatja az embereket a polgári tisztesség s béke megtartására.

Nem kell tehát az egyházi és a világi hatalmat összezavarni. Az egyházinak az a hivatása, hogy az evangyéliomot hirdesse s a szentségeket kiszolgáltassa. Más hatáskörébe ne avatkozzék, birodalmakat átruházni, a világi felsőség törvényeit eltörölni, a köteles engedelmesség alól felmentéseket adni ne akarjon, ne akadá-

lyozzon semmiféle polgári rendtartásra vagy szerződésre vonatkozó biráskodást, ne akarjon a világi felsőségnek szabályokat előírni az ország igazgatására nézve; a mint Krisztus mondja: *Az én országom nem e világból való.* (János 18., 36.) S ismét: *Ki tett engemet köztetek biróvá vagy osztóvá?* (Luk., 12. 14.) Pál is így szól: *A mi hazánk a mennyekben van.* (Filip. 3., 20.) *Vitézkedésünk fegyverei nem testiek, hanem hatalmasok az Isten előtt erősségek lerontására*, stb. (II. Kor. 10., 4.) — Ily módon választják el a mieink a két hatalom hatásköreit s azt parancsolják, hogy mind a kettőt tisztelettel környezzük és elismerjük, lévén mindkettő Isten ajándéka s jótéteménye.

Ha van a püspököknek valami világi hatalmuk, azt a püspökök nem az evangyéliom rendeletéből, hanem emberi jog alapján birják, királyok és császárok által ajándékoztatván meg vele javaik polgári igazgatására. Ez azonban más ténykedés, mint az evangyéliom szolgálata.

Midőn tehát a püspökök biráskodási jogáról van szó, különbséget kell tenni a világi hatalom s az egyházi biráskodási jog között. Az evangyéliom értelmében, vagy a mint mondják, isteni jogon ugyanis a püspököket, mint püspököket, — azaz olyanokat, a kikre az evangyéliom hirdetése s a szentségek kiszolgáltatása van bízva, — semmi más biráskodási jog meg nem illeti, mint az, hogy a bűnöket megbocsássák, valamint az egyházi tanokat ellenőrizzék, az evangyéliomtól eltérő tanokat elvessék s az istenteleneket, ha gonoszságuk nyilvánossá lett, — a gyülekezetből kirekeszszék, nem emberi karhatalommal, hanem az ige fegyverével. E tekintetben a gyülekezetek szükségképen s az isteni jog értelmében

nekik engedelmeskedni tartoznak, ama mondás szerint: *A ki titeket hallgat, engemet hallgat.* (Luk. 10., 16.)

Hogyha azonban az evangyéliom ellenére tanítanak vagy hoznak be valamit, akkor ott az isteni parancsolat, a mely tiltja a gyülekezeteknek az engedelmeskedést: *Óvjátok meg magatokat a hamis prófétáktól!* (Máté 7., 15.) *Ha a mennyei angyal hirdetne is néktek mást, mint a mit hirdettünk néktek, átok legyen!* Gal. 1., 8.) *Nem tehetünk semmit sem az igazság ellen, hanem csak az igazságért.* (II. Kor. 13., 8.) S ismét: *Hatalom adatott nékünk az építésre és nem a rontásra.* (10. v.) — Így rendelkeznek az egyházi törvények is. (2. qu. 7. cap. Sacerdotes et cap. Oves.) S Ágoston Petilianus[1] levelével szemben ezt mondja: „A katholikus püspökökkel sem kell egyetérteni, ha netán tévednek vagy az Isten szent igéjével ellenkező módon vélekednek".

Ha van valami más hatalmuk vagy biráskodási joguk, bizonyos ügyeket, mint pl. a házasságot, vagy a dézsmát stb. illetőleg, az emberi jogból ered; mi tekintetben — ha hanyagul járnának el — kötelesek a fejedelmek vagy más arra illetékesek saját alattvalóiknak a béke érdekében igazságot szolgáltatni.

Vita tárgyát képezi még az is, hogy vajjon a püspököknek vagy a lelkipásztoroknak van-e joguk az egyházba új szertartásokat behozni és az ételekre, ünnepekre, az egyházi szolgák rangjára vagy rendjére vonatkozó törvényeket szabni? Azok, a kik a püspökök ezen jogát vitatják, ezen szavakra szoktak hivatkozni: *Még sok*

[1] *Petilianus* a már fentebb (VIII. czikk, jegyz.) említett donatistáknak egyik nevesebb püspöke volt az V. század elején.

mondani valóm van néktek, de mostan el nem hordozhatjátok. Mikor pedig eljő az igazságnak Lelke: elvezérel titeket a teljes igazságra. (Ján. 16., 12—13. v.) Hivatkoznak az apostolok példájára is, a kik a vér s a megfulladt állat élvezését megtiltották. (Csel. 15., 20.) Hivatkoznak arra, hogy a szombatnapi ünnep a tízparancsolat ellenére — a mint látjuk — vasárnapra helyeztetett át. S egy példára sem mutogatnak annyira, mint a szombattal történt változásra. Ebből azt következtetik, hogy nagy az egyháznak a hatalma, ha a tízparancsolat rendelkezésén is változtatott.

E kérdésre vonatkozólag azonban a miéink azt tanítják, hogy a püspököknek — a mint fentebb kimutattuk — nem áll jogukban olyas valamit rendelni, a mi az evangyéliommal ellenkezik. Ily értelemben nyilatkoznak az egyházi törvények is. (Dist. 9.) Szentíráselleneș pedig az oly hagyományok rendelése és sürgetése, a melyeknek megtartása a bűnökért eleget tenni vagy az isteni kegyelmet s a megigazulást kiérdemelni czélozza. Mert Krisztus érdemének dicsőségét sértjük meg azzal, ha az ilyeneknek megtartása által törekszünk a megigazulást kiérdemelni. Ismeretes pedig, hogy e nézet folytán az emberi hagyományok csaknem a végtelenig szaporodtak el az egyházban, mialatt a hitről és a hit általi megigazulásról szóló tan háttérbe szorult, mert időközben több új ünnepet hoztak be, böjtöket rendeltek, új szertartásokat, a szentek új tisztelési módjait honosították meg, abban a hiszemben lévén ezeknek szerzői, hogy általuk a kegyelmet érdemelik ki. Így szaporodtak hajdanában a bűnbánati törvények, a melyeknek némi nyomait még az elégtételekben láthatjuk.

A hagyományok szerzői egyszersmind Isten parancsa ellen cselekszenek, a mikor a bűnt az ételekbe, a napokba s más ezekhez hasonló dolgokba helyezik s az egyházat a törvény szolgaságával terhelik, mintha a keresztyéneknek a megigazulás elnyerése végett a levitákéhoz hasonló istentiszteletre volna szükségük, a melynek megállapitásával Isten az apostolokat s püspököket bízta volna meg. Így írnak ugyanis némelyek; s úgy látszik, hogy a főpapokat némi részben a mózesi törvények példája tévesztette meg. Innen erednek azok a bajok, hogy halálos bűnszámba megy, ha valaki ünnepnapon kézimunkát végez, még ha az mások megbotránkoztatása nélkül történik is; hogy halálos bűnszámba megy, ha valaki a meghatározott imaórákat elmulasztja; hogy bizonyos ételek megfertőztetik a lelkiismeretet; hogy a böjtöket Istent kiengesztelő cselekedeteknek tekintik; hogy a bűn — fenntartása esetén — meg nem bocsátható mindaddig, a míg azt a fenntartó meg nem engedi, holott pedig az egyházi törvények nem a bűnnek, hanem csak az egyházi büntetésnek fenntartásáról szólanak.

Hol veszik a püspökök azt a jogot, hogy ezeket a hagyományokat a lelkiismeretek behálózására a gyülekezetek nyakába vessék akkor, a mikor Péter megtiltja *a tanítványok nyakába igát vetni* (Csel. 15., 10.), s a mikor Pál azt mondja, hogy *a hatalom építésre és nem rontásra adatott nékik?* (II. Kor. 13., 10.) Miért szaporítják tehát a vétkeket ezekkel a hagyományokkal?

De vannak más világos bizonyítékok is, a melyek az ilyen, a kegyelem kiérdemlését czélzó, vagy mintegy az üdvre szükségeseknek tartott hagyományok szerzését megtiltják. Pál ezt mondja: *Senki se ítéljen meg titeket*

evés vagy ivás dolgában, ünnep, újhold vagy szombat tekintetében. (Koloss. 2., 16.) S ismét: *Ha meghaltatok Krisztussal a világ elemeinek, miért fogadtok el — mintha a világban élők volnátok — ilyen tételeket: Ne bántsd, se ne ízleld, se ne illesd? A mik mind arra valók, hogy pusztíttassanak el a velök való élés által, melyek emberi rendeletből és tanításból erednek, jóllehet bölcseség hírében állanak* (v. 20.). Hasonlóképen Titushoz irott levelében egyenesen tiltakozik a hagyományok ellen, mondván: *Ne figyeljetek zsidós mesékre és oly emberek parancsolatára, a kik az igazságtól elfordulnak.* (Tit. 1., 14.) És Krisztus a hagyományok sürgetőiről ekként nyilatkozik: *Hagyjátok őket; vakok és vezetői a vakoknak;* s helyteleníti az e nemű istentiszteletet, mondván: *Minden növény, a melyet nem az én mennyei Atyám ültetett, kiszaggattatik.* (Máté 15., 14 és 13.)

Hogyha a püspöknek joguk volna e végtelen sok hagyománynyal terhelni az egyházakat s tőröket vetni a lelkiismereteknek: akkor a Szentirás miért tiltakozik a hagyományok behozatala s megtartása ellen annyiszor? Miért nevezi *ördögi tudománynak* azokat? (I. Tim. 4., 1.) Avagy a Szentlélek hiába intett óva ezekre? Ezekből tehát az következik, hogy miután ezek a szükségeseknek vélt, vagy a kegyelem kiérdemlésének gondolatával behozott rendszabályok az evangyéliommal ellenkeznek: egy püspöknek sem áll jogában ily istentiszteleteket behozni vagy követelni. Mert az egyházban a keresztyén szabadságról szóló tant kell fenntartani, mely szerint a törvény szolgasága nem szükséges a megigazulásra, a mint a Galatákhoz irott levél mondja: *Ne legyetek ismét szolgaság igájába fogva.* (Gal. 5., 1.) Szükséges fenntar-

tani az evangyéliom legfőbb hittételét, a mely szerint a kegyelmet a Krisztusban való hit által ingyen s nem holmi rendszabályok vagy emberek által behozott istentiszteletek által nyerjük el.

Mit kell tehát a vasárnapról s más hasonló templomi szertartásokról tartani? Erre nézve (tanitóink) azt felelik, hogy a püspököknek vagy a lelkipásztoroknak szabad bizonyos rendszabályokat behozni a czélból, hogy az egyházban a dolgok szép rendben folyjanak, de nemhogy általuk a kegyelmet érdemeljük ki, vagy bűneinkért tegyünk eleget, avagy a lelkiismereteket arra kényszerítsük, hogy azokat szükséges istentiszteletnek tekintsék s azt véljék, hogy bűnt követnek el, ha azokat mások megbotránkoztatása nélkül megszegik. Így rendelte el Pál, hogy a gyülekezetben *a nők fedjék be fejöket* (I. Kor. 11., 5—6.), s hogy *rendben hallgassák meg a gyülekezetben az írásmagyarázókat.* (I Kor. 14, 30.)

Az ilyen rendszabályokat a szeretet és béke érdekében illő megtartani a gyülekezeteknek, oly mértékben, hogy egyik a másikat meg ne botránkoztassa s hogy rendben és zavartalanul folyjanak az egyház minden ügyei; úgy azonban, hogy a lelkiismeretek ne terheltessenek ama véleménynyel, mintha azok az üdvre szükségesek volnának s ne higyjék, hogy bűnt követnek el, ha azokat mások megbotránkoztatása nélkül megszegik; a mint senki még nem mondotta, hogy az asszony bűnt követ el, ha mások megbotránkoztatása nélkül nyilvános helyen hajadon fővel jelenik meg.

Hasonló megitélés alá esik a vasárnap, a husvét, pünkösd s ehhez hasonló ünnepek és szertartások megtartása. Mert a kik azt hiszik, hogy az egyház tekintélyé-

vel a szombat helyére a vasárnap, mint szükséges valami tétetett, nagyon tévednek. A Szentírás a szombatot eltörölte s azt tanitja, hogy az evangyéliom kinyilatkoztatásával az összes mózesi szertartások mellőzhetők. S miután mégis szükséges volt egy napot kitűzni arra, hogy a nép tudja, mikor kelljen összegyülekeznie, világos, hogy az egyház a vasárnapot e czélra rendelte, a mi — úgy látszik — azért is inkább talált tetszésre, hogy példát nyujtson az embereknek a keresztyén szabadságra nézve és tudják, hogy sem a szombatnak, sem bármely más napnak megtartása nem okvetlenül szükséges.

Csodálatos viták keletkeztek a törvény megváltoztatásáról, az új-szövetség szertartásairól, a szombat megváltoztatásáról, a melyek mind ama téves nézetből erednek, hogy a keresztyén egyházban a lévitaihoz hasonló istentiszteletnek kell lennie és hogy Krisztus olyan új szertartások kigondolásával bizta volna meg az apostolokat és a püspököket, a melyek az üdvre szükségesek lennének. Ezen tévelyek csúsztak be az egyházba azalatt, a míg a hit általi megigazulást nem elég világosan hirdették. Mások ismét arról vitatkoznak, hogy a vasárnap megtartása nem egészen isteni, hanem mintegy isteni jogon alapul; szabályokat írnak elő arra nézve, hogy ünnepnapokon mily mértékben szabad dolgozni. Az efféle vitatkozások vajjon mik egyebek, mint a lelkiismereteknek vetett tőrök? Mert jóllehet a hagyományok nyügén könnyiteni igyekeznek, mindazáltal a méltányosságot nem sikerülhet elérni mindaddig, a míg azokat szükségeseknek tekintik, a mely nézetnek szükségképen fenn kell maradni ott, a hol a hit általi megigazulásról és a keresztyén szabadságról semmit sem tudnak.

Az apostolok azt parancsolták (Csel. 15., 20.), hogy az emberek a vér evésétől tartózkodjanak. S ki tartja azt meg most? S nem is vétkeznek azok, a kik ezt meg nem tartják, mivel magoknak az apostoloknak sem az volt a szándékuk, hogy e szolgasággal (örökre) terheljék a lelkiismereteket, hanem csak a botrány kikerülése végett tiltották azt be egy időre. A rendeletnél ugyanis mindig az evangyéliom czélzatát kell szem előtt tartani. Az egyházi törvények közül egyet is alig tartanak meg pontosan s igen sok megy feledésbe naponként még azoknál is, a kik a hagyományokat oly nagy buzgalommal védelmezik. S a lelkiismereteken nem is lehet segíteni mindaddig, a míg annyi méltányosságnak helyt nem adnak, hogy meg tudjuk azokat tartani a nélkül, hogy őket szükségeseknek tartanók s ne essék kár a lelkiismeretekben, ha e hagyományok feledésbe mennek is.

A püspökök pedig könnyű szerrel találnák meg az őket megillető engedelmességet, ha nem sürgetnék az olyan hagyományok megtartását, a melyeket jó lelkiismerettel megtartani nem lehet Most a papok nőtlenségét követelik, senkit addig magok közzé fel nem vesznek, a míg arra meg nem esküszik, hogy az evangyéliom tiszta tanát hirdetni nem akarja. Nem kivánják a gyülekezetek, hogy a püspökök saját tekintélyük csorbitásával állitsák helyre az egyetértést; a mi pedig a jó pásztorokhoz nagyon is illenék. Csak az a kivánságuk, hogy azokat a jogtalan terheket, a melyek újkeletűek s a közönséges egyház szokása ellenére vettettek vállaikra, vegyék le róluk. Kezdetben az egyes intézményeknek megvoltak talán a magok elfogadható okaik, melyek azonban a későbbi korban elenyésztek. Nyilván-

való az is, hogy némelyek közülök csak tévedésből vétettek be. Minélfogva a főpapi jóakaratnak az volna a hivatása, hogy rajtuk enyhitsen, miután az ilyen változtatás úgy sem ejt csorbát az egyház egységén. Mert — a mint magok az egyházi törvények is mutatják — számos emberi hagyomány változott meg az idők folyamán. Hogyha pedig el nem érjük azt, hogy a nyugodt lelkiismerettel nem teljesithető rendszabályokat eltöröljék, az esetben annak az apostoli rendeletnek leszünk kénytelenek engedelmeskedni, a mely azt mondja: *Istennek kell inkább engedelmeskedni, mintsem az embereknek.* (Csel. 5., 29.) Péter tiltja a püspököknek a kényuraskodást s az egyházak felett való uralkodást. Most nem arról van szó, hogy az uralom a püspököktől elvétessék, hanem csak azt az egyet kivánjuk, hogy az evangyéliomot tisztán hirdetni engedjék s tágitást tegyenek ama néhány rendszabályon, a melyek bűn nélkül meg nem tarthatók. Hogyha pedig semmiben sem engednek, ők lássák, hogyan számolnak be majd Isten előtt, ha makacsságukkal okot adnak a szakadásra.

BEFEJEZÉS.

Ezek azok a fő hitczikkek, a melyek vita tárgyát képezni látszanak. S jólehet még több visszaélésről is szólhatnánk, mindazáltal — a hosszadalmasság kikerülése okáért — csak ama főbbekre szorítkoztunk, a melyekből a többiek könnyen megítélhetők. Nagy panaszok merültek fel a bűnbocsátó levelekkel, bucsúkkal s a kiátkozással való visszaélés miatt. A paplakok a kolduló

barátoktól sokféleképen zaklattattak. A lelkészeknek sok küzdelmük volt a szerzetesekkel a parochiális jog, a gyónás, a temetés, a rendkívüli prédikácziók és számtalan más dolgok miatt. Mi az efféléket mellőztük, hogy az ezen ügyet érintő főpontokat annál jobban feltüntethessük. Semmit sem mondtunk vagy soroltunk fel e helyütt azért, hogy valakit gyalázzunk. Csupán csak azt hoztuk elő, a mi szükségképen elmondandónak látszott annak feltüntetésére, hogy semmi olyan tantételt vagy szertartást be nem hoztunk, a mely a Szentírással vagy a közönséges anyaszentegyház tanaival ellenkeznék, nyilvánvaló dolog lévén, hogy nekünk a lehető legnagyobb gondunk volt arra, hogy valami új és istentelen hittételek egyházainkba be ne csúszszanak.

A fentiekbe foglalt ezen hitczikkeket óhajtottuk Császári Felséged rendelete értelmében előterjeszteni, hogy megismerje hitvallásunkat s kitünjék tanítóink tanításának veleje. Ha e hitvallásunkban valami hiány fedeztetnék fel, az esetben készek vagyunk — Isten segítségével — a Szentírás alapján bővebb felvilágosítást nyujtani.

Császári Felségednek hívei és alattvalói:

János szász herczeg, választófejedelem,
György brandenburgi őrgróf,
Ernő lüneburgi herczeg,
Fülöp hesseni tartománygróf,
János Frigyes szász herczeg,
Ferencz lüneburgi herczeg,
Farkas anhalti fejedelem,
Nürnberg város tanácsa és elöljárósága,
Reutlingen város tanácsa.

TARTALOM.

ÁGOSTAI HITVALLÁS.

KÉPEK:

5

DEC 07 1995

3 2044 037 690 153

